



แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา:
กรณีศึกษา โรงเรียนมะยมศึกษาในเขตเมืองพระนครศรีอยุธยา

Guidelines for developing democracy according to Buddhist principles
in secondary schools under the Secondary Educational Service Area
Office, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province: Case study: Mayom Suksa
School in Phra Nakhon Si Ayutthaya District.

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.พลวัฒน์ ชุมสุข

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS ว.253 /2567

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(ข)
กิตติกรรมประกาศ.....	(ค)
สารบัญ.....	(ง)
สารบัญตาราง.....	(ช)
สารบัญแผนภาพ.....	(ฉ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	(ณ)
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	4
1.5 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับในการวิจัยครั้งนี้.....	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการตื่นรู้ทางเมือง.....	7
2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความตื่นตัวทางการเมือง.....	13
2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตย.....	18
2.4 หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา.....	36
2.5 ความเชื่อมโยงระหว่างประชาธิปไตย การเมือง การปกครอง และศาสนา.....	52
2.6 ข้อมูลบริบทงานวิจัย.....	53
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	62
2.8 กรอบแนวความคิด.....	70
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	71
3.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research).....	71
3.2 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research).....	72
บรรณานุกรม.....	74

สารบัญภาพ

หน้าที่

บทที่ 1 บทนำ.....	1
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	70
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	71
บรรณานุกรม.....	74

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

หลักจริยธรรมทางพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในการขัดเกลาบุคคลให้ทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายโดยตระหนักถึงคุณธรรมและพุทธจริยธรรมในการบริหารงานทางการเมืองที่ตนต้องเป็นสื่อกลางนำข่าวสารนั้นไปสู่สังคม พุทธศาสนา จึงมีเนื้อหาสาระอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำมาบูรณาการเพื่อประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาการพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งการนำเอาคุณค่าทางพุทธจริยธรรมมาเป็นตัวชี้วัดทางพุทธศาสนาอันเป็นสาระสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนและโรงเรียนมัธยมในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและปลูกฝังแก่ปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคลในสังคม จะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะเป็นการนำสิ่งดีที่มีอยู่มาใช้อย่างเป็นรูปธรรม “แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรม” โดยตระหนักว่าถ้าสถาบันทางการเมืองทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคมได้นำเอาแนวทางจริยธรรมมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาประชาธิปไตยก็จะก่อให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยที่ดีขึ้นได้¹

เมื่อพูดถึงสังคมประชาธิปไตย ประชาชนจะต้องมีความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้โดยที่ไม่มีการจำกัดและกีดกันในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งจะเป็นการบ่งบอกลักษณะของประชาธิปไตย สำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ประกอบไปด้วยการฟ้องเจ้าหน้าที่รัฐ การประท้วง การส่งจดหมายหรือสื่อสารต่างๆ ไปยังสำนักงานการบริจาคเงินให้ผู้สมัคร การออกเสียงเลือกตั้ง การทำงานให้พรรคการเมือง กิจกรรมด้านการณรงค์ ซึ่งเป็นรูปแบบเดิมของการมีส่วนร่วมทางการเมืองและกำลังจะลดลง ขณะที่รูปแบบของกิจกรรมทางการเมืองที่พลเรือนคิดสร้างขึ้นและเน้นในเรื่องนโยบายได้เพิ่มมากขึ้น²

ในขณะเดียวกัน ในระบบประชาธิปไตยเราต้องคำนึงถึงคุณลักษณะพลเมือง³ซึ่งอธิบายว่าคุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ประกอบด้วย 1) การเป็นผู้ที่มีความรู้ และมีความสามารถในการมองเห็นและเข้าใจในสังคมของตนและสังคมโลกเฉกเช่นเป็นสมาชิกของสังคม 2)

¹พระสุทัศน์ กตสาโร (ประทุมแก้ว).การศึกษาพุทธจริยธรรมกับการสื่อสารทางการเมือง (สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระนครศรีอยุธยา.2556.

²Russell J. Delton, Citizen Politics, 4th Ed., (Washington D.C.: QC Press, 2006), p. 73.

³ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เพรส จำกัด, 2554), หน้า 55-56.

ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมและสังคมเป็นหลัก 3) มีความรักในเสรีภาพและมีความรับผิดชอบ 4) เคารพความเสมอภาคและความยุติธรรม 5) มีความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์อย่างเป็นเหตุเป็นผล 6) มีความเข้าใจเรื่องหลักสิทธิมนุษยชนและยอมรับความแตกต่างในความเป็นพหุสังคม 7) เคารพกฎหมาย และยึดหลักนิติรัฐ 8) มีความรู้ ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทางการเมือง และการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับชุมชน ท้องถิ่น ระดับชาติและนานาชาติ และ ๙) ยึดมั่นในหลักสันติวิธี ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะมั่นคง และคงอยู่ในสังคมไทย สถาบันต่างๆ เช่น ครอบครัว สถาบันการศึกษา จะต้องส่งเสริมสนับสนุนการอบรมกลุ่มเยาวชนทางการเมืองด้วยการสร้างทัศนคติทางการเมือง ความโน้มเอียงทางการเมือง การปลูกฝังการเรียนรู้ประชาธิปไตยให้กับนักเรียน เพื่อเป็นพื้นฐาน เบื้องต้น หากการเรียนรู้ทางการเมืองมีไม่เพียงพอและตัวแทนการอบรมกลุ่มเยาวชนทางการเมืองไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งตัวแทนเหล่านั้นจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ และส่งผลให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยล้มลุกคลุกคลานได้

หน้าที่ของโรงเรียนประการหนึ่ง คือการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในสังคม ถ้าหากวิถีชีวิตในโรงเรียนขัดกับวิถีชีวิตในสังคมแล้ว การปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยให้แก่เด็กก็จะประสบความล้มเหลวและในที่สุดการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศ ก็จะประสบความล้มเหลวไปด้วย ดังนั้นจึงเป็นภารกิจอันสำคัญของโรงเรียน ที่จะต้องส่งเสริมประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในโรงเรียนโดยการทำให้โรงเรียนให้เป็นดินแดนแห่งประชาธิปไตยทั้งนี้เพราะว่าโรงเรียนเป็นแหล่งเดียวที่หวังได้ว่าจะปลูกฝังคุณสมบัติประชาธิปไตยให้แก่เด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการสร้างบรรยากาศของประชาธิปไตยขึ้นในโรงเรียนการให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมประชาธิปไตย จะช่วยให้เด็กมีประสบการณ์ โรงเรียนต้องสร้างบรรยากาศของความ เป็นประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น เมื่อการเรียนการสอนในโรงเรียนเป็นประชาธิปไตย การบริหารโรงเรียน การปกครอง การจัดกิจกรรมต่างๆ เป็นประชาธิปไตย พฤติกรรมต่างๆ ของครูและของนักเรียน จึงต้องเป็นประชาธิปไตยไปด้วย ประชาธิปไตยเป็น รูปแบบการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ เป็นกระบวนการที่เกิดจากการเรียนรู้และการปฏิบัติการ เริ่มต้นของการเรียนรู้และฝึกฝนต้องเริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็กเพราะเป็นวัยที่มีความคิดบริสุทธิ์สามารถซาบซึ้งสิ่งที่ได้รับการสั่งสอนและอบรมโดยง่าย กระทรวงศึกษาธิการ มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมโดยเฉพาะหน้าที่สำคัญก็คือจัดการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ทุกคนอย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องปลูกฝังอบรม สั่งสอนให้มีความรู้ความเข้าใจ มีความสามารถ และประพฤติตน เป็นพลเมืองดีของชาติมีคุณธรรมจริยธรรม มีการดำรงชีวิตที่ดีงามในสังคมประชาธิปไตยจึงเน้นการพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตยและพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า โดยยืนอยู่บนพื้นฐานแห่งความมั่นคงกระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย โดยส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาทุกระดับมีบทบาทในการปลูกฝังความรู้ความเข้าใจ และศรัทธาในวิธีการ เนื้อหาสาระของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ไม่ว่าในด้านทฤษฎีหรือการปฏิบัติทั้ง การอบรมปลูกฝังประชาธิปไตย ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรมศีลธรรมและค่านิยมที่เน้นประโยชน์ส่วนรวม โดยเน้นความร่วมมือ

อย่างจริงจังและใกล้ชิดของสถาบันชาติ ศาสนา สังคมและครอบครัว⁴ การให้ชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารขับเคลื่อนโรงเรียนนั้นเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพและส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เป็นการยกระดับการศึกษาทั้งระบบ และพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนให้ทัดเทียมกับสากล เสริมสร้างทักษะการเรียนรู้แห่งอนาคตอีกทั้งเป็นการปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เห็นความสำคัญของการออกแบบ การจัดการเรียนการสอนและการประเมินผล ผู้เรียนให้ตรงตามความต้องการของตัวผู้เรียนเองและต่อสังคม ทั้งนี้การยกระดับมาตรฐานคุณภาพการศึกษาให้ได้ผลดีเช่นนี้กระทำได้ยากหากขาดความร่วมมือร่วมใจกันระหว่างผู้บริหารครูและบุคลากรทุกคนในโรงเรียนหรือโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่งกระทำโดยลำพังโดยปราศจากการให้ความร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนหรือการบริหารจัดการกันเป็นกลุ่มการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ จึงควรได้รับการส่งเสริมให้มีขึ้นโดยอาศัยความร่วมมือภายในกลุ่มโรงเรียนระดับพื้นที่ให้เกิดเป็นความร่วมมือกันเพื่อการให้บริการทางการศึกษาแก่ผู้เรียนตอบสนองความต้องการทางการศึกษาแก่ประชาชนในพื้นที่⁵ เพราะฉะนั้นการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ ให้เกิดขึ้นในโรงเรียนและภายในกลุ่มโรงเรียนจะช่วยสร้างความสามัคคีแก่หมู่คณะกระตุ้นให้เกิดการวางแผนลงมือปฏิบัติและประเมินผลการปฏิบัติร่วมกันมุ่งพัฒนาผลสัมฤทธิ์และเพิ่มพูนคุณลักษณะที่จำเป็นของผู้เรียนให้เกิดขึ้นโดยอาศัยความรับผิดชอบร่วมกันของครูทั้งโรงเรียนและสถานศึกษาก็จะมีเครือข่ายร่วมปฏิบัติภายในท้องถิ่น จากสภาพปัญหาดังที่ได้กล่าว

ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิจัยแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนโดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้เป็นข้อมูลในการบริหารจัดการ ด้านการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับพันธกิจและเป้าประสงค์ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้ศึกษาวิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพปัญหา และแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนโดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยผลวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้บริหาร ครูผู้สอนและครูกิจกรรมนักเรียน นอกจากนี้รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สนใจได้ใช้ข้อมูลที่จะสามารถนำไปใช้พัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

⁴กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย 2551. หน้า 191-192.

⁵มินตรา ลายสนิทเสรีกุล, และปิยพงษ์ สุเมตติกุล. (2557). กลยุทธ์การบริหารโรงเรียนสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพของโรงเรียนมัธยมศึกษาในสหวิทยาเขตเบญจบุรพากรุงเทพมหานคร. วารสาร OJED. 9 (3): 392-406

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 ระดับวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอย่างไร

1.2.2 ความแตกต่างระหว่างวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นักเรียนมีความสนใจมากน้อยเพียงใด

1.2.3 แนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะมีแนวทางอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาของการวิจัย ผู้วิจัยจึงกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 3 ข้อ ดังนี้

1.3.1 เพื่อศึกษาระดับวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.3.2 เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.3.3 เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods) ระหว่างวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและวิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับบทบาทของสื่อทางสังคมและปัจจัยทางสังคมที่สร้างการตื่นรู้ทางประชาธิปไตย รวมทั้งแนวทางการสร้างการตื่นรู้ทางประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ของการวิจัยไว้ ได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 4 โรงเรียน คือ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัดนคร

ศรีอยุธยา โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ จังหวัดนครศรีอยุธยา โรงเรียนอยุธยาธรรม จังหวัดนครศรีอยุธยา โรงเรียนปากกรานพิทยา

1.4.3 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากร ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 8,620 คน สุ่มตัวอย่าง 323 คน

1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา ผู้ศึกษาวิจัยกำหนดช่วงเวลาในการทำวิจัยระหว่างเดือน มีนาคม 2567- 29 กุมภาพันธ์ 2568 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 12 เดือน

1.5 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525

ได้ให้ความหมายของ “พัฒนา” ว่าเป็น “ทำให้เจริญ” ดังนั้นการพัฒนาจึง หมายถึง การทำให้เจริญ

การพัฒนา หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าโดยทั่วไป เช่น การพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ คือ การทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้นสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น หรือ อาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจ ไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง การพัฒนามีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลง ที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือการทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไป โดยมุ่งหมายว่า ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า แต่โดยธรรมชาติแล้วการเปลี่ยนแปลง ย่อมเกิดปัญหาในตัวเอง เพียงแต่ว่าจะมีปัญหามาก หรือปัญหาน้อย ถ้าหากตีความหมายการพัฒนาจะสามารถตีความหมายได้ 2 นัย คือ

“การพัฒนา” ในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญในด้านวัตถุ รูปแบบ และในเชิงปริมาณเช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง ดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

“การพัฒนา” ในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิต โดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

ความหมายของประชาธิปไตย หมายถึง ระบอบการปกครองที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ โดยอาศัยหลักการของการแบ่งแยกอำนาจ และหลักการที่ว่าด้วยความถูกต้องแห่งกฎหมาย ผู้ปกครองประเทศที่มาจาก การเลือกตั้งของประชาชน เป็นเพียงตัวแทนที่ได้รับมอบอำนาจให้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนประชาชน ซึ่งระบอบการปกครองตนเองของประชาชน โดยผ่านการเลือกสมาชิกผู้แทนราษฎรไปบริหารและดูแลเรื่องกฎหมาย เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ และโดยการตรวจสอบควบคุมดูแลของประชาชนโดยตรงหรือการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน เช่น

การยื่นเสนอหรือแก้ไขกฎหมาย การยื่นถอดถอนนักการเมืองที่ประพฤติมิชอบ การแสดงความคิดเห็น การทำประชามติ การออกเสียงในการทำประชามติระบอบนี้มีลักษณะเด่นอยู่ที่การแข่งขันอย่างเสรีระหว่างกลุ่มหรือพรรคการเมืองต่างๆ เพียงเพื่อให้ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนส่วนมากใน

หลักของระบอบประชาธิปไตย หมายถึง อำนาจอธิปไตย หรืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ หรือบางทีก็เรียกกันว่า อำนาจของรัฐ (state power) เป็นอำนาจที่มาจากปวงชน และผู้ที่จะได้อำนาจปกครองจะต้องได้รับความยินยอมจากประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ ประชาชนมีสิทธิที่จะมอบอำนาจปกครองให้แก่ประชาชนด้วยตนเอง โดยการออกเสียงเลือกตั้งตัวแทนเพื่อไปใช้สิทธิใช้เสียงแทนตน เช่น การเลือก สส. หรือ สว. โดยมีการกำหนดวันเลือกตั้งและมีวาระการดำรงตำแหน่ง เช่น ทุก 4 ปี หรือ 6 ปี เป็นต้น

รัฐบาลจะต้องเคารพสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน อาทิ สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในชีวิต เสรีภาพในการพูด การเขียน การแสดงความคิดเห็น การชุมนุม โดยรัฐบาลจะต้องไม่ละเมิดสิทธิเหล่านี้ เว้นแต่เพื่อรักษาความมั่นคงของชาติ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือเพื่อรักษาศีลธรรมอันดีงามของประชาชน

ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสมอกันในการที่จะได้รับบริการทุกชนิดที่รัฐจัดให้แก่ประชาชน เช่น สิทธิในการ ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

รัฐบาลถือกฎหมายและความเป็นธรรมเป็นบรรทัดฐานในการปกครอง และในการแก้ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ระหว่างกลุ่มชน รวมทั้งจะต้องไม่ออกกฎหมายที่มีผลเป็นการลงโทษบุคคลย้อนหลัง

รูปแบบของระบอบประชาธิปไตย หมายถึง ระบอบประชาธิปไตยแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ แบบที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และแบบที่มีประธานาธิบดีเป็นประมุข

แบบแรกมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ได้แก่ อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม เดนมาร์ก นอร์เวย์ สวีเดน ญี่ปุ่น มาเลเซีย และไทย

แบบที่สองมีประธานาธิบดีเป็นประมุข ได้แก่ ฝรั่งเศส อินเดีย สหรัฐอเมริกา เป็นต้น

ประชาธิปไตยทางตรง คือ รูปแบบการปกครองโดยที่พลเมืองสามารถมีส่วนร่วมกับการตัดสินใจใด ๆ ได้โดยตรง โดยไม่ต้องอาศัยคนกลางหรือผู้ทำหน้าที่แทนตน ประชาธิปไตยทางตรงปัจจุบันเป็นเพียงรูปแบบที่ไม่ค่อยแพร่หลายนัก เนื่องจากรูปแบบการปกครองดังกล่าวสามารถใช้ได้กับชุมชนที่มีกลุ่มคนขนาดเล็กเท่านั้น

ประชาธิปไตยทางอ้อมเป็นการปกครองโดยที่ประชาชนมีหน้าที่เลือกผู้แทนไปทำหน้าที่แทนตนในรัฐสภา โดยการเลือกตั้งจะคัดเลือกผู้ที่มีคะแนนเสียงเหนือกว่าเป็นมาตรฐาน ผู้แทนดังกล่าว นอกเหนือจากจะสามารถมาจากการเลือกตั้งโดยตรงแล้ว ยังอาจเข้ามาจากการสรรหาตามรัฐธรรมนูญ หรืออาจมาจากการกำหนดผู้แทนโดยพรรคการเมือง หรืออาจใช้รูปแบบผสมผสานกัน

หลักพุทธธรรม หมายถึง แนวทางปฏิบัติในวิถีชีวิตของมนุษย์ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์เข้าถึงสัจจะ แห่งชีวิตและสันติสุข รวมถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติลดความขัดแย้งขจัดความเห็นแก่ตัว มีขันติธรรม ทนต่อกันได้รู้จักการให้อภัย สร้างคนในสังคมให้สามัคคีมีเมตตา หลักธรรมดังกล่าวจะเป็นพลังสำคัญ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เป็นระบบการจัดแบ่งเขตพื้นที่การศึกษาการปกครองที่จัดแบ่งโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อจัดระบบและกระจายอำนาจการจัดการศึกษาในประเทศไทยให้ครอบคลุมมากขึ้น เดิมมีสำนักงานประจำแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ใช้ชื่อว่า "สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ..." (สพท.) และต่อมาได้มีการแบ่งเขตพื้นที่การศึกษาออกเป็น 2 ระดับ คือ เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา และเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา โดยจัดแบ่งเขตพื้นที่การศึกษา ดังนี้

มัธยมศึกษา เป็นลำดับการศึกษาชั้นที่ 3 รองจากระดับ ประถมศึกษา และแบ่งเป็น 2 ช่วงชั้น คือ ช่วงมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรียกว่า

มัธยมศึกษาตอนต้น (มักเรียกโดยย่อว่า ม.ต้น) เทียบเท่ากับ grade 7-9 และช่วงมัธยมศึกษาปีที่ 4 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 เรียกว่า

มัธยมศึกษาตอนปลาย (มักเรียกโดยย่อว่า ม.ปลาย) เทียบเท่ากับ grade 10-12 โดยการศึกษาในขั้นนี้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ทางด้านวิชาการและวิชาชีพให้เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและรู้จักเลือกอาชีพที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม การศึกษาระดับนี้ใช้เวลาเรียนหกปี โดยผู้เรียนจะมีอายุระหว่าง 13–18 ปี โดยผู้เรียนจบในระดับมัธยมศึกษาสามารถไปประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับวัยและความสามารถ หรือศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้เรียนเลือกเรียนกลุ่มวิชาการหรือวิชาชีพตามความถนัดของตนเอง ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายผู้เรียนสามารถเรียนกลุ่มวิชาที่ผู้เรียนชื่นชอบเพื่อยึดเป็นอาชีพได้

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับในการวิจัยครั้งนี้

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้หลักการที่นำไปให้ประโยชน์ไว้ ๓ รูปแบบ ด้วยนั้น ได้แก่

1.6.1 ประโยชน์ทางด้านวิชาการ

1.6.1.1 ทำให้ได้ทราบถึงสถานะด้านแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.6.1.2 ทำให้ได้ทราบถึงวิธีการปลูกฝังวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นักเรียนมีความสนใจมากขึ้นเพียงใด

1.6.2 ประโยชน์เชิงนโยบาย

1.6.2.1 ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.6.2.2 หน่วยงานของกระทรวงการศึกษา ระดับตำบล อำเภอ และจังหวัดในประเทศไทยจะได้รับทราบข้อมูลทางด้านแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.6.3 ประโยชน์ต่อหน่วยงาน

1.6.3.1 ผลการศึกษาทำให้เป็นประโยชน์ในด้านแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชุมชนและสังคม สามารถนำข้อมูลไปใช้ประกอบการวางแผนพัฒนาประชาธิปไตยในอนาคตได้

1.6.4 ประโยชน์ต่อบุคคล

1.6.4.1 ทำให้บุคลากรในโรงเรียนชุมชนสามารถวางแผนการขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยของประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาได้อย่างถูกต้องตามข้อมูลความเป็นจริงที่มีอยู่

1.6.4.2 ทำให้บุคลากรในโรงเรียนชุมชนมีความสามารถวิเคราะห์สถานการณ์แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาอย่างถูกต้องเหมาะสมตามสภาพพื้นที่นั้น

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัย เรื่อง “แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามลำดับ ดังนี้

- 2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความตื่นรู้ทางการเมือง
- 2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความตื่นตัวทางการเมือง
- 2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตย
- 2.4 หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา
- 2.5 ความเชื่อมโยงระหว่างประชาธิปไตย การเมือง การปกครอง และศาสนา
- 2.6 ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการตื่นรู้ทางการเมือง

การตื่นรู้ทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับประชาชนในระบอบประชาธิปไตย เพราะมันช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจและติดตามข้อมูลข่าวสารทางการเมืองได้ ทำให้เราสามารถเข้าใจความโน้มเอียงในเรื่องประเด็นทางการเมือง และสามารถมีส่วนร่วมในการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เยาวชนเป็นกลุ่มที่สำคัญในการสร้างความตื่นตัวทางการเมือง เพราะพวกเขามีความสามารถในการรับรู้และเข้าใจโลกการเมืองรอบตัวพวกเขา การที่เยาวชนมีความสนใจและได้รับความรู้ทางการเมืองจะช่วยสร้างสังคมที่มีการเข้าใจและมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การตื่นรู้ทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญสำหรับทุกคนในสังคม ไม่ว่าจะประชาชนทั่วไปหรือเยาวชน เพื่อให้เราสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่เข้าใจและมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ

Zaller¹ ได้ให้ความหมายของการตื่นรู้ทางการเมืองว่า คือ ขอบเขตที่ปัจเจกบุคคลให้ความสนใจต่อการเมือง และเข้าใจในสิ่งที่เขาประสบพบเห็น การตื่นรู้สะท้อนถึงการผูกพันด้าน

¹ John R. Zaller, *The Nature and Origins of Mass Opinion*, (New York: Cambridge University Press, 2003), p. 21.

สติปัญญาและการรับรู้กับกิจการสาธารณะซึ่งถูกชี้วัดโดยข้อมูลที่เป็นจริงเกี่ยวกับรัฐบาลและการเมืองที่เข้ามาสู่จิตใจของประชาชน

การตื่นรู้ทางการเมืองเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพ มันคือสิ่งที่ประชาชนให้ความสนใจและเข้าใจในเหตุการณ์ทางการเมือง การรณรงค์หาเสียง พรรคการเมือง การเลือกตั้ง และประเด็นที่เด่น ซึ่งเป็นประเด็นที่ง่ายที่สุดของความซับซ้อนทางการเมือง และบ่งชี้ถึงการขับเคลื่อนเหมือนกันในการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะถ้าไม่มีการตื่นรู้ทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีประสิทธิผลก็ค่อนข้างจะไม่เกิดขึ้น

Zaller² ได้สร้างรูปแบบตัวอย่างการตื่นรู้ คือ การรับ - การยอมรับ (RAS – Receive Accept and Sample Model) ซึ่งเน้นการสร้างความคิดเห็นของประชาชนและเป็นบทหนึ่งของสิ่งที่เรียกว่ารูปแบบ ที่มีปฏิสัมพันธ์ภายในการตื่นรู้ที่สัมพันธ์กับการตัดสินใจทางการเมือง ตามรูปแบบนี้คะแนนของการตื่นรู้ทางการเมืองที่สูงจะแบ่งเขตว่า ปัจเจกบุคคลที่มีระดับที่เพิ่มขึ้นควรจะมีการเชื่อมต่อสิ่งที่เป็นเงื่อนไขที่มีมาก่อนของพวกเขา ซึ่งเกี่ยวข้องนโยบายบางอย่างผู้สมัครพรรคการเมือง ดังนั้นการตื่นรู้ทางการเมืองและรูปแบบการรับ-การยอมรับ (RAS) เป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพ และสร้างความเข้าใจที่ดีขึ้นในการตัดสินใจทางการเมือง

รูปแบบตัวอย่างการรับ - การยอมรับเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ภายในการตื่นรู้ การเลือกแบบไม่เข้าร่วมของประชาชนที่จะยอมรับข้อมูลที่พวกเขาจะรับ นอกจากมันขัดแย้งกับสิ่งที่เป็นแนวโน้มที่มีมาก่อนทางการเมืองของตนเอง ในทางกลับกัน สิ่งที่เป็นแนวโน้มที่มีมาก่อนทางการเมืองได้ถูกจำกัดความว่า ลักษณะนิสัยที่มั่นคงระดับบุคคล ซึ่งจัดระเบียบการยอมรับหรือไม่ยอมรับของการสื่อสารทางการเมืองที่บุคคลรับเงื่อนไขที่มีมาก่อนทางการเมือง ซึ่งทำให้เกิดการตื่นรู้ทางการเมือง คือเงื่อนไขที่มีมาก่อนบ่งบอกถึงการตื่นรู้ทางการเมือง คือ 1) การสร้างการรับรู้ทางการเมือง (Political Cognitive Information) 2) ค่านิยมทางการเมือง เช่น ความเท่าเทียมกัน เสรีภาพ การเคารพความอดทน เป็นต้น 3) มาตรฐานที่ทำให้ประชาชนชอบนโยบายบางอย่าง บุคคล ผลลัพธ์ หรืออุดมการณ์ เช่น เสรีนิยม สังคมนิยม และ 4) อารมณ์ ซึ่งทำให้ทราบความมีเหตุผล ความชอบ การเพ่งพิจารณา ความไม่พอใจ (Indignation) ความภาคภูมิใจ การอิจฉาหรือการยกย่องชมเชย³

มิติของการตื่นรู้ทางการเมือง (the Dimensionality Political Awareness) ในรูปแบบการตื่นรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและมีหลากหลายมิติ ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 อย่าง⁴ คือ

1) ความสนใจทางการเมือง (Political Attentiveness) ซึ่งอ้างถึงความสนใจในการรับรู้และการยอมรับเหตุการณ์เมือง ประชาชนที่รู้ทางการเมืองจากค่อนข้างให้ความสนใจต่อลักษณะบางอย่างของเมือง เมื่อประสบกับแหล่งข้อมูลจากสภาพแวดล้อมทางสังคมและสื่อ จะเฝ้าสังเกตและพิจารณาการเมืองอย่างต่อเนื่องสัมพันธ์กัน อัปเดตข้อมูลที่มีอยู่หรือปรับปรุงข้อมูลในการเข้าใจที่มีมาก่อน ความสนใจการเมืองเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุดเพราะว่าบุคคลที่รู้การเมืองจะรวบรวมข้อมูล

² Ibid, p. 22.

³ Ibid.

⁴ Trond Solhaug, Thomas Denk and Maria Olson, Political Awareness, Concept and Measurement, Paper presented for ECPR General Conference Hamburg, 2018, p. 8.

ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องตามแบบแผนและเข้าใจมากขึ้นในการมองสนามการเมือง ขณะที่คนที่มีความรู้ทางการเมืองน้อยจะไม่มีขอบเขตการรู้การเมืองเช่นเดียวกัน

2) ความรู้ทางการเมือง (Political Knowledge) ขณะที่บุคคลให้ความสนใจการเมือง พวกเขาได้รับข้อมูลเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ทางการเมือง ซึ่งสร้างความรู้เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ ข้อมูลบางอย่างถูกต้องโดยข้อเท็จจริง ส่วนข้อมูลอื่นๆ ไม่ถูกต้องในข้อเท็จจริง ในฐานะแนวความคิดความรู้ทางการเมืองอ้างถึงกลุ่มข้อมูลกลุ่มแรก ซึ่งขอบเขตไหนที่ปัจเจกบุคคลมีข้อมูลที่มีข้อเท็จจริงถูกต้องเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ทางการเมือง

3) การเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อปัจเจกบุคคลพิสูจน์รากฐานแบบการรับรู้ว่ามี ความแตกต่างกันอย่างไร ที่พวกเขามีความรู้เกี่ยวกับการเมืองที่มีความต่อเนื่องกันและกัน

แต่อย่างไรก็ตาม ความรู้เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ทางการเมืองไม่เพียงพอที่จะมีความเข้าใจการเมือง เหตุ สำหรับเรื่องนี้ก็คือความรู้อาจจะแตกตัวออก เราอาจจะมีความรู้เกี่ยวกับส่วนทั้งหลาย แต่ในขณะเดียวกันก็ขาดความรู้ความเข้าใจ (Cognition) เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ทางการเมืองเหล่านี้เป็นอย่างไร หรือส่วนทั้งหลายมีความสัมพันธ์กันและกันการเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองปรากฏขึ้นเมื่อปัจเจกบุคคลมีความสามารถที่จะสัมพันธ์ส่วนทั้งหลายที่มีความแตกต่างกันในองค์ประกอบการรู้การเข้าใจ⁵

โดยสรุป การตื่นรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและมีหลากหลายมิติ ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 อย่าง คือ ความสนใจทางการเมือง (Political Attentiveness) ความสนใจในการรับรู้และยอมรับวัตถุประสงค์ทางการเมือง เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการสร้างความรู้ทางการเมือง ความสนใจนี้ทำให้บุคคลสามารถรับรู้และปรับปรุงข้อมูลทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ความรู้ทางการเมือง (Political Knowledge) ขณะที่บุคคลให้ความสนใจการเมือง พวกเขาจะได้รับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ทางการเมือง ซึ่งสร้างความรู้เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ทางการเมือง และการเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง การเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองเกิดขึ้นเมื่อบุคคลสามารถสัมพันธ์และเชื่อมโยงข้อมูลทางการเมืองที่มีความแตกต่างกัน

การตื่นรู้ทางการเมืองมี 2 มิติ คือ 1) มิติทางด้านจิตวิทยา: ซึ่งครอบคลุมองค์ประกอบ การรับรู้ของการตื่นรู้ทางการเมือง 3 อย่าง คือ ความสนใจทางการเมือง ความรู้ทางการเมืองและความเข้าใจทางการเมือง 2) มิติที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ทางการเมือง: หรือส่วนที่ปัจเจกบุคคลมีความโน้มเอียงในเรื่องการเมือง นอกจากนี้ เราอาจกล่าวว่า การตื่นรู้ทางการเมืองเป็นเรื่องจิตวิทยาต่อลักษณะอุปนิสัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับความคิดเกี่ยวกับการรู้การเข้าใจของการตื่นรู้ของประชาชน และเน้นในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลและวัตถุประสงค์ทางการเมือง

การตื่นรู้ทางการเมืองเป็นเรื่องจิตวิทยาต่อลักษณะอุปนิสัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับความคิดเกี่ยวกับการรู้การเข้าใจของการตื่นรู้ของประชาชน และเน้นในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลและวัตถุประสงค์ทางการเมืองประกอบด้วย 2 มิติ คือ

1) มิติแบบแนวนอน (Horizontal) ซึ่งครอบคลุมองค์ประกอบ การรับรู้ของการตื่นรู้ทางการเมือง 3 อย่าง คือ ความสนใจทางการเมือง ความรู้ทางการเมืองและความเข้าใจทางการเมือง

⁵ John R. Zaller, *The Nature and Origins of Mass Opinion*, p. 21.

2) มิติแบบแนวตั้ง (Vertical): หรือส่วนที่ปัจเจกบุคคลมีความโน้มเอียงในเรื่องการเมือง มิตินี้อาจมีลักษณะที่แตกต่างกัน 6 อย่างหรือมากกว่านั้น⁶

โครงสร้างมิติสองอย่างนี้ เกี่ยวกับรูปแบบของความตื่นรู้ทางการเมืองได้แสดงนัยว่า การเป็นผู้ตื่นรู้ทางการเมืองอาจเกี่ยวกับการพัฒนาความสามารถที่รับรู้เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ทางการเมือง ปัจเจกบุคคลพัฒนาการตื่นรู้ทางการเมืองผ่านทางโอกาสที่แตกต่างกันในการรับรู้ข้อมูล และพัฒนาความเข้าใจทางการเมืองประเด็นทางการเมืองเป็นส่วนที่สำคัญในการตื่นรู้ทางการเมืองที่ประชาชนส่วนมากพัวพันในวัตถุประสงค์ทางการเมืองหนึ่งหรือมากกว่า ประเด็นทางการเมืองได้แบ่งเขตความจริงว่า วัตถุประสงค์ทางการเมืองใหม่ปรากฏขึ้นหลายครั้งที่ผ่านมา ซึ่งเปิดความเป็นไปได้ของปัจเจกบุคคลที่จะพัฒนาการตื่นรู้ทางการเมืองผ่านวัตถุประสงค์ทางการเมืองที่กำลังปรากฏในการตื่นรู้ทางการเมือง ควรที่จะพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ต่างๆ ระหว่างวัตถุประสงค์ทางการเมืองในกลุ่มต่างๆ⁷

การตื่นรู้ทางการเมืองเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญในสังคมปัจจุบัน เกี่ยวข้องกับการที่ประชาชนเริ่มมีความตระหนักและสนใจในเมืองและปัญหาสังคมมีมิติและลักษณะหลักๆ⁸ ดังนี้

1) ความตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง: ประชาชนเริ่มรู้สึกที่ตัวเองมีบทบาทและความรับผิดชอบต่อสังคม พวกเขาเริ่มรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงในประเด็นสำคัญต่างๆ ที่กำลังดำเนินไปในสังคม

2) การกระตือรือร้นในการขับเคลื่อนสังคมให้ดีขึ้น: ประชาชนเริ่มกระตือรือร้นในการขับเคลื่อนสังคมให้ดีขึ้น ภายใต้กรอบของการเคารพในความแตกต่างหลากหลายของผู้คน

3) ความเข้าใจระบอบประชาธิปไตย: ประชาชนเริ่มมีความเข้าใจระบอบประชาธิปไตย มีจิตสำนึกสาธารณะ และยึดมั่นในความยุติธรรม

4) การมีส่วนร่วมทางการเมือง: ประชาชนเริ่มมีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้ง การสังเกตการณ์การเลือกตั้ง หรือการถอดบทเรียน

การตื่นรู้ทางการเมืองเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งและการรักษาสิทธิของตนเอง การตื่นรู้ทางการเมืองนี้สะท้อนถึงความตื่นตัวทางการเมืองของคนในสังคม

การวัดการตื่นรู้ทางการเมือง (Measuring Political Awareness) การตื่นรู้ทางการเมืองค่อนข้างจะกว้างขวางและอาจครอบคลุมลักษณะที่สัมพันธ์กันที่มีความแตกต่างกัน

⁶ Trond Solhaug, Thomas Denk and Maria Olson, Political Awareness, Concept and Measurement, Paper presented for ECPR General Conference Hamburg, 2018, p. 10.

⁷ Ibid., p. 8.

⁸ สุชาสินี เลิศวัชรสารกุล. We Watch กับการสร้างพลเมืองตื่นรู้ สู่ประชาธิปไตยที่แข็งแรง <https://www.thekommon.co/we-watch-creates-aware-citizens-towards-strong-democracy/>

ตารางที่ 2.1 สรุปมิติและลักษณะของการตื่นรู้ทางการเมือง

องค์ประกอบของการตื่นรู้ทางการเมือง			
วัตถุประสงค์ของการตื่นรู้ทางการเมือง	ความสนใจทางการเมือง	ความรู้ทางการเมือง	ความเข้าใจทางการเมือง
โครงสร้างทางการเมือง	สนใจที่จะเปลี่ยนแปลงสถาบันทางการเมือง	ทราบดีว่าระบบการเมืองปฏิบัติการณ์อย่างไร	โดยทั่วไปไปได้รับข่าวเกี่ยวกับส่วนต่างๆของระบบการเมืองปฏิบัติการณ์อย่างไร
กระบวนการทางการเมือง	โดยปกติข้าพเจ้าสนใจระเบียบการเมือง	ข้าพเจ้ารู้ดีเกี่ยวกับกระบวนการทางการเมือง	ข้าพเจ้าเข้าใจดีเกี่ยวกับระเบียบการทั้งหลายในเรื่องการเมือง
ผู้แสดงทางการเมือง	โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าพเจ้าได้สังเกตใครเป็นผู้แสดงทางการเมือง	ข้าพเจ้าได้รับแจ้งข่าวเกี่ยวกับนักการเมืองคนสำคัญ	โดยปกติข้าพเจ้าเข้าใจเนื้อหาข่าวสารที่นักการเมืองสื่อสารตอนที่พวกเขาพูด
ความบาดหมางทางการเมือง	ข้าพเจ้าสนใจข้อมูลเกี่ยวกับความขัดแย้ง โดยเฉพาะในสังคม	ข้าพเจ้าได้ทราบอย่างดีเกี่ยวกับความไม่เห็นด้วยหลักหลักทางการเมืองในประเทศนี้	ข้าพเจ้าสนใจต่อประเด็นทางการเมืองที่สะท้อนความขัดแย้งอย่างบาดลึกในสังคมอย่างไร
บทบาททางการเมือง	ปกติข้าพเจ้าสนใจต่อนักการเมืองได้ประพฤติในบทบาทของพวกเขาอย่างไร	ข้าพเจ้าได้ทราบอย่างดีเกี่ยวกับความต้องการบทบาททางการเมืองมีความแตกต่างกัน	ปกติข้าพเจ้าเข้าใจบทบาทที่นักการเมืองมีความแตกต่างกัน
ประเด็นทางการเมือง	โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าพเจ้าได้สังเกตประเด็นข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับข้าพเจ้า	ข้าพเจ้าทราบดีเกี่ยวกับประเด็นการเมืองที่ข้าพเจ้าเกี่ยวข้อง	โดยปกติข้าพเจ้าเข้าใจอะไรคือประเด็นการเมืองใหม่

ที่มา: ผู้วิจัย

การตื่นรู้ทางการเมืองและความสัมพันธ์กับแนวคิดอื่นๆ ได้ถูกจำความโดยตัวมันเอง แต่ก็มีความสัมพันธ์กับแนวความคิดอื่นๆ ในด้านทฤษฎีการเมือง (Political Cognition) นักปราชญ์ใช้ Political Awareness เป็นคำที่ใช้แทนกันกับแนวความคิดอื่นๆ อย่างไรก็ตาม รูปแบบของเราของการตื่นรู้ทางการเมืองแตกต่างกับการตื่นรู้ทางการเมืองจากแนวคิดทั้งหลาย เช่น ความรู้ทางการเมือง ความซับซ้อนทางการเมืองและประสิทธิผลภายใน รูปแบบของเราคือความรู้ทางการเมืองเป็นสิ่งจำเป็น แต่ส่วนประกอบไม่เพียงพอของการตื่นรู้ทางการเมือง เราต้องการความสนใจต่อเรื่องวัตถุทางการเมือง ความรู้ที่เป็นข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการเมืองและความเข้าใจที่จะเป็นผู้ตื่นรู้ทางการเมืองอย่างแท้จริง ขณะที่ประสิทธิผลภายใน (Internal Efficacy) อ้างถึงความเชื่อของปัจเจกบุคคลเกี่ยวกับความสามารถที่จะเข้าใจและที่จะเข้าร่วมทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ การตื่นรู้ทางการเมืองที่อยู่ระดับต่ำอาจจะสนับสนุนประสิทธิผลภายในผ่านความพยายามที่ประสบความสำเร็จที่ต่อยุ่ที่จะเข้าใจความหมาย⁹

การตื่นรู้ทางการเมืองค่อนข้างจะเป็นวัตถุทางการเมืองภายในระบบการเมือง ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งรวมทั้งกระบวนการโครงสร้างและผู้แสดงที่สร้างการเมือง ความซับซ้อนทางการเมืองอ้างถึงทัศนคติในเรื่องประเด็นการเมืองที่เป็นเนื้อหาสาระ (ความคิดเห็นทางการเมือง) มากกว่าวัตถุทางการเมืองภายในระบบการเมือง ความซับซ้อนทางการเมืองอ้างถึงโครงสร้างภายในของความโน้มเอียงทางการเมืองความซับซ้อนและความเป็นปีกแผ่นภายในเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของความซับซ้อนทางการเมือง การตื่นรู้ทางการเมืองขาดการเน้นที่คล้ายๆ กันในเรื่องโครงสร้างภายในของการรับรู้ คุณภาพที่สำคัญสำหรับความเข้าใจทางการเมืองนี้ ไม่ใช่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในภายในความซับซ้อน แต่ขั้นและขอบเขตของความเข้าใจทางการเมือง¹⁰

ตารางที่ 2.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับความตื่นรู้ทางการเมือง

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
John R. Zaller	การตื่นรู้ทางการเมือง คือขอบเขตที่ปัจเจกบุคคลให้ความสนใจการเมืองและเข้าใจในสิ่งที่เขาประสบพบเห็น อธิบายให้ละเอียดคือการตื่นรู้สะท้อนถึงการผูกพันด้านสติปัญญาและการรับรู้กิจการสาธารณะ ซึ่งถูกชี้วัดโดยข้อมูลที่เป็นจริงเกี่ยวกับรัฐบาลและการเมืองที่เข้ามาสู่จิตใจของประชาชน การตื่นรู้ที่มีต่อวัตถุทางการเมือง คือ โครงสร้างทางการเมือง กระบวนการทางการเมือง ผู้แสดงทางการเมืองความบาดหมางทางการเมือง บทบาททางการเมือง ประเด็นทางการเมือง

ที่มา: ผู้วิจัย

⁹ Ibid., p. 12.

¹⁰ Ibid., p. 13.

2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความตื่นตัวทางการเมือง

แนวคิดเรื่องความตื่นตัวทางการเมือง เริ่มถูกนำมาเป็นตัวบ่งชี้สำคัญในการวัดระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชนในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในวงกว้างมากขึ้น เนื่องจากถือว่าการตื่นตัวทางการเมืองหรือการเคลื่อนไหวทางการเมืองตามครรลองของระบอบประชาธิปไตยที่มีรากฐานสำคัญมาจากวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้นสามารถผลักดันก่อให้เกิดการพัฒนาบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้

การตื่นรู้ทางการเมืองคือการรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมือง การรณรงค์หาเสียง พรรคการเมือง การเลือกตั้ง และประเด็นที่เด่นเป็นประเด็นที่ง่ายที่สุดของความซับซ้อนทางการเมือง และบ่งชี้ถึงการขับเคลื่อนเหมือนกันในการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะถ้าไม่มีการตื่นรู้ทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีประสิทธิผลก็จะเกิดขึ้นไม่ได้¹¹ ขณะที่ Zaller¹² ได้ให้ความหมายการตื่นรู้ทางการเมืองว่า คือขอบเขตที่ปัจเจกบุคคลให้ความสนใจการเมืองและเข้าใจในสิ่งที่เขาประสบพบเห็น อธิบายให้ละเอียดคือการตื่นรู้สะท้อนถึงการผูกพันด้านสติปัญญาและการรับรู้กิจการสาธารณะซึ่งถูกชี้วัดโดยข้อมูลที่เป็นจริงเกี่ยวกับรัฐบาลและการเมืองที่เข้ามาสู่จิตใจของประชาชน ส่วน **ถวิลวดี บุรีกุล และโรเบิร์ต บี อัลบริทตัน**¹³ ได้แสดงทัศนะว่า ประชากรที่ได้รับข่าวสาร สนใจ เข้าใจ มีความรู้ และเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองมาก จะทำให้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากด้วย ดังนั้น รัฐบาลควรที่จะส่งเสริมให้ประชากรได้รับข่าวสารทางการเมือง พร้อมทั้งกระตุ้นให้ประชากรมีความรู้และความเข้าใจกิจกรรมการเมือง รวมทั้งส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ จะช่วยให้ประชากรมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติคือการศึกษา และอายุ เมื่อพิจารณาถึงเรื่องการเลือกตั้ง พบว่าผู้ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเลือกตั้งที่สำคัญ เรียงตามลำดับคือ ครอบครัวและญาติ เพื่อนฝูง ผู้นำชุมชน นักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการท้องถิ่น และหัวหน้า

นักทฤษฎีตะวันตกหลายคนจึงได้พยายามแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมทางการเมืองกับความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง คือเมื่อประชาชนเรียกร้องต่อระบบการเมืองซึ่งตอบสนองไม่ได้เต็มที่ จุดนี้เองที่ทำให้เกิดความไม่พอใจหรือความคับข้องใจจนทำให้ประชาชนเริ่มตื่นตัวทางการเมืองและผลักดันตนเองให้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อกดดันให้ตัดสินใจตามความต้องการของตัว เมื่อระบบการเมืองไม่สามารถสนองตอบให้เป็นที่น่าพอใจได้ประชาชนก็จะเปลี่ยนการ

¹¹ C.B.Abdo-Katsipis, Women, Political Participation, and the Arab Spring: Political Awareness and Participation in Democratizing Tunisia, *Journal of Women, Politics & Policy*, 38(4), (2017): 413-429.

¹² J. Zaller, The Nature and Origins of Mass Opinion, in Cambridge Studies, in *Public Opinion and Political Psychology*, The Nature & Origins of Mass Opinion, 1992, p. 21.

¹³ ถวิลวดี บุรีกุล และโรเบิร์ต บี อัลบริทตัน, “ความต่อเนื่องของประชาธิปไตยในประเทศไทย: การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา 2543,” เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสมาคมรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 8-10 ธันวาคม 2543, สถาบันพระปกเกล้า, 2543).

กตสันแบบสันติมาเป็นแบบการใช้ความรุนแรงและเมื่อถึงจุดนี้ ระบบการเมืองจะพบกับความระส่ำระสายไร้เสถียรภาพได้¹⁴

วรงค์ รุ่งรุจิไพศาล¹⁵ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การสื่อสารกับความตื่นตัวทางการเมืองศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านหาดสูง อ.กบินทร์บุรี จ.ปราจีนบุรี" พบว่า ประชาชนในชนบทมีระดับการสื่อสารและระดับความตื่นตัวทางการเมืองค่อนข้างต่ำ โดยประชาชนที่มีระดับการสื่อสารสูง การศึกษาสูง และมีฐานะทางเศรษฐกิจสูงมีแนวโน้มที่จะมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง ซึ่งลักษณะเฉพาะทางการเมืองของแต่ละบุคคลที่จะส่งผลให้เกิดความความตื่นตัวทางการเมือง ทั้งในด้านความคิด ความรู้ ความเข้าใจ และพฤติกรรมการแสดงออกที่บ่งชี้ให้เห็นถึงระดับความตื่นตัวทางการเมือง หรือความกระตือรือร้นในการเคลื่อนไหวทางการเมือง

อนึ่ง กระบวนการก่อเกิดหรือสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ที่ส่งผลผลักดันให้เกิด การตื่นตัวทางการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยพิจารณากระบวนการกลมกลืนทางสังคมและทางการเมือง ที่ทำให้เกิดการหลอมกลายเป็นอาตมมันปัจเจกภาพ อันนำไปสู่วิถีคิดและแนวทางปฏิบัติหรือพฤติกรรมทางการเมืองจนพัฒนาเป็นอาตมมันทางการเมืองแบบประชาธิปไตย บนรากฐานของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวหรือความตื่นตัวทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงได้ สิ่งสำคัญที่สุดคือ การจุดประกายความคิดให้กับประชาชนได้ลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิของตนเองจากการเอารัดเอาเปรียบและความไม่เป็นธรรมในสังคมได้ ในขณะที่เดียวกันก็ได้ไปละเมิดซึ่งสิทธิของผู้อื่นและสังคมโดยรวมเพราะสามารถคำนึงถึงผลกระทบความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นต่อสังคมในวงกว้างได้ เฉกเช่นเดียวกับในอดีตที่ผ่านมา พบว่านิสิตนักศึกษาได้ร่วมกันก่อรูปขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในภาคประชาชนที่สามารถปลุกกระแสจิตสำนึกให้เกิดขึ้นจากภายในให้สามารถเติมไปด้วยอุดมการณ์ทางการเมือง และมุ่งปกป้องรักษาผลประโยชน์ของประเทศชาติ ปราบปรามทรราชย์และขจัดการเอารัดเอาเปรียบให้หมดสิ้นไป รวมทั้งการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมไทยโดยไม่ได้อาศัยแรงผลักดันเชิงผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง หรือมีการเคลือบแฝงเจือไปด้วยค่านิยมเชิงวัตถุนิยมใดๆ เหมือนเช่นสังคมในปัจจุบัน

สาระสำคัญของการสร้างคุณลักษณะพลเมืองแบบประชาธิปไตย จึงต้องเน้นที่ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของตนเอง เช่น รู้และเข้าใจในบทบาทหน้าที่ความเป็นพลเมืองของตนเอง และตระหนักรู้ว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้นมีส่วนสำคัญอย่างไรในการกำหนดวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง และที่สำคัญสามารถมองเห็นความเชื่อมโยงได้ว่าวิถีความเป็นอยู่ในชีวิตของผู้คนในสังคมนั้นได้รับผลกระทบจากเชิงนโยบายของภาครัฐอย่างไร ซึ่งก็ล้วนแต่มีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อประชาชน ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ส่วนใหญ่มุ่งให้ความสำคัญกับเรื่องของกรอบรมกลมกลืนทั้งในรูปแบบเชิงปริมาณและคุณภาพ กล่าวคือการเรียนการสอนต้องเน้นให้นักศึกษาได้รับความรู้ในเชิงรุกมากขึ้น โดยไม่ได้เรียนรู้แบบตั้งรับเฉพาะความรู้ที่ป้อนให้จากห้องเรียนเท่านั้น แต่ต้องกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกความเป็น

¹⁴ สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองของไทย: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหารสถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537).

¹⁵ วรงค์ รุ่งรุจิไพศาล, "การสื่อสารกับความตื่นตัวทางการเมือง ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านหาดสูง อ.กบินทร์บุรี จ.ปราจีนบุรี," (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527).

ประชาธิปไตยได้ด้วย มิเช่นนั้นย่อมจะไม่สามารถก่อให้เกิดการก่อรูปในเชิงคุณลักษณะพลเมืองแบบประชาธิปไตยตามที่ต้องการได้ โดยเฉพาะองค์ความรู้ทางการเมืองการปกครองนั้นจะต้องสามารถเชื่อมโยงถึงสัมพันธ์ภาพของความเป็นมนุษย์ในสังคมที่มีศักดิ์ศรีและความเสมอภาคโดยไม่ได้แบ่งแยกชนชั้น ตลอดจนมีความเกี่ยวข้องกันและกันทั้งในเชิงอำนาจและหน้าที่ในสังคมโดยรวม ทั้งนี้ปรากฏการณ์ความตื่นตัวที่เกิดขึ้นในสังคมในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงออกทั้งทางความคิดและพฤติกรรมทางการเมืองมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันการรับรู้ข้อมูลข่าวสารโดยการขาดความไตร่ตรองหรือกลั่นกรองก็ย่อมสร้างความเสียหายให้แก่สังคมโดยรวมได้ สถานการณ์เช่นนี้จึงเป็นข้อบ่งชี้ให้เห็นถึงโอกาสทางการศึกษารวมถึงสภาพการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนทั่วไปในระดับกว้างมากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็สามารถเข้าถึงและครอบคลุมเยาวชนหรือไม่ นั้นจึงขึ้นอยู่กับการให้ความสำคัญของผู้สอนในวิชาการเมือง การปกครองและที่เกี่ยวข้องว่าจะสามารถปลูกฝังจิตสำนึกทางการเมืองแบบประชาธิปไตยแก่เยาวชนผ่านการเรียนการสอนได้มากน้อยเพียงใด

ดังนั้น อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า ความตื่นตัวทางการเมือง หมายถึง ระดับความกระตือรือร้นในการเคลื่อนไหวทางการเมือง ที่มีจิตสำนึกความเป็นประชาธิปไตย และตระหนักรู้ถึงสิทธิหน้าที่และบทบาทของตนเอง ในฐานะการเป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตย โดยพิจารณาจากองค์ประกอบด้านความรู้ ความเข้าใจ และพฤติกรรมมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่ได้พัฒนาต่อเนื่องมาจากแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลที่เรียกว่า “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความรู้ความเข้าใจ หรือด้านจิตสำนึกประชาธิปไตย โดยสามารถพิจารณาจากองค์ประกอบ 10 ด้าน คือ

1. การเป็นผู้มีสิทธิเสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
2. การเป็นผู้มีความเสมอภาค
3. การมีสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ
4. การมีสิทธิแสดงความคิดเห็น
5. การมีสิทธิทางการเมือง
6. ความเชื่อมั่นในการร่วมแรงร่วมใจพัฒนาสังคมประเทศ
7. การมีสิทธิที่จะได้รับข้อมูลข่าวสาร
8. การมีสิทธิให้สื่อมวลชนมีจริยธรรม
9. การมีสิทธิเป็นผู้ปฏิบัติการทางการเมือง
10. การมีสิทธิเรียกร้อง คาดหวัง และต่อสู้ให้ตนเอง ครอบครัว และสมาชิกสังคมได้รับ

สิทธิอันชอบด้วยกฎหมาย¹⁶

“ความตื่นตัวทางการเมือง” ขึ้นอยู่กับตัวแปรที่สำคัญ ดังนี้

1. วุฒิภาวะทางการเมืองของผู้สมัครและผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ข่าวสารข้อมูลความรู้ และจิตสำนึกของการที่จะพยายามจรรโลงระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

¹⁶ลิขิต ธีรเวคิน, การเมืองไทยและประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มิสเตอร์ก๊อปปี้, 2552)

2. วัฒนธรรมทางการเมืองที่เน้นสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม และน้ำใจนักกีฬา โดยปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งของการเลือกตั้ง

3. การจัดหลักสูตรวิชาเกี่ยวกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นในการบ่มเพาะจิตสำนึกเรื่องอุดมการณ์ จริยธรรมทางการเมือง มารยาททางการเมือง กระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ โดยนำตัวอย่างการเมืองที่ดีจากประเทศต่างๆ รวมทั้งใน ส่วนดีที่เกิดขึ้นในประเทศไทย เช่น การเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครที่กล่าวมาแล้วเป็นหลักสูตรในการสอนต่อไป ตั้งแต่ชั้นประถม มัธยม จนถึงชั้นมหาวิทยาลัย รวมตลอดทั้งโรงเรียน การเมืองทั้งหลายซึ่งควรจัดขึ้นโดยสภาพพัฒนาการเมือง โดยเฉพาะการอบรมเรื่องความรู้ ค่านิยมและ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือที่เรียกว่า “อาตมันทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” (Democratic Political Self) นั้น¹⁷ สามารถพัฒนาให้เกิดความตื่นตัวทางการเมืองไทย ดังลักษณะ อาตมันทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของปัจเจกบุคคล ดังนี้

1. ตนเป็นบุคคลที่มีสิทธิเสรีภาพ มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ มีสิทธิที่จะดำรงตนภายใต้ กรอบกฎหมายของบ้านเมือง ไม่มีใครจะมาแสดงอำนาจบาตรใหญ่กับตนได้

2. ตนเป็นบุคคลที่มีความเสมอภาคในทางการเมืองและความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย กับผู้ร่วมชาติ การเลือกปฏิบัติด้วยเหตุความแตกต่างทางศาสนา เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เพศ ฯลฯ เป็นสิ่งที่ ตนจะไม่ยอมให้เกิดขึ้น

3. สิทธิเสรีภาพของตนในฐานะประชาชนได้ถูกรับรองไว้โดยรัฐธรรมนูญ ตนมีสิทธิที่จะ ทวงสิทธิ์ดังกล่าว ถ้าถูกละเมิดโดยใครก็ตาม

4. ตนมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็น มีสิทธิที่จะประท้วงคัดค้านการกระทำอันใดก็ตาม ที่มาจากรัฐบาลหรือรัฐบาล ที่มีต่อสิทธิขั้นมูลฐานของตนในฐานะที่เป็นประชาชนผู้เสียภาษี

5. ตนมีสิทธิการเมืองที่จะลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง เลือกผู้ที่จะเป็นผู้แทนของตนให้ รัฐสภา มีสิทธิในการที่จะกำหนดว่าต้องการให้ใครทำหน้าที่ฝ่ายบริหาร

6. มีความเชื่อมั่นว่าทุกอย่างในสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่นั้น สามารถที่จะทำให้ดีขึ้นได้ถ้า ร่วมแรงร่วมใจกัน ผลักดันให้สิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นโดยผ่านกลไกของรัฐ และรัฐมีภาระหน้าที่ในการ ตอบสนองความต้องการของชุมชนของตนที่เรียกร้องอย่างสมเหตุสมผล

7. ในฐานะเป็นประชาชนของประเทศที่ตนเป็นสมาชิกอยู่นั้น ตนมีสิทธิที่จะมีข่าวสาร ข้อมูล แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อตกลงอันใดก็ตามที่ประเทศของตนกำลังจะทำกับประเทศอื่น ทั้งนี้ เริ่มตั้งแต่สนธิสัญญาทางการค้า ภาษีอากร พันธมิตรในทางการเมือง พันธมิตรในการสงคราม ข้อตกลงแลกเปลี่ยนต่างๆ ซึ่งอาจจะมิผลบวกและผลลบ ในฐานะประชาชนจึงมีสิทธิที่จะติดตามหา ข้อมูลและแสดงความคิดเห็น

8. ในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชนการเมือง ตนมีสิทธิที่จะได้เห็นสื่อมวลชนที่มีจริยธรรม มีความรับผิดชอบ มีสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญที่จะเสนอข่าวที่ถูกต้อง เป็นปากเป็นเสียงให้กับ ประชาชน และสร้างมาตรฐานที่ถูกต้องและยุติธรรมให้กับสังคม

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

9. ในฐานะที่เป็นสมาชิกและประชาชนผู้ซึ่งมีความพร้อมในแง่คุณวุฒิการศึกษา ประสบการณ์ ความรู้ความสามารถ ตนย่อมมีสิทธิที่จะเปลี่ยนฐานะจากประชาชนผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองตามที่ได้กล่าวมาแล้ว มาสู่การเป็นผู้ปฏิบัติการทางการเมืองโดยการลงเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและระดับชาติ เพื่อทำหน้าที่ในรัฐสภา หรือแม้แต่การทำหน้าที่ในฝ่ายบริหาร หรือทำหน้าที่อื่นใดที่ตนสามารถจะกระทำได้ตามครรลองของกฎหมาย

10. ในฐานะประชาชนของชุมชนการเมือง ตนมีสิทธิที่จะเรียกร้อง คาดหวัง และต่อสู้ให้ ตนและสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งเพื่อนร่วมชาติทุกคนดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยมีปัจจัยสี่ มีสิทธิเสรีภาพโดยประกันกฎหมายและบังคับโดยกฎหมายและมีโอกาสเข้าถึง การศึกษา การประกอบอาชีพ เพื่อยกฐานะของตนในทางสังคมและเศรษฐกิจให้ดีขึ้นกว่าเดิม

อุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (Democratic Political Self) จึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะมีส่วนผลักดันให้สังคมนั้นๆ สามารถพัฒนาความตื่นตัวทางการเมือง ทำให้ประชาชนมีความรู้สึกรู้สึกว่ามีสมรรถนะทางการเมือง (Political Efficacy) สูง และสำคัญที่สุดเป็นส่วนที่จะเป็น พื้นฐานของการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ยั่งยืนสืบต่อไป

จากที่กล่าวมาได้แสดงถึงแนวคิดเรื่องความตื่นตัวทางการเมืองซึ่งถือเป็นตัวบ่งชี้สำคัญในการวัดระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1) ความหมายของการตื่นตัวทางการเมือง คือการที่ประชาชนให้ความสนใจ เข้าใจ มีความรู้ และเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในระดับสูง ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น

2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตื่นตัวทางการเมือง ได้แก่ การศึกษา รายได้และฐานะทาง เศรษฐกิจสังคม การได้รับข่าวสารข้อมูลทางการเมือง รวมถึงการมีส่วนร่วมในกลุ่ม/องค์กรต่างๆ

3) ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมทางการเมืองกับความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง กล่าวคือ หากประชาชนเรียกร้องแต่ระบบการเมืองไม่สามารถตอบสนองได้อย่างเต็มที่ ก็จะทำให้ ประชาชนเริ่มตื่นตัวและผลักดันให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น หากไม่ได้รับการตอบสนองก็อาจนำไปสู่ การใช้ความรุนแรง

4) การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเพื่อส่งเสริมการตื่นตัวทางการเมือง แบบประชาธิปไตย โดยเน้นกระบวนการกล่อมเกลางานสังคมและการศึกษาให้เกิดการหล่อหลอมเป็น พลเมืองที่มีคุณลักษณะประชาธิปไตย

5) บทบาทของสถาบันการศึกษาในการปลูกฝังจิตสำนึกประชาธิปไตยผ่านการเรียนการสอน ทั้งในด้านความรู้ทักษะ และการกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย

ตารางที่ 2.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับความตื่นตัวทางการเมือง

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ลิขิต อีร์เวคิน	1. ภาวะทางการเมืองของผู้สมัครและผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง 2. วัฒนธรรมทางการเมืองที่เน้นสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม 3. การจัดหลักสูตรวิชาเกี่ยวกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นในการบ่มเพาะจิตสำนึกเรื่องอุดมการณ์ จริยธรรมทางการเมือง มารยาททางการเมือง
John R. Zaller	การตื่นรู้ทางการเมือง คือขอบเขตที่ปัจเจกบุคคลให้ความสนใจทางการเมืองและเข้าใจในสิ่งที่เขาประสบพบเห็น อธิบายให้ละเอียดคือการตื่นรู้สะท้อนถึงการผูกพันด้านสติปัญญาและการรับรู้กิจการสาธารณะ ซึ่งถูกชี้นำโดยข้อมูลที่เป็นจริงเกี่ยวกับรัฐบาลและเมืองที่เข้ามาสู่จิตใจของประชาชน การตื่นรู้ที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง คือ โครงสร้างทางการเมือง กระบวนการทางการเมือง ผู้แสดงทางการเมืองความบาดหมางทางการเมือง บทบาททางการเมือง ประเด็นทางการเมือง
Abdo-Katsipis	การตื่นรู้ทางการเมืองคือการรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมือง การรณรงค์หาเสียง พรรคการเมือง การเลือกตั้ง และประเด็นที่เด่นเป็นประเด็นที่ง่ายที่สุดของความซับซ้อนทางการเมือง และบ่งชี้ถึงการขับเคลื่อนเหมือนกันในการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะถ้าไม่มีการตื่นรู้ทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีประสิทธิผลก็จะเกิดขึ้นไม่ได้

ที่มา: ผู้วิจัย

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยได้มีประเพณีการปกครองมาอย่างยาวนาน แต่แนวคิดนี้อ้างถึงเนื้อหาสาระและพื้นฐานของการสนับสนุนซึ่งได้มีการพัฒนาปรับปรุงในบางครั้งบางคราว เพลโตและอริสโตเติลมองประชาธิปไตยว่าทำงานในบางอย่างในนครรัฐของกรีกโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนครเอเธน ลักษณะที่สำคัญของประชาธิปไตย คือ 1) การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เสมอภาคโดยเสรีชนทุกคนในกิจการทั่วไปของนครรัฐ ซึ่งถูกอ้างว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญของชีวิตที่ดี 2) การบรรลุถึงการตัดสินใจของประชาชนในขอบเขตที่มีการอภิปรายถกเถียงกันแบบเสรี และ 3) การเคารพกฎหมายและระเบียบกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ของประชาคม อย่างไรก็ตาม แนวคิดประชาธิปไตยมีหลายแบบและมีนักปรัชญา

การเมืองได้แสดงแนวคิดต่างๆ เกี่ยวกับประชาธิปไตย เกี่ยวกับเรื่องประชาธิปไตย มีนักวิชาการมากมายที่ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับนิยามความหมายเอาไว้ ดังที่ได้ประมวลมาต่อไปนี้

2.3.1 ความหมายของประชาธิปไตย

คำว่า “ประชาธิปไตย” ถอดศัพท์มาจากภาษาอังกฤษว่า “Democracy” ซึ่งมีความหมายว่า “อำนาจของประชาชน” หรือ “ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ” เพราะฉะนั้น หลักการขั้นมูลฐานของระบอบประชาธิปไตยก็คือ “การยอมรับนับถือความสำคัญและ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของบุคคล ความเสมอภาคและเสรีภาพในการดำเนินชีวิต”¹⁸ คำว่า ประชาธิปไตย นี้มีต้นกำเนิดจากภาษากรีก ความหมายดั้งเดิมของประชาธิปไตย ที่รู้จักกันในหมู่ชาวกรีกโบราณเมื่อประมาณ 2,000 กว่าปี หมายถึง การปกครองโดยหมู่ชนหรือประชาชน

การปกครองแบบนี้ตรงกับคำภาษาอังกฤษ คือ Democracy ซึ่งมี รากศัพท์เดิมจาก Demos ซึ่งแปลว่าประชาชน สำหรับภาษาไทย คำว่า “ประชาธิปไตย” อาจแยก ได้เป็น 2 คำ คือ ประชา ซึ่งหมายถึง ประชาชน และคำว่า อธิปไตย ซึ่งแปลว่าอำนาจสูงสุดของ แผ่นดิน เมื่อรวมกันขึ้นจึงหมายถึงการปกครองที่อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชนหรือมาจากประชาชน ประชาธิปไตยจึงมีความหมายทั้งในหลักของการปกครองและรูปแบบรวม ตลอดถึงการดำรงชีวิตร่วมกันของมนุษย์ในแง่ของการปกครองนั้น มุ่งถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการที่จะเข้าร่วมกำหนดนโยบายต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับประโยชน์ส่วนรวมและส่วนตน ส่วนในแง่ของการดำเนินชีวิตนั้น หมายถึงการยอมรับเสรีภาพ ความสำคัญและประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยมีเหตุผลเป็นเครื่องนำทางเพื่อความผาสุกร่วมกัน ความหมายของประชาธิปไตยที่ใช้กันในภายหลังนั้นอาจจะแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ความหมายแคบกับความหมายกว้าง ความหมายแคบ หมายถึง การที่ประชาชนมีอำนาจปกครองตนเอง ส่วนในความหมายที่กว้างประชาธิปไตยเป็นวิถีชีวิตแบบหนึ่งซึ่งมีแบบแผนแห่งพฤติกรรมในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

นอกจากนี้ เจมส์ ไบรซ์ (James Bryce)¹⁹ ซึ่งเป็นหนึ่งในนักประชาธิปไตยที่ยิ่งใหญ่ในด้านประชาธิปไตยได้ปฏิบัติประชาธิปไตยโดยที่เป็นหลักๆ ว่าเป็นรูปแบบของการปกครอง (form of government) ซึ่งเขาให้คำจำกัดความประชาธิปไตยว่าเป็นการปกครองของประชาชนที่แสดงอธิปไตยผ่านการลงคะแนนในที่สุดเขาก็ตกลงมาเป็นการปกครองของเสียงส่วนใหญ่นอกจากนี้เจมส์ ไบรซ์ยังกล่าวถึงการสนับสนุนประชาธิปไตย (Justification of democracy) มองว่าเป็นแนวคิดที่มีความสัมพันธ์กันนั้นคือโดยการเปรียบเทียบข้อดีและข้อเสียที่มีกับรูปแบบรัฐบาลอื่นๆ การทดสอบรัฐบาลตามแนวคิดไบรซ์คือสวัสดิการของประชาชนเพราะฉะนั้นมาตรฐานของความดีของรูปแบบรัฐบาลใดใดสามารถจะถูกวัดได้ด้วยความสะดวกที่รัฐบาลได้ปฏิบัติหน้าที่ที่สำคัญกล่าวคือการปกป้องและป้องกันจากศัตรูทั้งภายในและภายนอกการรักษาความยุติธรรมการบริหารที่มีประสิทธิภาพเกี่ยวกับกิจการต่างๆ ไปและการให้ความช่วยเหลือกับพลเมืองที่เป็นปัจเจกในหลากหลายอาชีพ

¹⁸โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, รัฐศาสตร์กับการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : ตะเกียง, 2534), หน้า 41.

¹⁹ O.P. Gauba, An Introduction to Political Theory, 6th ed., (New Delhi: Macmillan Publishers, 2009), p. 474.

ประวัติศาสตร์แสดงว่า มีหน้าที่เหล่านี้สามารถจะดำเนินการได้โดยประชาธิปไตย และรูปแบบอื่นๆของรัฐบาลแต่ประชาธิปไตยมีข้อดีมากกว่านั้นมันกระตุ้นให้มนุษย์มีการศึกษาตนเอง เพราะการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของรัฐบาลได้เปิดขอบเขตที่กว้างให้กับประชาชนและดูแลผลประโยชน์ให้กว้างมากขึ้นการมีส่วนร่วมนี้เป็นเนื้อหาสาระของประชาธิปไตยมันไม่ใช่การปกครองที่แท้จริงโดยประชาชนประชาชนในระบอบประชาธิปไตยใช้อำนาจของเขาในสองทางคือหนึ่งประชาชนกำหนดเป้าหมายในเรื่องที่รัฐบาลจะมุ่งดำเนินการไปสู่จุดประสงค์สองเฝ้ามองเป้าหมายที่นักการเมืองได้กำหนดอำนาจที่แท้จริงของการบริหารว่าอยู่ในมือใคร ไบรซ์ไม่ได้อ้างว่าประชาธิปไตยจะเสนอแก่โรคได้สารพัดทุกอย่างสำหรับอาการป่วยของสังคมแต่ถึงกระนั้นเค้าชอบที่จะเสนอมันในรูปแบบอื่นๆของรัฐบาลเพราะมันก่อให้เกิดการพิสูจน์อย่างมากในมาตรฐานของรัฐบาลมันไม่ได้นำไปสู่ความเป็นภราดรภาพของโลกมันไม่ได้ทำให้และการเมืองที่บริสุทธิ์แต่มันได้ให้สำหรับรัฐบาลที่ดีกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับอดีตขณะเดียวกันเจมส์ไรด์ระบุถึงความชั่วร้ายที่สำคัญของรูปแบบที่มีอยู่ของประชาธิปไตยไว้ 6 ประการ คือ

ประการที่ 1 อำนาจเงินที่นำมาใช้ในการบริหารที่ผิดหรือการออกกฎหมายที่ผิด

ประการ 2 แนวโน้มที่ให้การเมืองกลายเป็นการค้าเข้ามาเพื่อรับผลประโยชน์ซึ่งไม่ใช่เป็นการบริหาร

ประการที่ 3 ความฟุ่มเฟือยหรูหรา

ประการที่ 4 ความล้มเหลวในการประเมิณกับบุคคลที่มีทักษะอย่างเหมาะสมและใช้หลักความเสมอภาคอย่างผิดๆ

ประการที่ 5 การเมืองแบบพรรค

ประการที่ 6 แนวโน้มของนักการเมืองที่แสดงในการลงคะแนน

ไบรซ์ได้แสดงความเห็นว่าใน 3 ข้อแรกที่มีความชั่วร้ายเป็นเรื่องธรรมดาที่รูปแบบอื่นๆ ของรัฐบาลและไม่ใช่ความชั่วร้ายที่รวมไว้ของประชาธิปไตยใน 3 ข้อสุดท้ายมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากกับประชาธิปไตยแต่ไม่สามารถเอาชนะได้โดยวิถีทางเดียวประชาธิปไตยมีบางอย่างที่ใกล้เคียงกับความชั่วร้ายแบบช่องทางเก่าและได้เปิดช่องทางใหม่บางอย่างแต่ก็ไม่ได้เพิ่มกระแสะอะไรมากนัก²⁰

สรุป ความหมายของประชาธิปไตยที่กล่าวข้างต้น หมายถึง ระบอบการเมืองการปกครองที่ประชาชนใช้อำนาจการปกครองตนเอง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการดำรงชีวิตที่ดีของมนุษย์ เป็นการปกครองที่สอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง และสามารถควบคุมใช้อำนาจรัฐให้เป็นไปตามทิศทางที่ประชาชนต้องการ เป็นการปกครองที่ยึดหลักของเสรีภาพ ความเสมอภาค คำนึงถึงเสียงส่วนใหญ่เป็นสำคัญ มีกฎหมาย กฎเกณฑ์ กติกาที่ประชาชนเคารพนับถือ และอาจกล่าวได้ว่าประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับมากที่สุด

²⁰ Ibid., p. 475.

2.3.2 การปกครองระบอบประชาธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีเนื้อหาที่สำคัญ 3 ประการ ดังต่อไปนี้²¹

ประการที่ 1 ประชาธิปไตยของประชาชน หมายถึง ความเป็นเจ้าของอัน ได้แก่ ประชาชนสามารถทำให้รัฐบาล ปฏิบัติตามแนวทางข้อเรียกร้องของตนได้ สามารถดำเนินการเพื่อให้มีรัฐบาลที่เป็นไป ตามเจตจำนงของตนได้ รวมทั้งสามารถเปลี่ยนแปลงรัฐบาลให้เป็นตามที่ตนเอง ต้องการได้ เช่น การเลือกตั้ง การทำประชามติ การทำประชาพิจารณ์ การแสดงออกตามสื่อต่างๆ เป็นต้น ความสำคัญในการเมืองและการบริหารตามระบอบประชาธิปไตยโดยการติดตาม และตรวจสอบ การทำงานของรัฐบาล การถือว่าการบริหารบ้านเมืองเป็นธุระของตน ไม่บอกปิดโดยใช้คำว่าธุระไม่ใช่ และผลึกให้เป็นธุระของรัฐบาล

ประการที่ 2 ประชาธิปไตยโดยประชาชน ซึ่งจะหมายถึงกระบวนการอันได้แก่ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ การเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรง ได้แก่ การเข้าร่วมประชุม พร้อมกันทั้งหมดเพื่อตัดสินใจในเรื่องที่มีความสำคัญต่อบ้านเมืองหรือท้องถิ่นของตน สำหรับวิธีการที่สามารถนำมาใช้ในการเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรง คือ การออกเสียงประชามติ ซึ่งประเทศไทยสามารถ นำวิธีนี้มาใช้กับกิจการในท้องถิ่น เพราะจะมีประชาชนเป็นจำนวนน้อย และประชาชนมีวัฒนธรรม ประเพณีที่คล้ายคลึงกัน รวมทั้งมีมาตรฐานการครองชีพที่ไม่แตกต่างกันมาก การเข้าไปมีส่วนร่วมโดย อ้อมหรือประชาธิปไตยแบบตัวแทน ได้แก่ การเลือกตั้งตัวแทนที่ประชาชนไว้วางใจเข้ามาทำหน้าที่บริหาร ประเทศแทนตนเอง ซึ่งลักษณะสำคัญของประชาธิปไตยแบบตัวแทนมีดังนี้

- 1) มีพรรคการเมืองเสนอนโยบายให้ประชาชนเลือก
- 2) มีการเลือกตั้ง
- 3) มีการใช้สิทธิออกเสียงโดยประชาชน
- 4) มีรัฐบาลที่มาจากเสียงส่วนใหญ่ของผู้แทนราษฎรในสภาเข้ามาทำหน้าที่

ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล

ประการที่ 3 ประชาธิปไตยเพื่อประชาชน คือ เป้าหมายหรือประโยชน์ที่ ประชาชนจะต้องได้รับ กล่าว คือ รัฐบาลที่เข้าไปบริหารประเทศต้องมีเป้าหมายเพื่อความผาสุกของ ประชาชน และสร้างความเจริญเติบโตให้แก่ประเทศไทยโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักไม่ใช่ เข้าไปเพื่อกอบโกยหรือแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองและพวกพ้อง การปกครองระบอบ ประชาธิปไตยคล้ายตามอดีตประธานาธิบดี อับราฮัม ลินคอล์น แห่งสหรัฐอเมริกาว่า การปกครอง ระบอบประชาธิปไตย คือ การเป็นรัฐบาลหรือการปกครองที่เป็นของประชาชน โดยประชาชน และ เพื่อประชาชน

ของประชาชน คำนียามในพจนานุกรมภาษาอังกฤษคำว่า Democracy แปลว่า การ ปกครองของประชาชน แต่ในความหมายที่ครอบคลุมกว่าการเป็นของประชาชน ไม่ได้ หมายความว่าเพียงถึงการปกครองอย่างเดียว หากยังหมายความถึงอำนาจอธิปไตยในแผ่นดิน ทฤษฎีการ แผ่นดิน มหาสมุทร น่านฟ้า ตลอดจนผลประโยชน์ทั้งหลายที่พึงมี ล้วนนับเป็นของประชาชนถ้วนทุก

²¹วราทิพย์ มีมาก และชีวินทร์ ฉายาขวลิต, **หน้าที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการเลือกตั้ง, 2547), หน้า 46.

คน ทั้ง บุคคลในปัจจุบัน และที่จะเกิดมาในอนาคต อย่างไรก็ตาม การเป็นเจ้าของยังหมายถึงรวมถึง ความ รับผิดชอบและมีส่วนออกเสียงเพื่อปกป้องให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยทั่วกัน เป็นที่มาของการมีส่วนร่วมในการปกครอง

โดยประชาชน เป็นวิธีการปกครองระบอบประชาธิปไตย เมื่อแผ่นดินเป็นของประชาชนความเป็นธรรม ตลอดจนความรุ่มเย็นจะเกิดขึ้นในแผ่นดินได้ เมื่อการบริหารจัดการผลประโยชน์ทั้งหลายอยู่ในการดูแลของ โดยประชาชนทุกคน เป็นที่มาของความสำคัญในการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชน อย่างไรก็ตาม ประชาชนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมการบริหารจัดการทุกคนได้จึงได้เกิดสถาบัน องค์กร ตลอดจนตัวแทนต่างๆ ที่เข้ามาทำหน้าที่แทนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้สมเจตนารมณ์ เช่น สมาชิกสภาผู้เป็นตัวแทนของประชาชน พรรคการเมือง ผู้เป็นตัวแทนของกลุ่มความคิดเห็นและกลุ่มผลประโยชน์ ตลอดจนสมาชิกสภาและผู้บริหารท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเรื่องอื่นๆ อีกมากมาย

เพื่อประชาชน เป็นวิธีการในระบอบประชาธิปไตย ที่จะประกันว่าความเสมอภาค และความ เป็นธรรมจะเกิดขึ้นได้ สมตามปณิธานของระบบนั้น การบริหารแผ่นดินจะต้องมีเป้าหมายที่ ให้ผลประโยชน์ของแผ่นดินเป็นไปเพื่อประชาชน คือ ตกถึงมือประชาชนโดยเสมอภาคเท่าเทียม กัน ทุกคนไม่เฉพาะเพียงแต่บางคน หรือเพียงแต่ตกอยู่แก่คนข้างมากในสังคมประชาธิปไตยที่ยึดถือใน เรื่องความเสมอภาคเท่าเทียมกันในเรื่องความเป็นธรรม ตลอดจนเรื่องความสมเหตุสมผลนั้น ผลประโยชน์ของแผ่นดินตกถึงมือประชาชนทุกคนอย่างแท้จริง²²

สรุป การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองในรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอำนาจ อธิปไตยเป็นของปวงชน อำนาจบริหารมาจากการเลือกตั้งของปวงชนเสียงส่วนใหญ่ โดยการปกครอง ระบอบนี้จะเน้นถึงความเสมอภาค เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ถือว่าประชาชนทุกคนมีสิทธิ มีเสียงเท่าเทียมกันหมด สามารถใช้สิทธิออกเสียงของตนได้ในขอบเขตที่จำกัด จะล่วงล้ำสิทธิของคน อื่นมิได้ และประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครอง

2.3.3 หลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย

หลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองและวิธีการ ดำเนินชีวิต ซึ่งยึดหลักของความเสมอภาค เสรีภาพและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ การปกครอง ระบอบประชาธิปไตยถือว่าทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน และอำนาจอธิปไตยต้องมาจากปวงชน ประชาธิปไตยคำนี้จะมีความหมายสำหรับทุกประเทศในโลก แม้แต่ประเทศที่มีการปกครองแบบ เผด็จการหรือการปกครองแบบเสรีนิยม มักจะไม่ยอมรับว่าตนเป็นประเทศเผด็จการหรือสังคมนิยม ตามที่ว่า กรณีประเทศรัสเซียก่อนหน้าจะมีการแบ่งแยกประเทศก็ยิ่งถือว่าตนเองใช้ระบบการปกครอง แบบประชาธิปไตย แต่เป็นประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ (Democratic Centralism) หรือประเทศจีนก็ เรียกประเทศว่าประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนเป็นต้น การเมืองการปกครองระบอบ ประชาธิปไตยไว้ว่าประชาธิปไตย หมายถึง ระบบการเมืองการปกครองที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมใน

²²อมร รักษาสัตย์, การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 118-119.

การตัดสินใจและการควบคุมตรวจสอบโดยการเลือกตัวแทนของตนให้เข้าไปทำหน้าที่แทนตนเองผ่านทางกระบวนการเลือกตั้ง

ระบอบประชาธิปไตยมีหลักการที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้²³

ประการที่ 1 หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนนั้น ประชาชนแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของ อำนาจ ที่มีตามกระบวนการการเลือกตั้งอย่างอิสระจริงและทั่วถึงในการให้ได้มาซึ่งตัวผู้ปกครองและผู้แทนของตน รวมทั้งประชาชนมีอำนาจในการคัดค้าน อีกทั้งถอดถอนผู้ปกครองและผู้แทนที่มีท่าทีทำให้ประชาชนเห็นว่ามิได้บริหารประเทศ ในทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เช่น มีพฤติกรรมร่ำรวยผิดปกติ

ประการที่ 2 หลักเสรีภาพ ประชาชนทุกคนมีความสามารถในการจะกระทำ หรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่บุคคลนั้นต้องการ ตราบเท่าที่การกระทำของเขานั้นไม่ไปละเมิด สิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น หรือละเมิดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมและความมั่นคงของประเทศชาติ

ประการที่ 3 หลักความเสมอภาค การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรและ คุณค่าต่างๆ ของสังคมที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ถูกกีดกันด้วยสาเหตุแห่งความ แตกต่างทางชั้นวรรณะทางสังคม ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ฐานะทางเศรษฐกิจหรือด้วย สาเหตุอื่น

ประการที่ 4 หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม การให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ทั้งในเรื่องสิทธิเสรีภาพในทรัพย์สิน การแสดงออก การดำรงชีพอย่างเสมอหน้ากัน โดยผู้ปกครองไม่สามารถใช้อำนาจใดๆ ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ และไม่สามารถใช้อิทธิพลอยู่เหนือกฎหมายหรือเหนือกว่าประชาชนคนอื่นๆ ได้

ประการที่ 5 หลักเสียงข้างมากควบคุมไปกับการเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย การตัดสินใจใดๆ ที่ส่งผลกระทบต่อภาคประชาชนหม่มาก ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งผู้แทนของประชาชนเข้าสู่ระบบการเมือง การตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร หรือ ฝ่ายตุลาการ ย่อมต้องถือเอาเสียงข้างมากที่มีต่อเรื่องนั้นๆ เป็นเกณฑ์ตัดสินใจเลือก โดยถือว่าเสียงข้างมากเป็นตัวแทนที่สะท้อนความต้องการ ข้อเรียกร้องของประชาชนหม่มาก หลักการนี้ต้องควบคุมไปกับการเคารพและคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย ทั้งนี้ เพื่อเป็นหลักประกันว่าฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่ใช้วิธีพวกมากลากไปตามผลประโยชน์ความเห็นหรือกระแสความนิยมของพวกเขาตนอย่างสุดโต่ง แต่ต้องดำเนินการเพื่อประโยชน์ของประชาชนทั้งหมด เพื่อสร้างสังคมที่ประชาชนเสียงข้างน้อย รวมทั้งชนกลุ่มน้อย ผู้ด้อยโอกาสต่างๆ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

²³วิทยากร เชียงกุล, *ชมรมศึกษาผลงาน วิทยากร เชียงกุล*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.witayakomdub.wordpress.com [10 มิถุนายน 2563].

หลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่เจริญอยู่ในยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกา นั้นมีหลักการสำคัญมีอยู่ 8 ดังต่อไปนี้²⁴

ประการที่ 1 การยึดถือเหตุผล ประชาธิปไตยถือว่า สัจธรรมย่อมขึ้นอยู่กับเหตุผล การวิพากษ์วิจารณ์หรือแสดง ความเห็นคัดค้านต่างๆ นั้นย่อมเป็นที่มาของการแสวงหาเหตุผล เป็นวิถีทางที่จะทำให้ประชาชน พลเมืองเจริญเติบโตทางสมองและจิตใจและเป็นเหตุให้สังคมเจริญก้าวหน้า

ประการที่ 2 การเน้นความสำคัญของปัจเจกชน โดยเห็นว่าบุคคลแต่ละคนเป็นศูนย์กลางของนโยบายและลัทธิทั้งปวงบุคคลเป็นผู้สร้าง สถาบันสังคมและสถาบันการเมือง เพื่อเป็นปัจจัยให้บุคคลมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่ละคนจึงควรเป็นตัวของตัวเองลิขิตชีวิตของตัวเองมากกว่าผู้ใดหรือสถาบันใด

ประการที่ 3 การถือเอารัฐเป็นเครื่องมือของประชาชน เมื่อถือว่าแต่ละคนเป็นผู้ลิขิตชีวิตของตนเองมากที่สุด รัฐก็คอยเข้าแทรกแซง แต่น้อยที่สุด รัฐเป็นเพียงเครื่องมือส่งเสริมให้บุคคลบรรลุจุดหมายปลายทางในส่วนของความสามารถที่แต่ละบุคคลจะกระทำกันเองได้เท่านั้น เช่น การพิทักษ์รักษาสีทิมูลฐานของมนุษย์ การรักษาความ ยุติธรรม การรักษาความสงบเรียบร้อย และป้องกันการรุกรานจากภายนอก เป็นต้น ความคิดนี้ตรงกันข้ามกับลัทธิเผด็จการที่เห็นว่าประชาชนเป็นเครื่องมือของรัฐ

ประการที่ 4 การอาศัยความสมัครใจเป็นใหญ่ เป็นวิธีการปล่อยให้เอกชนดำเนินการทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมตามความสมัครใจระหว่างกันเอง เช่น การจัดตั้งพรรคการเมืองหรือการจัดตั้งสมาคมต่างๆ เป็นต้น

ประการที่ 5 การยึดถือกฎเหนือกฎ เรื่องนี้ยอมเป็นไปตามแนวคิดเดิมที่ว่า ประชาชนสร้างรัฐขึ้นมาเพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิ สำคัญบางประการของประชาชน รัฐบาลผู้ปกครองจะบิดเบือนผันแปรไปตามใจตนเองในการเลือกปฏิบัติมิได้ มิฉะนั้นแล้ว ประชาชนมีสิทธิล้มล้างรัฐบาลนั้นเพื่อจัดตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้นมาได้ ความจริงฝ่ายเผด็จการก็ถือเรื่องกฎเหนือกฎ แต่เป็นกฎที่สร้างขึ้นตามใจตนจึงก่อความไม่สงบไม่สิ้นสุด

ประการที่ 6 การเน้นความสำคัญของวิธีการ ถือว่าวิธีการนั้นจะต้องเหมาะสมในการดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทาง ซึ่งควรต้องยึดความผาสุกของประชาชนเป็นที่ตั้ง ซึ่งโดยนัยนี้น่าจะต้องยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา คือถือสายกลาง ซึ่ง ตรงข้ามกับฝ่ายเผด็จการที่ชอบใช้วิธีรุนแรง ซึ่งเป็นการเพิ่มพูนความเกลียดชังมากกว่าที่จะสร้าง ภารตภาพให้เกิดขึ้นตามอุดมการณ์ของตนเอง

ประการที่ 7 การยึดความเห็นพ้องต้องกันเป็นหลักในมนุษย์สัมพันธ์ ประชาธิปไตยนิยมการประนีประนอมเป็นสำคัญ ซึ่งอาจทำได้โดยการอภิปรายหรือ โต้เถียงกันเพื่อหาข้อยุติร่วมกัน โดยถือฝ่ายข้างมากเป็นเกณฑ์ตัดสิน ทั้งนี้ โดยต้องยอมรับความเห็น ของฝ่ายข้างมาเป็นฝ่ายชนะไปพลางก่อนอาจเป็นช่วงขณะหนึ่งเท่านั้น ฝ่ายข้างน้อยย่อมอาจหาทางชักจูงคนส่วนใหญ่ให้เห็นคล้อยตามและอาจกลายเป็นฝ่ายข้างมากภายหลังได้

²⁴ ประสาร ทองภักดี, หลักการปกครอง (หลักรัฐศาสตร์), (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2525), หน้า 118-119.

ประการที่ 8 การถือสมภาพ หรือความเท่าเทียมกันขั้นมูลฐานของมนุษย์ ความเท่าเทียมกันหรือสมภาพในทัศนะของประชาธิปไตย หมายถึง ความเท่าเทียมกันใน โอกาส อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้จำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องความจำเป็นและความขาดแคลนของแต่ละบุคคลไว้ด้วย

สรุปหลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตย คือ 1) หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง 2) หลักเสรีภาพ ประชาชนทุกคนมีเสรีภาพในการกระทำหรืองดเว้นการกระทำ โดยไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น 3) หลักความเสมอภาค ประชาชนทุกคนเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสของสังคมได้อย่างเท่าเทียมกัน 4) หลักนิติธรรม ผู้ปกครองต้องใช้อำนาจภายใต้กฎหมาย ไม่สามารถลิดรอนสิทธิประชาชนได้ 5) หลักเสียงข้างมาก การตัดสินใจต้องยึดเสียงส่วนใหญ่ แต่ต้องเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อยด้วย นอกจากนี้ ประชาธิปไตยยังมีหลักการสำคัญ เช่น ยึดถือเหตุผล เน้นความสำคัญของปัจเจกชน ถือรัฐเป็นเครื่องมือของประชาชน อาศัยความสมัครใจ ยึดถือกฎเหนือกฎ เน้นความสำคัญของวิธีการ ยึดความเห็นพ้องต้องกันในมนุษยสัมพันธ์ ถือสมภาพหรือความเท่าเทียมกันขั้นพื้นฐานของมนุษย์

2.3.4 หลักเกณฑ์ของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

หลักเกณฑ์ที่สำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยมี 4 ประการ ดังนี้²⁵

ประการที่ 1 อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน กล่าวคือ ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจในการออก กฎหมาย บริหารและตุลาการ ทั้งนี้ การใช้อำนาจที่ไม่ผ่านใครที่เรียกกันว่าการใช้อำนาจโดยตรงนั้น เช่น การชุมนุมหรือการรวมกลุ่มของชาวเอเธนส์โบราณเพื่อร่วมกันตัดสินใจสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือโดยวิธีการทางอ้อมโดยประชาชนใช้อำนาจในการออกกฎหมาย ผ่านทางสภาผู้แทนราษฎรใช้อำนาจบริหารผ่านทางฝ่ายบริหารและใช้อำนาจตุลาการผ่านทางศาล การใช้อำนาจของประชาชนโดยวิธีอ้อมซึ่งประเทศต่างๆ เกือบทั้งหมดในปัจจุบันซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นหลักการที่ฝ่ายปกครองจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ใต้การปกครองหรือประชาชน

ประการที่ 2 หลักความเสมอภาคของบุคคล กล่าวคือถือว่าบุคคลมีฐานะทางสังคมเท่าเทียมกันทุก คนจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันไม่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในเรื่องฐานะของบุคคลไม่ว่า ชชาติวุฒิหรือคุณวุฒิของบุคคลนั้นๆ จะเป็นอย่างไร โดยเฉพาะความเสมอภาคเท่าเทียมกันทาง การเมืองซึ่งหมายความว่า ประชาชนพลเมืองทุกคนมีโอกาสสิทธิเท่าเทียมกันในการกระบวนการตัดสินใจในนโยบายการปกครองประเทศ โดยยึดหลักการสำคัญว่า “คนเดียวมีสิทธิลงคะแนนได้เสียงเดียวเท่านั้น” และโอกาสเท่าเทียมกันเช่นที่ว่านี้ จะต้องประกอบด้วยเสรีภาพไม่ถูกบังคับหรือกำหนดให้เลือกการมีสิทธิตามกฎหมายของประชาชนพลเมืองในการออกเสียงเลือกตั้งของประเทศสหภาพโซเวียต ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์เป็นผู้กำหนดตัวเลือกมาให้ก็ไม่เรียกว่ามีความเสมอภาคกันในทางการเมือง

ประการที่ 3 การยึดถือเจตนารมณ์ของปวงชน หลักการนี้ยืนยันอำนาจของประชาชนในข้อแรก กล่าวคือ ถือว่าในการที่จะพิสูจน์ให้เห็นโดยแน่ชัดว่าผู้ปกครองเป็นเพียงตัวแทนที่

²⁵ทินพันธ์ นาคะตะ, ประชาธิปไตย: ความหมายปัจจัยเอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517, หน้า 9-12.

ใช้อำนาจแทนปวงชน ไม่ใช่อำนาจของตัวเอง รัฐบาลจะต้องดำเนินการหรือจัดกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามเจตนารมณ์ของประชาชน โดยวิธีการปฏิบัติเพื่อย้ำหลักการนี้ ได้แก่ การบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญให้ประชาชนเลือกตั้งรัฐบาลเป็นครั้งคราว หรือการกำหนดให้มีกลไกทางสถาบันบางอย่าง เช่น การเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล บทบัญญัติคุ้มครองสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและอภิปรายเพื่อก่อประชามติ หรือวิธีการให้ประชาชนร่างกฎหมายโดยตรง เป็นต้น

ประการที่ 4 การยึดถือหลักการปกครองโดยเสียงข้างมาก และเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อยเนื่อง จากในสังคมหนึ่งๆ นั้นมีสมาชิกจำนวนมาก ย่อมเป็นธรรมดาที่ทุกคนจะมีความเห็นพ้องหรือมีเจตนารมณ์อย่างเดียวกันไม่ได้ทั้งหมด การใช้อำนาจปกครองของประชาชนจะเป็นไปได้จะต้องใช้ หลักการของเสียงข้างมาก และการเลือกตั้งการออกเสียงประชามติ เป็นกรรมวิธีทางปฏิบัติของ หลักเกณฑ์นี้ แต่เพราะเราไม่มีทางที่จะแน่ใจได้ว่า คนกลุ่มใหญ่จะใช้วิจารณญาณของเขาไปในทางทำถูกที่ควรได้ทุกๆ ครั้ง คนกลุ่มใหญ่ก็อาจถูกอิทธิพลของอารมณ์ได้ในบางโอกาส หรือเกิดความเชื่อมั่นในอำนาจซึ่งเป็นไปได้อย่างมากและเคยปรากฏมาหลายครั้ง ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการป้องกันมิให้มีการกดขี่ข่มเหงคนกลุ่มน้อยเกิดขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดระบบเผด็จการของคนส่วนใหญ่

หลักเกณฑ์ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญมี 6 ประการ ดังนี้²⁶

ประการที่ 1 สิทธิเสรีภาพของประชาชนจะต้องได้รับความคุ้มครองพอสมควร และความคุ้มครองนี้ควรมีขั้นต่ำตามที่องค์การสหประชาชาติ ได้ประกาศไว้ว่าเป็นสิทธิมนุษยชน

ประการที่ 2 ประชาชนใช้สิทธิดังกล่าวนี้เพื่อทำให้ตนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ ทางด้านนิติบัญญัติและในด้านบริหาร โดยที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน

ประการที่ 3 ในการใช้สิทธิเสรีภาพในการใช้อำนาจอธิปไตยนั้น บุคคลแต่ละคนจะต้องมีความเสมอภาคกันต่อกฎหมายด้วย

ประการที่ 4 การใช้อำนาจให้ความยุติธรรมในทางศาล ต้องเป็นอิสระจากการบริหารราชการแผ่นดิน

ประการที่ 5 ความเสมอภาคจะต้องกินความจากการเมือง ออกไปสู่เศรษฐกิจและระบบสังคม

ประการที่ 6 ในการใช้สิทธิและเสรีภาพของเอกชนจะต้องใช้โดยไม่ก้าวท้าวและเป็นปรปักษ์ซึ่งกันและกัน

สรุป ผู้วิจัยเห็นว่าหลักเกณฑ์ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าจะเป็น การสิทธิที่ประชาชนควรได้รับจากรัฐบาล การใช้อำนาจ ความเสมอภาค เสรีภาพ ทุกอย่างล้วนอยู่ภายใต้ความคิดของประชาชน โดยการใช้สิทธินั้นไม่ไปกระทบหรือก้าวท้าว และเป็นปรปักษ์ของบุคคลอื่น

²⁶ปวย อึ้งภากรณ์, ประชาธิปไตยของไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529), หน้า 212.

2.3.5 รูปแบบของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยไม่ใช้การปกครองที่มีเพียงรูปแบบหนึ่ง รูปแบบเดียวทั้งนี้ ได้มีการแบ่งรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยออกเป็นหลายรูปแบบด้วยกัน ในที่นี้ขอแบ่งรูปแบบการปกครองประชาธิปไตยออกเป็น 5 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy)²⁷

ประชาธิปไตยโดยตรงมาจากความหมายดั้งเดิมว่าประชาธิปไตยบริสุทธิ์ (Pure Democracy) มีหลักสำคัญคือ อำนาจอธิปไตยมีที่มาจากองค์ประชุมของประชาชน ซึ่งเป็นกลุ่มประชาชนพลเมืองที่เลือกแล้วว่าต้องการมีส่วนร่วมทางการปกครอง ตัวอย่างของการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยตรงคือการปกครองของนครรัฐเอเธนส์นั่นเอง

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในมโนทัศน์และพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยสมัยใหม่ที่ก้าวสู่การนำประชาธิปไตยโดยตรงมาใช้ ปรากฏให้เห็นได้ในประเทศตะวันตกจำนวนมาก ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีการเริ่มร่างกฎหมายโดยประชาชน การทำประชามติ การเลือกตั้ง และการถอดถอนนักการเมืองเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด สำหรับประเทศไทยได้มีการทำประชามติเพื่อรับร่างแล้วรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2550 จะเห็นได้ว่า การกระทำประชามติได้กลายเป็นกลไกที่สร้างความชอบธรรมให้แก่กระบวนการตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่มีความสำคัญต่อการกำหนดทิศทางของประเทศในอนาคต และผูกพันส่งผลกระทบต่อคนจำนวนมาก

ระบอบประชาธิปไตยโดยตรงมีเครื่องมือที่สำคัญอยู่ 3 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 การทำประชามติ (Referendum) คือ กลไกที่ให้ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถลงประชามติ “เห็นด้วย” หรือ “ปฏิเสธ” นโยบาย ร่างกฎหมาย หรือ การแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยตรง

ประการที่ 2 การริเริ่มเสนอร่างกฎหมายโดยประชาชน (Initiative) คือ การเปิดโอกาสให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งตามจำนวนที่กำหนด สามารถเสนอร่างกฎหมายที่ตนเห็นสมควรเพื่อเข้าสู่กระบวนการพิจารณาสาธารณะ

ประการที่ 3 การถอดถอน (Recall) อาจทำได้โดยการร่วมลงชื่อของผู้มีสิทธิเลือกตั้งตามจำนวนที่กำหนดเพื่อถอดถอนผู้นำทางการเมือง ที่พวกเขาเห็นว่าปฏิบัติหรือบริหารงานโดยมิชอบหรือไร้ประสิทธิภาพ

รูปแบบ 2 ประชาธิปไตยแบบอภิปรายไตร่ตรอง (Deliberative Democracy)

แนวความคิดของระบอบประชาธิปไตยแบบอภิปรายไตร่ตรอง หรือบางครั้งเรียกว่าประชาธิปไตยแบบถกแถลง หรือแบบปรึกษา มีการปรึกษาหารือ มีเป้าหมายที่ชัดเจนกว่าระบอบประชาธิปไตยโดยตรง ในประเด็นที่สำคัญ คือ ต้องการให้การตัดสินใจในระบอบประชาธิปไตยเป็นฉันทามติ กล่าวคือ เป็นที่ยอมรับร่วมกันโดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

²⁷ พงุทธิสาธน์ ชุมพล และ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 79-82.

ระบอบประชาธิปไตยแบบอภิปรายไตร่ตรองมีคุณสมบัติ 5 ประการหลัก ดังนี้

ประการที่ 1 ต้องมีสมาคมหรือกลุ่มที่เป็นอิสระ มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง แต่การตัดสินใจของสมาชิกเป็นเอกสิทธิ์ที่เกิดจากการใช้เหตุผลพิจารณาไตร่ตรองของปัจเจกบุคคล

ประการที่ 2 ประชาชนในประชาคมประชาธิปไตยจัดโครงสร้างสถาบันและองค์กรต่างๆ ที่เอื้อให้การอภิปรายไตร่ตรองอย่างใช้เหตุผลเกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

ประการที่ 3 ประชาคมต้องมีความเชื่อมั่น เคารพในความคิดที่แตกต่างหลากหลาย แบบพหุนิยม ผู้มีส่วนร่วมต้องแสดงเหตุผลประกอบเหตุผลของตน

ประการที่ 4 ผู้มีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย เห็นความสำคัญของกระบวนการอภิปรายไตร่ตรองและพิจารณาตัดสินเหตุผลว่าเป็นที่มาของความชอบธรรม

ประการที่ 5 สมาชิกของสังคมประชาธิปไตยเคารพและยอมรับในความสามารถของผู้อื่น ที่จะใช้เหตุผลในการอภิปรายไตร่ตรอง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการยอมรับในเหตุผลของกันและกัน²⁸

แม้ว่าระบอบประชาธิปไตยแบบอภิปรายไตร่ตรองจะตั้งอยู่บนหลักการสำคัญ คือ การตัดสินใจร่วมกันที่เป็นฉันทามติ แต่หากในสถานการณ์ที่ฉันทามติไม่อาจเกิดขึ้นได้ก็จะใช้การตัดสินใจโดยเสียงข้างมากเด็ดขาด กระบวนการอภิปรายไตร่ตรองในระบบการเมืองพบได้ในประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ ที่ใช้ระบอบประชาธิปไตยแบบฉันทามติหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าระบอบประชาธิปไตยแบบสัดส่วน กระบวนการออกกฎหมายและกำหนดนโยบายของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ จะมีการจัดตั้งคณะกรรมการทำงานผู้ทรงคุณวุฒิทำหน้าที่พิจารณาร่างกฎหมายอย่างถี่ถ้วน โดยใช้หลักการตัดสินใจแบบเห็นพ้องต้องกันของทุกฝ่ายที่เข้าร่วม ซึ่งเป็นกระบวนการก่อนนำร่างกฎหมายเข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภา

รูปแบบที่ 3 ประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy)

ระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน คือ ระบบที่ประชาชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองด้วยตนเอง แต่ประชาชนเป็นผู้เลือกตัวแทนให้ทำหน้าที่ตัดสินใจแทนตน ทั้งนี้ เพราะสังคมการเมืองยุคใหม่รัฐต่างๆ ประกอบด้วยประชาชนจำนวนมากจึงไม่สะดวกต่อการที่ประชาชนจะเข้ามาทำหน้าที่ตัดสินใจเกี่ยวกับการปกครองด้วยตนเอง ระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันพัฒนามาจากประเทศตะวันตก 3 ประเทศ คือ อังกฤษ สวิตเซอร์แลนด์ และสหรัฐอเมริกา เมื่อปลายศตวรรษที่ 18 และต้นศตวรรษที่ 19 ต่อมาได้ขยายไปยังประเทศต่างๆ ในยุโรปและประเทศเครือจักรภพอังกฤษ

กลไกสำคัญของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนในการรักษาอำนาจการควบคุมของประชาชนต่อผู้นำการเมือง เพื่อให้ผู้นำทางการเมืองรับผิดชอบต่อประชาชน คือ การเลือกตั้ง (Elections) ระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนต้องจัดให้มีการเลือกตั้งเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้นำทางการเมืองเข้ามาเสนอตัวแข่งขัน การแข่งขันดังกล่าวต้องเปิดโอกาสให้ปัจเจกบุคคลมีโอกาสเสนอตัวเข้าแข่งขันโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทั้งในฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งแสดงถึงการที่ประชาชนจะต้องมีเสรีภาพในทางการเมืองอย่างเสมอภาค ในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน นอกจากเลือกตั้ง

²⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 73-75.

แล้ว สังคมประชาธิปไตยจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ถึงการตัดสินใจของผู้ปกครองในกรณีสำคัญต่างๆ เป็นประจำ²⁹

รูปแบบที่ 4 ประชาธิปไตยแบบสมาคม (Associative Democracy)

แนวคิดนี้มีที่มาจากปัญหาประชาธิปไตยแบบตัวแทนในปัจจุบันว่า นับวันประชาชนจะแปลกแยกออกจากระบบการเมืองมากขึ้น ผลที่ตามมาก็คือประชาชนในระบอบประชาธิปไตยมีแนวโน้มที่จะคล้อยตามการโฆษณาชวนเชื่อของผู้นำและนักการเมือง ประชาชนอ่อนแอ รอคอย และมุ่งหวังพึ่งพิง นโยบายประชานิยมที่มุ่งเป้าหมายไปยังเสียงสนับสนุนในการเลือกตั้ง วิธีที่จะช่วยแก้ปัญหานี้คือการทำให้สมาคมและการรวมกลุ่มในระบอบการเมืองที่มีความเข้มข้นขึ้น เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงระหว่างรัฐและประชาชน

มโนทัศน์พื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยแบบสมาคม มีที่มาจากแนวคิดระบอบประชาธิปไตยของ อเล็กซ์ซีส เดอ ต็อกเกอร์วิลล์ (Alexis de Tocqueville) ที่เสนอว่า รากฐานของระบอบประชาธิปไตยที่เข้มแข็งของสหรัฐอเมริกา ก่อกำเนิดมาจากวิถีชีวิตที่เน้นการสมาคมและการรวมกลุ่มในทุกขั้นตอนของการดำเนินชีวิต บทบาทสำคัญของสมาคมและกลุ่ม องค์การคือ การเข้ามาใช้พื้นที่ทางการเมืองที่ก้ำกึ่งอยู่ระหว่างปัจเจกบุคคลและรัฐ ซึ่งหลายครั้งและหลายพื้นที่ถูกปล่อยให้ว่างเปล่า ทั้งโดยเจตนาและทั้งความจำเป็นเนื่องจากขาดผู้ที่เข้ามาใช้พื้นที่ดังกล่าว

หลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตยแบบสมาคมคือ สมมุติฐานที่ว่า ประชาธิปไตยทั้งในเชิงอุดมคติ (Normative) และมิติในการดำเนินกิจกรรม (Function) จะเข้มแข็งมั่นคงได้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่สำคัญกับความตื่นตัว ความกระฉับกระเฉง และประสิทธิภาพของสมาคมและกลุ่มองค์กรในสังคมนั้น โดยสรุปแล้วหน้าที่หลักของสมาคมและกลุ่มองค์กรมี 4 ประการ คือ

ประการที่ 1 เชื่อมประสานสังคม (Social Integration)

ประการที่ 2 เป็นตัวการในการรวบรวมผลประโยชน์ (Mediation of Interest)

ประการที่ 3 เป็นที่มาของการสร้างความชอบธรรมทางสังคม (Source of Political Legitimization)

ประการที่ 4 เป็นพื้นฐานการมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Pre-School for Political Participation)³⁰

สมาคมและกลุ่มองค์กรในสังคมไทยยังมีอยู่น้อยมาก และที่มีอยู่ก็ยังไม่ห่างไกลจากการทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างประชาชน สังคม และรัฐ และแม้แต่ในประเทศประชาธิปไตยที่พัฒนาแล้ว ก็ยังมีข้อถกเถียงว่า แท้จริงแล้วมนุษย์โดยธรรมชาติเป็นสัตว์ที่ชอบรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรจริงหรือไม่ หากมนุษย์ไม่ได้มีแนวโน้มที่จะชอบการรวมกลุ่ม แนวคิดประชาธิปไตยแบบสมาคมก็ต้องจะนำไปปฏิบัติในโลกแห่งความจริงได้ยาก

รูปแบบที่ 5 ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)

²⁹ สมบัติ อารังธัญวงศ์, การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : เสนาธรรม, 2539), หน้า 207-210.

³⁰ พงุทิสาน ชุมพล และ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย, หน้า 67-69.

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบการปกครองที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบทางการเมือง เปิดโอกาสให้ประชาชนและกลุ่มต่างๆ เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานของรัฐบาลและใช้อำนาจรัฐ ในลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์โดยตรง เพื่อให้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น ตั้งแต่กระบวนการกำหนดนโยบาย จนถึงกระบวนการตัดสินใจ แต่อำนาจในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายยังคงอยู่ที่เจ้าหน้าที่รัฐ ทั้งนี้ จะตรงกันข้ามกับระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่จำกัดบทบาทของประชาชนอยู่แค่เพียงการใช้สิทธิ์เลือกตั้ง³¹

รุสโซ เสนอว่า การมีส่วนร่วมจะเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรมทางการเมือง การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องไม่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล หรือความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติ แต่โดยที่บุคคลผ่านการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะเกิดการพัฒนาบุคลิกภาพเสริมสร้างทัศนคติการไว้วางใจ และก่อให้เกิดแนวทางปฏิบัติที่ประชาชนจะร่วมกันสานต่อสืบไป หัวใจของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม คือ การเปิดช่องทางและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนแต่ละคน กลุ่มประชาชน และองค์กรภาครัฐ ให้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ทำให้การตัดสินใจของรัฐบาลโปร่งใส เป็นรัฐบาลที่แจ่ม ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมมุ่งแสวงหารูปแบบที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมผลักดัน และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้นำทางการเมืองได้อย่างกว้างขวางและอย่างมีประสิทธิภาพ

การปฏิรูปทางการเมืองที่เกิดขึ้นในหลายประเทศ มุ่งหวังให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นและแสดงเจตนาธรรมของตนเองได้มากขึ้น กว้างขวางขึ้น และต่อหลากหลายนโยบายมากขึ้น ที่สำคัญการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพในระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าจะเป็นประชาธิปไตยแบบใด จะต้องให้ความสำคัญกับโอกาสและความเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น และประกาศเจตนาธรรมของตนต่อสาธารณะ หากการมีส่วนร่วมดังกล่าวถูกปิดกั้นโดยอำนาจรัฐ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใด ย่อมไม่อาจกล่าวได้ว่าสังคมนั้นเข้าเกณฑ์ความเป็นประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย คือ การปกครองโดยประชาชน เมื่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน ประชาชนทุกคนจึงมีสิทธิและเสรีภาพซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และอยู่เหนืออำนาจรัฐ รัฐจะก้าวล่วงเข้ามาจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไม่ได้ อย่างไรก็ตามเมื่อทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพก็อาจใช้สิทธิและเสรีภาพของตนจนกระทบกระทั่งกับสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีการควบคุมการใช้สิทธิและเสรีภาพของประชาชน ทั้งนี้ หากรัฐจะจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะต้องดำเนินการโดยกฎหมาย ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ตราขึ้นจากตัวแทนของประชาชนเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเอง ดังนั้นการปกครองระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นการปกครองระบอบเดียวที่ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมีหลายรูปแบบด้วยกัน คือ 1) ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) เป็นการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองโดยตรง ผ่านการทำประชามติ การริเริ่มเสนอกฎหมายโดยประชาชน และการถอดถอนผู้นำ 2) ประชาธิปไตยแบบอภิปรายไตร่ตรอง (Deliberative Democracy) เน้นการตัดสินใจโดยฉันทามติจากการอภิปรายแลกเปลี่ยนเหตุผลร่วมกัน 3) ประชาธิปไตยแบบตัวแทน

³¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 83-87.

(Representative Democracy) ประชาชนเลือกตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่ตัดสินใจแทน โดยมีการเลือกตั้งเป็นกลไกสำคัญ 4) ประชาธิปไตยแบบสมาคม (Associative Democracy) เน้นบทบาทของสมาคมและองค์กรต่างๆ ในสังคมเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างรัฐกับประชาชน 5) ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานของรัฐอย่างใกล้ชิด ซึ่งแต่ละรูปแบบมีข้อดีและข้อจำกัดแตกต่างกันไป ซึ่งประเทศต่างๆ อาจนำรูปแบบเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ผสมผสานกันตามบริบททางการเมืองและสังคมของตน

2.3.6 แนวทางการปฏิบัติตนตามหลักประชาธิปไตย

การดำรงชีวิตในสังคม หลักประชาธิปไตยที่สำคัญที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติมี 5 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 หลักเหตุผล ในวิถีของสังคมประชาธิปไตย ผู้คนต้องรู้จักรับฟังเหตุผลของผู้อื่น ไม่ตั้งมั่นในความคิดเห็นของตนจนคนอื่นมองเราเป็นมีมิฉฉาพิฐู (ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม)

ประการที่ 2 หลักความเสมอภาค ในสังคมประชาธิปไตย แม้คนจะแตกต่างกันเรื่อง เพศ ศิวัพรณ ชนชั้น ถิ่นที่อยู่อาศัย ศาสนาหรืออุดมการณ์ทางการเมือง แต่ทุกคนควรจะมี ความเท่าเทียมกันตามกฎหมายโดยเฉพาะเรื่อง 1) ความเสมอภาคทางการเมือง ทุกคนมีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งถ้ามีคุณสมบัติครบถ้วนตามกฎหมาย และทุกคนมีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้อย่างเท่าเทียมกัน 2) ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ ทุกคนไม่ว่ารวยหรือจน สีมิวใด มียศถาบรรดาศักดิ์หรือไม่ ต้องไม่ถูกกีดกันในการประกอบอาชีพการงาน และ 3) ความเสมอภาคทางโอกาส คือ ทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษา การรักษาพยาบาล และการบริการจากรัฐ อย่างเท่าเทียมกัน

ประการที่ 3 หลักสิทธิและเสรีภาพ

1) สิทธิ คือ ประโยชน์ที่บุคคลพึงได้รับตามกฎหมาย เช่น บุคคลมีสิทธิได้รับการศึกษา การรักษาพยาบาล มีสิทธิในทรัพย์สินของตน

2) เสรีภาพ คือ ทุกคนมีอิสระในการทำอะไรรู้ได้ตามที่ตนต้องการแต่ต้องไม่ผิดกฎหมายและไม่กระทบต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม โดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เช่น เสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การจัดตั้งพรรคการเมือง เป็นต้น

ประการที่ 4 หลักการยึดเสียงข้างมาก คือ การปฏิบัติตามความคิดเห็นหรือตามความยินยอมของคนส่วนใหญ่แต่ให้เกียรติโดยการไม่ละเมิดสิทธิหรือเอาตัวรอดเอาเปรียบเสียงส่วนน้อย หากมีปัญหาที่สามารถตัดสินปัญหาโดยใช้มติเสียงข้างมาก แต่ในขณะเดียวกันเสียงส่วนน้อยก็ได้รับความคุ้มครอง เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมประชาธิปไตย

ประการที่ 5 หลักภราดรภาพ คือ การที่มนุษย์มีความรัก ความผูกพันกันฉันท์พี่น้อง ไม่แบ่งแยกภูมิภาคถิ่นที่อยู่อาศัย ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ชนชั้น เพศ ศิวัพรณ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจกัน ไม่เอาเปรียบกัน³²

³² สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, วิถีประชาธิปไตยในสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2558), 29

โดยสรุปแล้ว หลักการเหล่านี้เน้นการให้ความสำคัญกับเหตุผล ความเสมอภาค สิทธิ เสรีภาพ การยอมรับมติส่วนใหญ่ และความรักความสามัคคี เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

แนวทางการปฏิบัติตนตามหลักประชาธิปไตย

1) การปฏิบัติตนตามหลักประชาธิปไตยโดยเคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น ยอมรับความแตกต่างหลากหลาย เป็นหัวใจสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งมีแนวทางปฏิบัติ คือ ยอมรับความเห็นต่าง เปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนเอง โดยไม่ด่วนตัดสินหรือโต้แย้งโดยไม่มีเหตุผล³³ เคารพสิทธิเสรีภาพ ยอมรับว่าทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกอย่างเท่าเทียม ภายใต้กรอบของกฎหมาย³⁴ ใช้เหตุผลในการถกเถียง เมื่อมีความเห็นต่าง ให้ใช้เหตุผลและข้อมูลในการอภิปราย ไม่ใช้อารมณ์หรือความรุนแรง³⁵ เคารพกติกาสังคม ปฏิบัติตามกฎหมาย กติกา และมติของเสียงส่วนใหญ่ แม้จะไม่ตรงกับความต้องการของตนเอง³⁶ ยอมรับความหลากหลาย เข้าใจว่าสังคมประกอบด้วยคนที่มีความหลากหลายทั้งเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และยอมรับความแตกต่างนั้น³⁷

2) ยึดหลักเหตุผลและความถูกต้องเป็นหลัก ไม่ใช้อารมณ์หรืออคติส่วนตัวในการตัดสินใจ หมายถึง การใช้วิจารณญาณ (Rationality) ในการพิจารณาข้อมูลและตัดสินใจในประเด็นสาธารณะ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย³⁸ การใช้เหตุผล ประชาชนควรใช้เหตุผลในการวิเคราะห์ข้อมูล นโยบาย และการกระทำของรัฐบาล แทนที่จะตัดสินด้วยอารมณ์ชั่ววูบหรือความรู้สึกส่วนตัว³⁹ การเคารพข้อเท็จจริง การตัดสินใจควรอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่ถูกต้อง ไม่ใช่ข่าวลือหรือข้อมูลเท็จ ประชาชนควรตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลและพิจารณาความน่าเชื่อถือ⁴⁰ การเปิดรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง: ประชาธิปไตยเน้นการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การรับฟังและพิจารณาความคิดเห็นที่แตกต่างอย่างมีเหตุผล จะนำไปสู่การตัดสินใจที่

³³ วิทยา วงศ์ไต่อก. (2550). การพัฒนาประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

³⁴ ลิขิต ธีรเวคิน. (2552). การเมืองการปกครองไทย (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

³⁵ ปรีชา หงส์ไกรเลิศ. (2548). การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.

³⁶ วิสุทธิ์ โทธิแท้. (2551). แนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตย (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

³⁷ อมร รักษาสัตย์. (2553). ประชาธิปไตย อุดมการณ์ หลักการ และแบบอย่างจากโลกยุคใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

³⁸ วิชัย ต้นศิริ. (2560). ประชาธิปไตยกับการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

³⁹ ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2558). ประชาธิปไตย: ความหมาย ปรัชญา และแนวทางปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

⁴⁰ ลิขิต ธีรเวคิน. (2562). การเมืองการปกครองของไทย (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รอบคอบมากขึ้น⁴¹ การไม่ใช่อคติในการตัดสินใจ: อคติทางเชื้อชาติ ศาสนา หรือชนชั้น ไม่ควรมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมือง การตัดสินใจควรมุ่งถึงประโยชน์ส่วนรวมและความเท่าเทียม⁴² การยอมรับผลการตัดสินใจตามกระบวนการประชาธิปไตย: เมื่อมีการตัดสินใจผ่านกระบวนการที่ชอบธรรม เช่น การเลือกตั้งหรือการลงประชามติ ประชาชนควรยอมรับผลนั้น แม้จะขัดแย้งกับความเห็นส่วนตัว⁴³ การปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้ จะช่วยสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง ลดความขัดแย้ง และนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

3) มีเสรีภาพในการแสดงออก แต่อยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายและไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น ประชาชนมีสิทธิแสดงความคิดเห็นทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม โดยไม่ถูกลงโทษ แต่ต้องไม่หมิ่นประมาท ใส่ร้าย หรือสร้างความแตกแยก⁴⁴ สามารถรวมตัวกันเพื่อแสดงออกทางการเมือง แต่ต้องเป็นไปอย่างสันติ ไม่พกพาอาวุธ และไม่ปิดกั้นเส้นทางสาธารณะ⁴⁵ เลือกนับถือศาสนาและปฏิบัติตามความเชื่อได้ โดยไม่เบียดเบียนหรือดูหมิ่นศาสนาอื่น⁴⁶ สื่อมีเสรีภาพในการรายงานข่าวสาร แต่ต้องรับผิดชอบต่อความถูกต้องและเป็นธรรม ไม่ละเมิดความเป็นส่วนตัว⁴⁷ ใช้เสรีภาพภายใต้กฎหมายไม่ก่อความวุ่นวายหรือทำลายทรัพย์สินสาธารณะ⁴⁸ การปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้ช่วยสร้างสังคมประชาธิปไตยที่เคารพสิทธิและเสรีภาพซึ่งกันและกัน ส่งเสริมความสงบสุขและการพัฒนาประเทศ

4) การยอมรับและปฏิบัติตามกฎกติกาที่ตกลงร่วมกัน และมีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม การยอมรับและปฏิบัติตามกฎกติกาที่ตกลงร่วมกัน เคารพกฎหมายและระเบียบของสังคม⁴⁹ ยอมรับมติเสียงข้างมากและเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย⁵⁰ มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ผ่านกระบวนการประชาธิปไตย เช่น การเลือกตั้ง⁵¹ มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม มีจิตสาธารณะ ช่วยเหลือสังคมและชุมชน⁵² ใช้สิทธิและเสรีภาพอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่ละเมิดสิทธิ

⁴¹ อมร รักษาสัตย์. (2559). การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁴² ประเวศ วะสี. (2561). ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.

⁴³ สมบัติ อารังอุยวงศ์. (2563). การเมืองไทย: การพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.

⁴⁴ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2564). คู่มือการใช้สิทธิและเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

⁴⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2560). ราชกิจจานุเบกษา, 134(40ก), 1-90.

⁴⁶ กระทรวงวัฒนธรรม. (2565). การใช้เสรีภาพทางศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

⁴⁷ สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ. (2563). จริยธรรมแห่งวิชาชีพหนังสือพิมพ์ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

⁴⁸ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2566). การใช้เสรีภาพภายใต้กฎหมายในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

⁴⁹ วิชัย ภูโยธิน. (2553). หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

⁵⁰ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

⁵¹ สมบัติ อารังอุยวงศ์. (2549). การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมาธรรม.

⁵² ประเวศ วะสี. (2554). ประชาธิปไตยชุมชน: กลไกเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจสังคมและการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.

ผู้อื่น⁵³ ติดตามและตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและนักการเมือง⁵⁴ การปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้ช่วยสร้างสังคมประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง มีความเป็นธรรม และพัฒนาอย่างยั่งยืน

5) การให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ อย่างกระตือรือร้น เป็นการแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การใช้สิทธิเลือกตั้ง การติดตามข่าวสารบ้านเมือง และการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์⁵⁵ การมีส่วนร่วมในชุมชน เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะ การอาสาสมัคร และการร่วมพัฒนาชุมชน⁵⁶ การเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง และไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น⁵⁷ การปฏิบัติตามกฎหมายและกฎระเบียบ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม⁵⁸ การมีจิตสาธารณะ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และร่วมแก้ไขปัญหาสังคม⁵⁹ การปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้ช่วยส่งเสริมให้ประชาธิปไตยมีความเข้มแข็ง และนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

6) การพลีเสียงข้างมากและคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของคนส่วนน้อย เป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตย การรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย ในกระบวนการตัดสินใจ ควรเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็น เพื่อให้เกิดการพิจารณาอย่างรอบ การตัดสินใจโดยเสียงข้างมาก: หลังจากรับฟังความเห็นแล้ว การตัดสินใจจะใช้เสียงข้างมากเป็นหลัก เพื่อสะท้อนเจตนาธรรมของคนส่วนใหญ่ การเคารพสิทธิและเสรีภาพของคนส่วนน้อย แม้จะใช้เสียงข้างมากตัดสิน แต่ต้องไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของคนส่วนน้อย การมีกลไกคุ้มครองสิทธิคนส่วนน้อย รัฐธรรมนูญและกฎหมายควรมีบทบัญญัติที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของคนส่วนน้อย เช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนส่วนน้อย ควรมีนโยบายและมาตรการที่ส่งเสริมให้คนส่วนน้อยมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ เช่น การกำหนดโควตาในสภา การเคารพความหลากหลาย: สังคมประชาธิปไตยควรยอมรับและเคารพความแตกต่างทางความคิด วัฒนธรรม และวิถีชีวิต การแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติ: เมื่อเกิดความเห็นต่างระหว่างคนส่วนใหญ่และคนส่วนน้อย ควรใช้การเจรจาและประนีประนอม ไม่ใช่ความรุนแรง การปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้จะช่วยสร้างสังคมประชาธิปไตยที่เป็นธรรม เคารพเสียงข้างมาก และปกป้องสิทธิของคนส่วนน้อย ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของเสถียรภาพและความก้าวหน้าของระบอบประชาธิปไตย

⁵³ อธิษฐาน บุญมี. (2556). ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.

⁵⁴ ลิขิต อธิษฐาน. (2550). การเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁵⁵ วุฒิสภา. (2560). หลักธรรมาภิบาลกับประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

⁵⁶ อธิษฐาน บุญมี. (2558). การมีส่วนร่วมของประชาชน: ความท้าทายของประเทศไทย. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 13(2), 5-25.

⁵⁷ อธิษฐาน บุญมี. (2555). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง: ฐานของการพัฒนาประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

⁵⁸ สมบัติ อธิษฐาน. (2559). การเมืองไทย: การวิเคราะห์เชิงจริยธรรมและเชิงจรรยาบรรณ (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมาธรรม.

⁵⁹ วีระ สมบูรณ์. (2557). ประชาธิปไตย: หลักการและความท้าทายในปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

7) รู้จักรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง วิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ และยอมรับผลการตัดสินใจของมติส่วนใหญ่ ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน โดยมีหลักการสำคัญคือ การปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่ ภายใต้กฎหมายที่เป็นธรรม⁶⁰ แนวทางการปฏิบัติตนตามหลักประชาธิปไตยที่กล่าวถึงในคำถ้อยแถลง ประกอบด้วยการรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ในสังคมประชาธิปไตย ความหลากหลายทางความคิดเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างช่วยให้เราเข้าใจมุมมองของผู้อื่น นำไปสู่การตัดสินใจที่รอบคอบและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม⁶¹ การวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์: เป็นการแสดงความคิดเห็นด้วยเหตุผล มุ่งเน้นการเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา ไม่ใช่การโจมตีบุคคล การวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ช่วยพัฒนาสังคมและป้องกันความขัดแย้ง⁶² การยอมรับผลการตัดสินใจของมติส่วนใหญ่: ในระบอบประชาธิปไตย การตัดสินใจของส่วนรวมมักอยู่บนพื้นฐานของเสียงข้างมาก แม้ว่าเราอาจไม่เห็นด้วยกับผลการตัดสินใจนั้น การยอมรับมติส่วนใหญ่เป็นการแสดงถึงวุฒิภาวะทางประชาธิปไตย⁶³ การปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้ช่วยสร้างบรรยากาศของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และนำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืน⁶⁴

ตารางที่ 2.4 สรุปแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
โกวิท วงศ์สุรวัฒน์	“อำนาจของประชาชน” หรือ “ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ” เพราะฉะนั้น หลักการขั้นมูลฐานของระบอบประชาธิปไตยก็คือ “การยอมรับนับถือความสำคัญและ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของบุคคล ความเสมอภาคและเสรีภาพในการดำเนินชีวิต
วิทยากร เชียงกุล	ระบอบประชาธิปไตยมีหลักการที่สำคัญ 5 ประการ คือ 1. หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน 2. หลักเสรีภาพ ประชาชนทุกคนสามารถกระทำหรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่บุคคลนั้นต้องการ ตราบเท่าที่การกระทำของเขานั้นไม่ไปละเมิด สิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น

⁶⁰ วัชรพล พุทธิรักษา. (2561). หลักประชาธิปไตย: ทฤษฎีและการปฏิบัติในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁶¹ สมบัติ อารังอัญวงศ์. (2562). การเมืองไทย: การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยาการเมือง (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.

⁶² ลิขิต ธีรเวคิน. (2559). การเมืองการปกครองของไทย (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁶³ เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2563). ประชาธิปไตยท้องถิ่น: การกระจายอำนาจในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: มติชน.

⁶⁴ ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2560). นักการเมือง: จริยธรรมและการปกครอง. กรุงเทพฯ: สายธาร.

	<p>3. หลักความเสมอภาค การเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรและ คุณค่าต่างๆ ของสังคมที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างเท่าเทียมกัน</p> <p>4. หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม ให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานเรื่องสิทธิเสรีภาพในทรัพย์สิน การแสดงออก การดำรงชีพ</p> <p>5. หลักเสียงข้างมากควบคู่ไปกับการเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย การตัดสินใจใดๆ ที่ส่งผลกระทบต่อภาคประชาชนหม่มาก ย่อมต้องถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ตัดสินทางเลือก</p>
<p>ประสาร ทองภักดี</p>	<p>หลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่เจริญอยู่ในยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกา นั้นมีหลักการสำคัญ คือ การยึดถือเหตุผล การเน้นความสำคัญของปัจเจกชน การถือเอารัฐเป็นเครื่องมือของประชาชน การอาศัยความสมัครใจเป็นใหญ่ การยึดถือกฎเหนือกฎ การเน้นความสำคัญของวิธีการ การยึดความเห็นพ้องต้องกันเป็นหลักในมนุษย์สัมพันธ์ การถือสมภาพ หรือความเท่าเทียมกันขั้นมูลฐานของมนุษย์</p>
<p>ทินพันธ์ นาคะตะ</p>	<p>หลักเกณฑ์ที่สำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยมี 4 ประการ คือ อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน หลักความเสมอภาคของบุคคล การยึดถือเจตนารมณ์ของปวงชน การยึดถือหลักการปกครองโดยเสียงข้างมาก และเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย</p>

ที่มา: ผู้วิจัย

2.3.7 ประชาธิปไตยในโรงเรียน

ประชาธิปไตยในโรงเรียน หมายถึง การจัดการศึกษาและบรรยากาศในโรงเรียนที่ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้และฝึกฝนหลักการประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเตรียมความพร้อมให้นักเรียนเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในสังคมประชาธิปไตย⁶⁵

การดำเนินการประชาธิปไตยในโรงเรียนมีหลายรูปแบบ ดังนี้:

1) การเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น อภิปราย และตัดสินใจร่วมกัน เช่น การทำงานกลุ่ม การโต้วาที ซึ่งช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง⁶⁶

2) การเลือกตั้งสภานักเรียน โรงเรียนจัดให้มีการเลือกตั้งผู้แทนนักเรียนเพื่อทำหน้าที่ในสภานักเรียน เป็นการสร้างประสบการณ์ตรงในกระบวนการเลือกตั้งและการทำงานเพื่อส่วนรวม⁶⁷

3) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบของห้องเรียนหรือโรงเรียน การจัดกิจกรรมพิเศษ ให้นักเรียนรู้สึกเป็นเจ้าของและรับผิดชอบต่อสิ่งที่ร่วมกันตัดสินใจ⁶⁸

4) การส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ: โรงเรียนเปิดพื้นที่ให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น เช่น การจัดทำหนังสือพิมพ์โรงเรียน เวทีแสดงความคิดเห็น ภายใต้ขอบเขตที่เหมาะสม ให้นักเรียนเข้าใจและใช้สิทธิเสรีภาพอย่างรับผิดชอบ⁶⁹

5) การเรียนรู้ผ่านปัญหาจริง: ให้นักเรียนร่วมกันแก้ปัญหาในโรงเรียนหรือชุมชน เช่น โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส เป็นการปลูกฝังจิตสาธารณะและการมีส่วนร่วมทางสังคม⁷⁰

⁶⁵ วัฒนา มัคคสมัน. (2561). การพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตยในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁶⁶ ทิศนา ขัมมณี. (2560). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁶⁷ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). แนวทางการดำเนินงานสภานักเรียน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

⁶⁸ อมรวิชัย นาคทรพร. (2559). ประชาธิปไตยในโรงเรียน: กรณีศึกษาโรงเรียนนำร่อง. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

⁶⁹ ไพฑูรย์ สีนลรัตน์. (2563). การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁷⁰ สุมน อมรวิวัฒน์. (2558). การสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

การดำเนินการเหล่านี้ช่วยหล่อหลอมให้นักเรียนมีคุณลักษณะของพลเมืองในระบบประชาธิปไตย เช่น การเคารพสิทธิผู้อื่น การรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการแก้ปัญหาอย่างสันติวิธี ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง⁷¹

โรงเรียนเป็นสถาบันสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยให้กับเยาวชน การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาพลเมืองที่มีคุณภาพ⁷² ดังนั้นแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน ควรดำเนินการดังนี้

1) การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง: ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ แสดงความคิดเห็น และตัดสินใจ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย⁷³

2) การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย: เช่น การเลือกตั้งหัวหน้าห้อง สถานักเรียน การทำโครงการกลุ่ม เพื่อให้นักเรียนเรียนรู้กระบวนการประชาธิปไตยจากประสบการณ์ตรง⁷⁴

3) การสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยในโรงเรียน: ผู้บริหารและครูต้องเป็นแบบอย่างในการรับฟังความคิดเห็น เคารพสิทธิของผู้อื่น และใช้เหตุผลในการตัดสินใจ⁷⁵

4) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน: การสร้างเครือข่ายความร่วมมือช่วยให้การส่งเสริมประชาธิปไตยมีความต่อเนื่องและสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น⁷⁶

5) การประเมินผลและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง: มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน และนำผลมาปรับปรุงกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด⁷⁷

การดำเนินการตามแนวทางเหล่านี้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง จะช่วยให้นักเรียนซึมซับค่านิยมประชาธิปไตย เติบโตเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศ⁷⁸

⁷¹ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2562). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: ชัดเชส มีเดีย.

⁷² สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). แนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

⁷³ วิชัย วงษ์ใหญ่. (2562). การพัฒนาหลักสูตรและการสอนมิติใหม่ (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

⁷⁴ ทิศนา ขัมมณี. (2559). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁷⁵ สุมณ อมรวิวัฒน์. (2560). การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเยาวชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

⁷⁶ ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2563). การศึกษาเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁷⁷ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). การติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาพลเมือง. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี.

⁷⁸ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2562). คู่มือการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อสาารักษาดินแดน.

2.4 หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา

ศาสนาทุกศาสนามีหลักธรรมคำสอนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของศาสนิกชน โดยทุกศาสนามี เป้าหมายเดียวกันคือ “มุ่งให้ทุกคนมีธรรมะ มีคุณธรรม และสอนให้คนเป็นคนดี” ดังนั้นศาสนาแต่ละศาสนาจึงมีหลักธรรมคำสอนของตนเอง เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ

2.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับหลักไตรสิกขา

ไตรสิกขา คือ หลักการพัฒนาชีวิตเพื่อให้ประสบความสำเร็จเป็นคนสมบูรณ์แบบตามแนวพุทธ ไตรสิกขา จึงจัดอยู่ใน มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) คือ ควรทำให้เกิดมีขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิต ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา 3 หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา 1 อย่าง คือ

1) อธิศีลสิกขา หรือ ศีลสิกขา หมายถึง การศึกษาและปฏิบัติในด้านศีล ซึ่งศีล หมายถึง ข้อปฏิบัติหรือข้อควรประพฤติ เป็นเครื่องควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นและตนเอง ประพฤติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ และงดเว้นจากการประพฤติชั่ว⁷⁹ การรักษาศีลมีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานที่สุด เช่น ศีล 5 ไปจนถึงศีลที่สูงขึ้น เช่น ศีล 8 ศีลพรหมจรรย์ ศีลของพระภิกษุสามเณร เป็นต้น โดยการรักษาศีลนั้นจะช่วยควบคุมกายและวาจาให้อยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การฝึกจิตใจและเจริญปัญญาต่อไป⁸⁰ ดังนั้น อธิศีลสิกขาหรือศีลสิกขา จึงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบวินัย มีความประพฤติดีงาม เคารพสิทธิของผู้อื่น เพื่อเป็นรากฐานนำไปสู่การพัฒนาจิตใจและปัญญาต่อไป

2) อธิจิตตสิกขา หรือ จิตตสิกขา หมายถึง การศึกษาและปฏิบัติในด้านสมาธิ ซึ่งสมาธิ หมายถึง ภาวะจิตที่ตั้งมั่น มั่นคง แน่วแน่ สงบ และไม่ฟุ้งซ่าน เป็นการฝึกอบรมจิตใจให้สามารถรวมเป็นหนึ่งและควบคุมความคิดให้อยู่กับสิ่งที่ต้องการได้นาน⁸¹ การเจริญสมาธิมีหลายวิธี เช่น การกำหนดลมหายใจเข้าออก การบริกรรมคำภาวนา การพิจารณากายหรือธรรมชาติ เป็นต้น วัตถุประสงค์ของการเจริญสมาธิคือการทำให้จิตสงบ มีกำลังแข็งแรง สามารถควบคุมอารมณ์และความคิดได้ เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาปัญญาต่อไป⁸² ดังนั้น อธิจิตตสิกขาหรือจิตตสิกขา จึงเป็นการฝึกอบรมจิตใจให้มีสมาธิ มีกำลังแข็งแรง สงบนิ่ง เพื่อเป็นพื้นฐานในการเจริญปัญญาและบรรลुธรรมขั้นสูงสุดต่อไป

3) อธิปัญญาสิกขา หรือ ปัญญาสิกขา หมายถึง การศึกษาและปฏิบัติในด้านปัญญา ซึ่งปัญญา หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เห็นสิ่งต่างๆ ตาม

⁷⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงขยาย). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

⁸⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2560). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). กรุงเทพฯ: ผลิตภัณณ์.

⁸¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2560). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). กรุงเทพฯ: ผลิตภัณณ์.

⁸² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงขยาย). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สภาวะที่แท้จริง ด้วยการใช้เหตุผลไตร่ตรองอย่างถ่องแท้ปราศจากอคติ⁸³ การเจริญปัญญามีขั้นตอนคือ เริ่มจากการฟังหรืออ่านเพื่อให้เกิดความเข้าใจ (สุตมยปัญญา) จากนั้นนำไปคิดพิจารณาด้วยตนเอง (จินตามยปัญญา) และลงมือปฏิบัติจนสามารถรู้แจ้งเห็นจริงด้วยตนเอง (ภาวนามยปัญญา) เมื่อมีปัญญาแล้วจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในเหตุปัจจัยที่แท้จริงของสิ่งต่างๆ มองเห็นความจริงของชีวิตตามสภาวะที่เป็นจริง สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม⁸⁴ ดังนั้น อธิปัญญาศึกษาหรือปัญญาศึกษา จึงเป็นการศึกษาและปฏิบัติเพื่อเจริญปัญญา ให้มีความรอบรู้ เข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เพื่อนำไปสู่การดับทุกข์และบรรลุจุดหมายสูงสุดทางพุทธศาสนา

ไตรสิกขาและประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง โดยหลักการของไตรสิกขาซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้ดังนี้

1) ศีล (จริยธรรม ระเบียบวินัย) สำหรับประชาธิปไตย หมายถึง การที่ผู้นำและประชาชนในระบอบประชาธิปไตยต้องมีศีลธรรม ยึดมั่นในหลักจริยธรรม มีระเบียบวินัยในการดำรงชีวิตและปฏิบัติหน้าที่ของตน คือ ยึดมั่นในหลักนิติธรรม ปฏิบัติตามกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ไม่ละเมิดหรือฝ่าฝืน มีจริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกง ไม่ใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ มีวินัย รู้จักการควบคุมตนเอง ไม่ประพฤตินทางที่เสื่อมเสีย ละเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น การเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ไม่ละเมิดสิทธิของประชาชนด้วยกัน⁸⁵ การยึดมั่นในหลักศีลจะส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความมีวินัย และทำให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างสงบสุข ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย⁸⁶

2) สมาธิ (ความมีสติ ตั้งมั่น) สำหรับประชาธิปไตย หมายถึง การมีสติสัมปชัญญะ รู้จักควบคุมอารมณ์และความประพฤติของตนเอง ไม่หลงไหลไปตามอคติหรือผลประโยชน์ส่วนตน สามารถตั้งมั่นอยู่กับหลักการและเป้าหมายของประชาธิปไตยอย่างแน่วแน่⁸⁷ ในระบอบประชาธิปไตย ผู้นำและประชาชนต้องมีสมาธิ มีสติควบคุมอารมณ์ ไม่หลงไหลในอคติหรือผลประโยชน์ส่วนตน เพื่อให้สามารถตัดสินใจและดำเนินนโยบายโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ไม่ใช่ขอคติหรือผลประโยชน์ส่วนตน นอกจากนี้ ผู้นำและประชาชนต้องมีสมาธิจดจ่ออยู่กับหลักการประชาธิปไตย เช่น การเคารพสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค การปรึกษาหารือ และวิถีทางสันติ เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ อยู่ภายใต้กรอบของประชาธิปไตยอย่างแน่วแน่⁸⁸ ดังนั้น สมาธิ คือหนึ่งในหลักธรรมสำคัญที่สามารถ

⁸³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2560). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). กรุงเทพฯ: ผลิตivism.

⁸⁴ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต). (2539). พุทธวิธีบำบัดทุกข์. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

⁸⁵ สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2546). ระบบการเมืองการปกครองไทย: หลักการและกระบวนการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁸⁶ ฆนิสรร์ พานิชกรณพิพัฒน์. (2547). พุทธศาสนากับประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁸⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). พุทธธรรม (ฉบับปรับขยาย). กรุงเทพฯ: มหัจจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

⁸⁸ ฆนิสรร์ พานิชกรณพิพัฒน์. (2547). พุทธศาสนากับประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นำมาประยุกต์ใช้กับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ มุ่งสู่ประโยชน์สาธารณะ และดำรงไว้ซึ่งหลักการแห่งประชาธิปไตยได้อย่างมั่นคง

3) ปัญญา (ความรู้ความเข้าใจ) สำหรับประชาธิปไตย หมายถึง การที่ผู้นำและประชาชนในระบอบประชาธิปไตยมีความรอบรู้ มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในหลักการ วิธีการ และเป้าหมายของการปกครองระบอบประชาธิปไตย รวมถึงมีปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยสันติวิธี คือ เข้าใจหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย เช่น หลักนิติธรรม สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค เข้าใจกระบวนการ วิธีการต่างๆ ของประชาธิปไตย เช่น การเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมทางการเมือง เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เข้าใจเป้าหมายสูงสุดของประชาธิปไตย คือ การพัฒนาประเทศและสร้างความผาสุกให้แก่ประชาชน มีปัญญาในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ด้วยสันติวิธี ประณีประนอม ไม่ใช้ความรุนแรง⁸⁹ ดังนั้น ปัญญาและความเข้าใจอย่างถ่องแท้ จึงเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ประชาธิปไตยดำเนินไปอย่างมั่นคง บรรลุตามเป้าหมาย และก้าวพ้นปัญหาอุปสรรคต่างๆ ได้อย่างสันติวิธี⁹⁰

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า หากผู้นำและประชาชนในระบอบประชาธิปไตยยึดมั่นในหลักไตรสิกขา จะทำให้ประชาธิปไตยดำเนินไปด้วยดี มีเสถียรภาพ และบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาประเทศและสังคมที่ยั่งยืน

หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องและสามารถส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้ดังนี้

1) ศีล (ความประพฤติที่ดีงาม) เป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตย โดยผู้นำและประชาชนต้องมีศีลธรรม ซื่อสัตย์สุจริต เคารพกฎหมาย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทั้งนี้จะทำให้สังคมมีความสงบสุข และประชาธิปไตยดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ⁹¹

2) สมာธิ (ความตั้งมั่นแห่งจิต) ช่วยให้ผู้นำและประชาชนมีสติ รู้เท่าทันอารมณ์และความประพฤติของตนเอง ไม่หลงไหลไปตามอคติหรือผลประโยชน์ส่วนตน สามารถควบคุมจิตใจให้มุ่งมั่นต่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของประชาธิปไตย⁹²

3) ปัญญา (ความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้) ทำให้ผู้นำและประชาชนมีความรอบรู้ เข้าใจถึงหลักการ วิธีการ เป้าหมาย และคุณค่าของประชาธิปไตยอย่างแท้จริง สามารถแก้ไขปัญหามากมาย ด้วยสันติวิธี และนำพาสังคมไปสู่ความสงบสุขได้⁹³

⁸⁹ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2539). ประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

⁹⁰ สนิท สมัครการพาณิชย์. (2554). ประชาธิปไตยกับการพัฒนาการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁹¹ พุทธทาสภิกขุ. (2539). ธรรมนุญชีวิต. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

⁹² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2539). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

⁹³ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). พุทธธรรม (ฉบับเรียบเรียงใหม่). กรุงเทพฯ: ผลิตภัณ์.

ดังนั้น หากผู้นำและประชาชนในระบอบประชาธิปไตยปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา จะทำให้ประชาธิปไตยดำเนินไปด้วยดี มีความมั่นคง เกิดความสามัคคี และบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาประเทศและสังคมอย่างยั่งยืน

หลักไตรสิกขาซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา มีความเชื่อมโยงกับประชาธิปไตย การเมือง การปกครอง และศาสนา โดยความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขากับประชาธิปไตยว่า ศีล หมายถึง การมีระเบียบวินัย ซึ่งเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย สมาธิ หมายถึง การมีสติ รู้จักฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งเป็นรากฐานของการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครองแบบประชาธิปไตย และปัญญา หมายถึง การมีความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาธิปไตย สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล ซึ่งจำเป็นสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์⁹⁴ นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงหลักไตรสิกขากับศาสนาว่า ศีล เป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตที่ดีงาม สมาธิเป็นการฝึกจิตให้มั่นคง และปัญญาคือความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของศาสนา ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง⁹⁵

ดังนั้น หลักไตรสิกขาจึงมีความสำคัญในการเสริมสร้างคุณลักษณะของพลเมืองที่ดีภายใต้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และเป็นหลักการสำคัญในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อความสงบสุขของสังคมตามหลักคำสอนทางศาสนา

2.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับหลักสัปปริสธรรม 7 ประการ

แนวคิดเกี่ยวกับหลักสัปปริสธรรม 7 ประการ หรือคุณธรรมของสัตว์บุรุษ เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยคุณสมบัติที่พึงปรารถนาของบุคคล ประกอบด้วย

- 1) ธัมมัญญูตา คือ รู้จักเหตุผล รู้หลักธรรมและกฎเกณฑ์ต่างๆ
- 2) อัถถัญญูตา คือ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ
- 3) อัถตัญญูตา คือ รู้จักระงับตนเอง รู้จักประมาณในการบริโภค การใช้จ่าย
- 4) มัตตัญญูตา คือ รู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค การใช้จ่าย
- 5) กาลัญญูตา คือ รู้จักกาลเวลาอันสมควร รู้จักโอกาสที่ควรจะทำหรือไม่ควรกระทำ

ควรกระทำ

- 6) ปริสัญญูตา คือ รู้จักชุมชนบุคคล รู้จักถิ่นที่ควรจะไปหรือไม่ควรจะไป
- 7) ปุคคลัญญูตา คือ รู้จักบุคคล รู้จักเลือกคบคนที่เหมาะสม

หลักธรรมนี้ถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ช่วยให้บุคคลสามารถพิจารณาเหตุผล ผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง รู้จักควบคุมตนเอง รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา สถานที่และบุคคลที่ควรหรือไม่ควรเกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม มีความสุขและประสบความสำเร็จ^{96 97}

⁹⁴ ภิรมย์ ภูสิงห์. (2561). ไตรสิกขากับการพัฒนาประชาธิปไตย. วารสารนักบริหาร, 38(2), 58-62.

⁹⁵ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2562). ไตรสิกขา: การศึกษาเพื่อพัฒนาคน พัฒนางาน และพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

⁹⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงขยาย). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

⁹⁷ พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี. (2551). คำสอนทางพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

หลักสี่ปฐริธรรม 7 ประการ มีความสอดคล้องและสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้ดังนี้

1) ธรรมัญญา หมายถึง การรู้จักหลักการ กฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ ของระบอบประชาธิปไตย เช่น หลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน หลักเสรีภาพและความเสมอภาค เป็นต้น รวมถึงความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนเองในฐานะพลเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย การมีธรรมัญญาจะทำให้ผู้นำและประชาชนรู้จักปฏิบัติตามกฎกติกา หลักการและหลักปฏิบัติต่างๆ ของประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง เคารพในกระบวนการตามหลักเกณฑ์ที่วางไว้ ไม่ละเมิดสิทธิหรือนอกเหนือหลักการประชาธิปไตย ซึ่งจะทำให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยดำเนินไปอย่างมีเสถียรภาพและยั่งยืน⁹⁸ โดยตัวอย่างธรรมัญญาสำหรับประชาธิปไตย เช่น การเข้าใจในหลักการแบ่งแยกอำนาจ การเคารพเสียงข้างมาก การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชน การเคารพสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล เป็นต้น⁹⁹

2) อัตถัญญา หรือการรู้จักผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สำหรับประชาธิปไตย อัตถัญญา หมายถึง การที่ผู้นำและประชาชนสามารถรู้ถึงผลดี ผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำหรือการตัดสินใจของตน ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และประเทศชาติ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาและตัดสินใจเลือกวิธีการที่เหมาะสม การมีอัตถัญญาจะทำให้ผู้นำและประชาชนไตร่ตรองถึงผลกระทบจากการกระทำในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความมั่นคง ก่อนที่จะมีการตัดสินใจทำสิ่งใด เพื่อให้การตัดสินใจนั้นไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือผลกระทบร้ายแรง แต่นำไปสู่ประโยชน์และความร่วมมือของส่วนรวม ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของประชาธิปไตย¹⁰⁰ ดังนั้น การมีอัตถัญญาของผู้นำและประชาชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยดำเนินไปอย่างมีเสถียรภาพ เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนและประเทศชาติโดยรวม

3) อัตตัญญา หมายถึงการรู้จักกระงับตนเอง รู้จักประมาณในการบริโภค การใช้จ่าย สำหรับในบริบทของประชาธิปไตยนั้น อัตตัญญา หมายถึง ผู้นำและประชาชนรู้จักควบคุมตนเอง ไม่เบียดเบียนหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมประชาธิปไตย ใช้สิทธิเสรีภาพอย่างรู้จักพอประมาณ ไม่เกินขอบเขตหรือบิดเบือนไปในทางที่ผิด อันอาจนำไปสู่การละเมิดสิทธิของผู้อื่น รู้จักประมาณในการใช้จ่ายงบประมาณ ไม่ฟุ่มเฟือยหรือรัดตัวจนเกินไป เพื่อให้เกิดดุลยภาพและความเป็นธรรมในสังคม ดังนั้น หากผู้นำและประชาชนในระบอบประชาธิปไตยมีอัตตัญญา

⁹⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). กรุงเทพฯ: ผลิตธรรม.

⁹⁹ ฆนิสร พานิชกรณพิพัฒน์. (2547). พุทธศาสนากับประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

¹⁰⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). กรุงเทพฯ: ผลิตธรรม.

ย่อมส่งผลให้การปกครองดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ไม่เกิดความขัดแย้ง และเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน¹⁰¹

4) มัตตัญญูตา หมายถึง รู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค การใช้จ่าย เมื่อนำหลักนี้มาประยุกต์ใช้กับระบอบประชาธิปไตย มัตตัญญูตาจึงหมายถึง การใช้สิทธิเสรีภาพอย่างพอดี ไม่เกินขอบเขต ไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น เนื่องจากในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนมีเสรีภาพในการแสดงออก แต่ต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น หากประชาชนมีมัตตัญญูตา จะช่วยให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เคารพซึ่งกันและกัน ไม่นำเสรีภาพของตนไปรุกรานผู้อื่น จะทำให้สังคมประชาธิปไตยสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพ¹⁰² นอกจากนี้ มัตตัญญูตายังช่วยป้องกันการใช้สิทธิเสรีภาพอย่างสุดโต่ง ซึ่งอาจนำไปสู่ความวุ่นวายหรือการละเมิดสิทธิผู้อื่นได้ ทำให้ประชาธิปไตยสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีดุลยภาพ¹⁰³

5) กาลัญญูตา หมายถึง การมีเพื่อนร่วมทางที่ดั่งงามในการปกครองระบอบประชาธิปไตย เมื่อนำหลักนี้มาประยุกต์ใช้กับระบอบประชาธิปไตย มัตตัญญูตาจึงหมายถึง ความจริงใจต่อกัน มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ปราศจากการหลอกลวง (อวิหิงสา) มีเมตตาธรรมต่อกัน ไม่คิดร้ายหรือประสงค์ร้ายต่อกัน (เมตตา) มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละต่อกัน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว (มูทิตา) มีความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน ไม่ดูหมิ่นกดขี่ข่มเหงกัน (อุเบกขา) ซึ่งการมีเพื่อนที่ดั่งงามเช่นนี้ จะช่วยให้ประชาธิปไตยดำเนินไปได้อย่างราบรื่น มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า¹⁰⁴

6) ปริสัญญูตาเป็นแนวคิดสำคัญในการธำรงรักษาประชาธิปไตย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจากทุกภาคส่วนผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ เพื่อหาข้อสรุปร่วมกันที่เป็นประโยชน์สูงสุดต่อสังคม เมื่อนำหลักนี้มาประยุกต์ใช้กับระบอบประชาธิปไตย ปริสัญญูตาจึงหมายถึง สภาวะที่ทุกภาคส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อประชาชนอย่างกว้างขวาง โดยอาศัยหลักการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์และเปิดกว้าง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ร่วมกันสูงสุด¹⁰⁵

¹⁰¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2554). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ พิมพ์ครั้งที่ 26). กรุงเทพฯ: ผลิตีพิมพ์.

¹⁰² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2554). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). กรุงเทพฯ: ผลิตีพิมพ์.

¹⁰³ ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอภิปรัชญาและภาษา เล่ม 1. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.

¹⁰⁴ คณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2562). คู่มือการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง.

¹⁰⁵ วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2566). ปริสัญญูตา. สืบค้นจาก <https://th.wikipedia.org/wiki/ปริสัญญูตา>

7) ปุคคลัญญุตาทา หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรม จริยธรรม และยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีองค์ประกอบดังนี้¹⁰⁶

(1) ความซื่อสัตย์สุจริต (Honesty) หมายถึง การมีความประพฤติดีงาม ไม่คดโกงหรือหลอกลวง ยึดมั่นในความจริงและความถูกต้อง

(2) ความรับผิดชอบ (Responsibility) หมายถึง การตระหนักในหน้าที่ของตน มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง

(3) การเคารพกฎหมายและกติกากฎ (Respect for Laws and Rules) หมายถึง การปฏิบัติตามกฎหมายและกติกากฎที่ตั้งไว้อย่างเคร่งครัด

(4) การยอมรับเสียงข้างมาก (Acceptance of Majority) หมายถึง การยอมรับและปฏิบัติตามมติของเสียงส่วนใหญ่ในสังคมประชาธิปไตย

(5) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น (Respect for Rights and Liberties of Others) หมายถึง การให้ความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นในสังคม

การมีบุคลิกัญญุตาทาจะช่วยส่งเสริมความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจในระบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการมีส่วนร่วมและการตัดสินใจในสังคม

จากที่กล่าว จะเห็นได้ว่าหากผู้นำและประชาชนในระบอบประชาธิปไตยปฏิบัติตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ จะทำให้การปกครองดำเนินไปด้วยดี มีเสถียรภาพ สันติสุข เกิดความเป็นธรรมในสังคม และบรรลุเป้าหมายการพัฒนาประเทศได้อย่างยั่งยืนโดยสามารถนำหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ มาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้ดังนี้

1) ฉันทัญญุตาทา ส่งเสริมให้ผู้นำและประชาชนรู้จักหลักการ กฎเกณฑ์ของระบอบประชาธิปไตย เช่น หลักนิติธรรม สิทธิเสรีภาพ เป็นต้น

2) อุตัญญุตาทา ส่งเสริมให้รู้ถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตน ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้อง

3) อัตตัญญุตาทา ส่งเสริมให้ผู้นำและประชาชนรู้จักควบคุมตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมประชาธิปไตย

4) มัตตัญญุตาทา ส่งเสริมให้ใช้สิทธิเสรีภาพอย่างพอดี ไม่เกินขอบเขต ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

5) กาลัญญุตาทา ส่งเสริมให้รู้จักเวลาและโอกาสที่ควรที่จะแสดงออก เช่น การชุมนุมประท้วงอย่างสันติและถูกกฎหมาย

6) ปริสัญญุตาทา ส่งเสริมให้รู้จักว่าควรไปหรือไม่ควรไปในสถานที่ใด เพื่อไม่ก่อให้เกิดความรุนแรงหรือความขัดแย้ง

¹⁰⁶ ดุลย์ สถิตสุวรรณ. (2557). จริยธรรมสาธารณะเพื่อสังคมประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

7) บุคคลลัญญดา ส่งเสริมให้รู้จักเลือกคบหาบุคคลที่เหมาะสม ไม่คบคนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว รุนแรง หรือผู้บ่อนทำลายประชาธิปไตย

ดังนั้น หากผู้นำและประชาชนในระบอบประชาธิปไตยยึดหลักสัปปุริสธรรมก็จะทำให้การปกครองดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีเสถียรภาพ เคารพสิทธิและเสรีภาพซึ่งกันและกัน และบรรลุถึงความมั่นคงของประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน^{107 108}

2.4.3 แนวคิดและหลักธรรมที่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

พุทธศาสนามีแนวคิดและหลักธรรมที่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังนี้

1) หลักสันติภาพและอหิงสา พุทธศาสนาสอนให้เคารพสิทธิเสรีภาพของกันและกัน ไม่ใช่กำลังบังคับข่มเหงรังแกผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างมาก โดยพุทธศาสนาสอนให้ละเว้นจากการใช้ความรุนแรงและการบังคับข่มเหงรังแกผู้อื่น แต่ให้ยึดถือและเคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสำคัญของประชาธิปไตยที่เน้นการเคารพสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักอหิงสาธรรมไว้ว่า "สัตว์ทั้งหลายย่อมกลัวต่อการทำร้ายและการถูกฆ่า จึงไม่ควรทำร้ายหรือฆ่าสัตว์อื่น" (ขุ.ธ.25/25/39) หลักการนี้แสดงให้เห็นถึงการเคารพในสิทธิชีวิตและเสรีภาพของผู้อื่น ซึ่งตรงกับหลักการประชาธิปไตยที่ให้ความเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน

นอกจากนี้ พุทธศาสนายังสอนให้แก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ไม่ใช่กำลังบังคับหรือการข่มเหงรังแก ดังพุทธพจน์ที่ว่า "ผู้ชนะคนอื่นย่อมไม่เป็นผู้ชนะประเสริฐ แต่ผู้มีชัยชนะแม้แต่ตน แล้วไม่ทำลายผู้อื่นต่างหากชื่อว่าผู้ชนะประเสริฐ" (ขุ.ธ.25/32/46) ซึ่งสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ใช้วิธีการทางสันติและประนีประนอมในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง¹⁰⁹ ดังนั้น หลักสันติภาพและอหิงสาในพุทธศาสนาจึงมีความสอดคล้องและเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่เน้นการเคารพสิทธิเสรีภาพของประชาชน และการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี

2) หลักอิสรภาพและความเสมอภาค พุทธศาสนาถือว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาด้วยความเสมอภาคกัน ไม่มีผู้ใดเหนือกว่าผู้อื่น สอดคล้องกับหลักการของระบอบประชาธิปไตยอย่างมาก โดยพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาด้วยความเสมอภาคกันในฐานะที่เป็นสัตว์โลก ไม่มีใครเหนือกว่าหรือต่ำกว่าผู้อื่น ซึ่งตรงกับหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยที่ยึดถือความเสมอภาคของมนุษย์

พระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระสูตรตันตปิฎกว่า "สมณพราหมณ์ทั้งหลาย แม้เกิดในตระกูลต่ำทราม ถ้าท่านทั้งหลายได้บรรลุคุณธรรมอันประเสริฐ เป็นผู้มีปัญญาและมีศีล จะเรียกว่าเป็น

¹⁰⁷ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. (2543). พุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมยุคใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

¹⁰⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). กรุงเทพฯ: พลธิมม์.

¹⁰⁹ ฉนิสร พานิชกรณพิพัฒน์. (2547). พุทธศาสนากับประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมณพราหมณ์ก็ควรแล้ว" (ขุ.สุ.25/293/346) แสดงให้เห็นว่าความเสมอภาคไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิดหรือฐานะ แต่ขึ้นอยู่กับคุณธรรมและการประพฤติปฏิบัติของแต่ละบุคคล

นอกจากนี้ คำสอนของพุทธศาสนายังเน้นหลักอิสรภาพของบุคคลที่จะเลือกแนวทางการดำเนินชีวิตของตนเองได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า "มาเถิด พวกเธอจงมาดูเอง อย่าฟังคำพูดของผู้อื่น" (ขุ.สุ.25/179/214) สะท้อนให้เห็นถึงการเคารพในเสรีภาพของบุคคลในการตัดสินใจด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยที่เน้นเสรีภาพส่วนบุคคล ดังนั้น แนวคิดเรื่องอิสรภาพและความเสมอภาคของมนุษย์ในพุทธศาสนาจึงมีความสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย ที่ยึดมั่นในความเสมอภาคและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งช่วยส่งเสริมให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีความมั่นคง¹¹⁰

3) หลักการปรึกษาหารือและเคารพเสียงข้างมาก พุทธศาสนาสับสนุนการปรึกษากันเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน และให้เคารพมติของเสียงข้างมาก ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตยอย่างมาก โดยพุทธศาสนาสสนับสนุนให้มีการปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อหาข้อสรุปหรือมติที่ดีที่สุด และให้ความเคารพต่อมติเสียงข้างมาก ซึ่งสอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ใช้วิธีการลงคะแนนเสียงเพื่อหาข้อสรุปของส่วนรวม

ในพระพุทธศาสนามีหลักการ "สาธารณโภคี" หรือการปรึกษาหารือร่วมกัน ดังปรากฏในพุทธพจน์ที่ว่า "เราไม่ถือเอาสิ่งที่ยังมิได้ปรึกษาหารือพร้อมเพรียงกันในหมู่ภิกษุสงฆ์" (วิ.ม.4/41/32) แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการปรึกษาหารือร่วมกัน

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงสนับสนุนให้เคารพมติเสียงข้างมาก ดังพุทธพจน์ที่ว่า "ในบรรดาชนเป็นอันมาก ปัญญาของคนเดียวไม่สามารถเสมอด้วยปัญญาของหมู่คณะ" (ขุ.สุ.25/131/159) จึงถือว่าความเห็นของคนส่วนมากมีความสำคัญและน่าเชื่อถือมากกว่า

หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และใช้วิธีการลงคะแนนเสียงเพื่อหาข้อสรุปของผู้แทนส่วนใหญ่ของประชาชน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม¹¹¹ ดังนั้น หลักการปรึกษาหารือและเคารพเสียงข้างมากในพุทธศาสนาจึงมีความสอดคล้องและเป็นรากฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ที่ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและการตัดสินใจตามเสียงข้างมากของสังคม

4) หลักธรรมาธิปไตย (อำนาจของธรรม) คือ การปกครองที่ถูกต้องตามหลักธรรม ไม่ใช่อำนาจตามอำเภอใจ ในพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับหลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตย โดยเน้นการปกครองที่ถูกต้องตามหลักธรรม กฎเกณฑ์ และไม่ใช่อำนาจตามอำเภอใจ สอดคล้องกับประชาธิปไตยที่ต้องเคารพกติกา กฎหมาย และหลักนิติธรรม

ในพระไตรปิฎก พบหลักธรรมาธิปไตยที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พระเจ้าแผ่นดินทรงปกครองบ้านเมืองด้วยธรรม ดังพุทธพจน์ว่า "พระราชาทรงปกครองอย่างเที่ยงธรรม ประพฤติธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม เคารพธรรม สถาปนาธรรมไว้สูงสุด" (ที.ม.10/231/231)

¹¹⁰ ฆนิสร พานิชกรณ์พิพัฒน์. (2547). พุทธศาสนากับประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

¹¹¹ พระไพศาล วิสาโล. (2530). หลักพุทธธรรมนำประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา

นอกจากนี้ พุทธศาสนายังสอนไม่ให้ใช้อำนาจเกินกว่าเหตุ ดังคำสอนในอัครคัมภีร์ สุตรที่ว่า "ภายหลังบุคคลบางคนในโลกนี้ก็ประพฤติลามก จึงถูกติเตียนโดยชอบธรรมว่า 'ท่านผู้นั้น ประพฤติไม่ชอบ เราจะต้องลงโทษผู้ประพฤติไม่ชอบ'" (ที.ปา.11/302/182) แสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจที่ถูกต้องตามกฎหมาย

หลักการดังกล่าวมีความสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยที่ผู้ปกครองต้องใช้ อำนาจภายใต้กรอบของกฎหมายและหลักนิติธรรม ไม่สามารถใช้อำนาจโดยพลการได้ มีการถ่วงดุล อำนาจ และการเคารพสิทธิเสรีภาพของประชาชน¹¹² ดังนั้น หลักธรรมาธิปไตยในพุทธศาสนาจึง สอดคล้องกับหลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ที่ต้องมีการปกครองโดยยึดหลักกฎหมาย ไม่ใช่ อำนาจตามอำเภอใจ และมีการถ่วงดุลอำนาจ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าหลักคำสอนของพุทธศาสนาสอดคล้องและสนับสนุน การปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่เน้นเรื่องความเสมอภาค เสรีภาพ สันติวิธี และการเคารพเสียงข้าง มาก

2.4.4 พุทธศาสนากับการปกครองแบบประชาธิปไตย

ประเทศไทยของเราในฐานะที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน แต่ก็ยังมี คนจำนวนไม่น้อยที่ไม่ทราบว่า พระพุทธเจ้าแสดงวิธีการปกครองไว้ ซึ่งผิดกับคนไทยสมัยโบราณ รู้ เรื่องการปกครองที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดี ทั้งนี้เพราะว่า ในสมัยโบราณเราเรียนหนังสือในวัด พระสงฆ์ จึงได้นำมาสอนลูกศิษย์ก็คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก พระเจ้าแผ่นดินสมัยก่อน ทุกพระองค์ได้ศึกษาหลักการปกครองมาทุกพระองค์ โดยปรากฏว่ามีการนำหลักธรรมของ พระพุทธเจ้ามาเป็นแนวทางปกครอง เช่น ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ เป็นต้น ธรรมของพุทธองค์ 84,000 พระธรรมชั้นดีแต่ผู้เขียนขอยกหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการที่จะนำมาใช้ กับวิถีประชาธิปไตยในสังคมไทย ดังต่อไปนี้

1) หลักทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม หรือ ราชธรรม 10 คือจริยวัตร 10 ประการที่พระเจ้าแผ่นดิน ทรงประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ หรือเป็นคุณธรรมประจำตนของผู้ปกครองบ้านเมือง ให้มี ความเป็นไปโดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้แก่มหาชนจนเกิดความชื่นชมยินดี ซึ่งความจริง แล้วไม่ได้จำเพาะเจาะจงสำหรับพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองแผ่นดินเท่านั้น บุคคลธรรมดาที่เป็น ผู้บริหารระดับสูงในทุกองค์กรก็พึงใช้หลักธรรมเหล่านี้ ทศพิธราชธรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ราชธรรม 10" นี้ ปรากฏอยู่ในมหาหังสชาดก พระสูตร ขุททกนิกายชาดก ทศพิธราชธรรมทั้ง 10 ข้อ คือ

1. ทาน (ทาน) หมายถึงการให้ การเสียสละ นอกจากเสียสละทรัพย์สิ่งของ แล้ว ยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่ผู้อื่นด้วย

2. ศีล (ศีล) คือความประพฤติที่ดีงาม ทั้ง กาย วาจา และใจ ให้ปราศจากโทษ ทั้งในการปกครอง อันได้แก่ กฎหมายและนิติราชประเพณี และในทางศาสนา

3. บริจาค (บริจาค) คือ การเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อความสุขส่วนรวม

¹¹² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2539). พุทธธรรม (ฉบับเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย.

4. ความซื่อตรง (อาชชวะ) คือ ความซื่อตรงในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง ดำรงอยู่ในสัตย์สุจริต

5. ความอ่อนโยน (มัททวะ) คือ การมีความอ่อนโยน มีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโสและอ่อนโยนต่อบุคคลที่ เสมอกันและต่ำกว่า

6. ความเพียร (ตปะ) คือ มีความอุตสาหะในการปฏิบัติงาน โดยปราศจากความเกียจคร้าน

7. ความไม่โกรธ (อักโกธะ) คือ ความไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏเห็นเช่นทำร้ายผู้อื่นแม้จะลงโทษผู้ทำผิดก็ตามเหตุผล

8. ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) คือ การไม่เบียดเบียน หรือบีบบังคับ ไม่ก่อทุกข์หรือเบียดเบียนผู้อื่น

9. ความอดทน (ขันติ) คือ การมีความอดทนต่อสิ่งทั้งปวง รักษาอาการ ภาว วาจา ใจให้เรียบร้อย

10. ความเที่ยงธรรม (อวิโรธนะ) คือ ความหนักแน่น ถือความถูกต้อง เที่ยงธรรมเป็นหลัก ไม่เอนเอียงหวั่นไหวด้วยคำพูด อารมณ์ หรือลาภสักการะใด ๆ¹¹³

2) หลักธรรมาภิบาล

หลักธรรมาภิบาล หมายถึง แนวทางในการจัดระเบียบเพื่อให้สังคมของประเทศทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ เอกชนและภาคประชาชน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และตั้งอยู่ในความถูกต้องเป็นธรรม ตามหลักพื้นฐานการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีตามแผนภาพ ดังนี้

1. หลักนิติธรรม หมายถึง การปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจ หรืออำนาจของ ตัวบุคคล จะต้องคำนึงถึงความเป็นธรรม และความยุติธรรม รวมทั้งมีความรัดกุมและ รวดเร็วด้วย

2. หลักคุณธรรม หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้อง ดิงาม การส่งเสริม ให้บุคลากรพัฒนาตนเอง ไปพร้อมกัน เพื่อให้บุคลากรมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบ วินัย ประกอบอาชีพสุจริต เป็นนิสัย ประจำชาติ

3. หลักความโปร่งใส หมายถึง ความโปร่งใส พอเทียบได้ว่ามีความหมาย ตรงข้าม หรือเกือบตรงข้ามกับการทุจริต คอร์รัปชัน โดยที่เรื่องทุจริต คอร์รัปชัน ให้มี ความหมายในเชิงลบ และความน่าสะพรึงกลัวแฝงอยู่ ความโปร่งใสเป็นคำศัพท์ที่ให้แง่มุมในเชิงบวก และให้ความสนใจในเชิงสงบสุข ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ได้สะดวกและเข้าใจง่าย และมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องอย่างชัดเจน

4. หลักการมีส่วนร่วม หมายถึง การให้โอกาสให้บุคลากรหรือผู้มี ส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการ บริหารจัดการเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ เช่น เป็น คณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ และคณะทำงานโดยให้ข้อมูลความคิดเห็น แนะนำ ปรีกษา ร่วมวางแผนและร่วมปฏิบัติ

¹¹³ พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม (น. 326), โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). เข้าถึงเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2567. เข้าถึงได้จาก <https://84000.org/tipitaka/dic/>

5. หลักความรับผิดชอบ หมายถึง การตระหนักในสิทธิและหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาการบริหารจัดการ การกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา และเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง รวมทั้งความกล้าที่จะยอมรับผลดีและผลเสียจากกระทำของตนเอง

6. หลักความคุ้มค่า หมายถึง การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยธรรมาภิบาลให้บุคลากรมีความประหยัด ใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างคุ้มค่า และรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน

3) หลักพรหมวิหารธรรม

หลักพรหมวิหารธรรม คือ ธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เอนกเช่น พรหม เป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่ผู้ปกครอง และการร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 4 ประการ ได้แก่

1. เมตตา ความรักปรารถนาอยากให้เรามีความสุข มีจิตอันแผ่เมตตา และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

2. กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

3. มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข

4. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นการกระทำของสัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ¹¹⁴

พรหมวิหารหรืออัปปมัญญาที่กล่าวมาแล้วข้างบนนั้น ผู้ปกครองหรือผู้บริหารจะต้องมีจิตแผ่เมตตาไปทั่วแก่สัตว์ทุกหมู่เหล่าดังคำกล่าวของพระเถระเจ้า “ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทั่วสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน โดยความเป็นตนในสัตว์ทั้งปวง ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาอันไพบูรณ์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีใจประกอบด้วยกรุณา ด้วยใจประกอบด้วยกรุณาอันไพบูรณ์ ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้มีใจประกอบด้วยมุทิตา ด้วยใจประกอบด้วยมุทิตาอันไพบูรณ์ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้มีใจประกอบด้วยอุเบกขา ด้วยใจประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบูรณ์”การแผ่พรหมวิหารธรรมแก่สัตว์ทั้งปวงอันหาประมาณไม่ได้เช่นนี้ ผู้ปกครองหรือผู้บริหารควรประพฤติเนื่อง ๆ ควรประพฤติสม่ำเสมอ ควรประพฤติให้เป็นนิสัย เมื่อผู้ปกครองหรือผู้บริหารมีจิตใจอบด้วยพรหมวิหารธรรมอย่างนี้ผู้ถูกปกครองทั้งหลายก็จะอยู่อย่างปกติสุข สังคมจะมีแต่ความสงบ

4) อริยสัจ 4

114 พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ (คำมาก). 2563. พระพุทธศาสนากับการพัฒนาทางการเมืองการปกครองในสังคมไทย. เข้าถึงเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2567. เข้าถึงได้จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PPJ/article/view/243057/16542>

อริยสัง หรือจตุราริยสัง หรืออริยสัง 4 เป็นหลักคำสอนหนึ่งของพระโคตมพุทธเจ้า แปลว่าความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยบุคคล หรือความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะมีอยู่ 4 ประการ คือ

ทุกข์คือ สภาพที่ทนได้ยาก ภาวะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ สภาพบีบที่คั้นได้แก่ ขาดิ(การเกิด) ชรา (การแก่ การเก่า การป่วยเจ็บ) มรณะ (การตาย การสลายไป การสูญสิ้น) การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก การปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่สมหวัง ในสิ่งนั้น กล่าวโดยย่อทุกข์ก็คือ อุปทานชั้น 5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ)

สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา 3 คือ กามตัณหา - ความทะยานอยากในกาม ความอยากได้ทางกามารมณ์, ภาวตัณหา - ความทะยานอยากในภพ ความอยากเป็นโน่นเป็นนี่ ความอยากที่ประกอบด้วย ทิฏฐิหรือสัสสตทิฏฐิ และ วิภวตัณหา - ความทะยานอยากใน ความปราศจากภพ ความอยากไม่เป็นโน่นเป็นนี่ ความอยากที่ประกอบด้วยวิภวาทิหรืออุจเฉททิฏฐิ

นิโรธคือ ความดับทุกข์ได้แก่ ดับสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ กล่าวคือ ดับตัณหาทั้ง 3 ได้อย่างสิ้นเชิง

มรรค คือ แนวปฏิบัติที่นำไปสู่หรือนำไปถึงความดับทุกข์ มีองค์ประกอบอยู่แปดประการ คือ 1. สัมมาทิฏฐิ - ความเห็นชอบ 2. สัมมาสังกัปปะ - ความดำริชอบ 3. สัมมาวาจา - เจรจาชอบ 4. สัมมากัมมันตะ - ทำการงานชอบ 5. สัมมาอาชีวะ - เลี้ยงชีพชอบ 6. สัมมาวายามะ - พยายามชอบ 7. สัมมาสติ - ระลึกชอบ 8. สัมมาสมาธิ - ตั้งใจชอบ ซึ่งรวมเรียกอีกชื่อหนึ่งได้ว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือทางสายกลาง¹¹⁵

5) ฆราวาสธรรม

ฆราวาสธรรม ประกอบด้วย 2 คำ "ฆราวาส" แปลว่า ผู้ดำเนินชีวิตในทางโลก ผู้ครองเรือน และ "ธรรม" แปลว่า ความถูกต้อง, ความดีงาม, นิสัยที่ดีงาม, คุณสมบัติและข้อปฏิบัติ แปลว่า คุณสมบัติของผู้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตทางโลก ประกอบด้วยธรรมะ 4 ประการ คือ

- 1) สัจจะความจริง, ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง
- 2) ทมะการฝึกฝน, การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว, รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา
- 3) ขันติความอดทน, ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

4) จาคะ ความเสียสละ, สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้าง พร้อมทั้งจะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว¹¹⁶

ความสำคัญของหลักธรรม 4 ประการ ที่มีต่อการสร้างตัวนี้ พระพุทธองค์ถึงกับทำให้ไปถามผู้รู้ท่านอื่น ๆ ว่า มีสิ่งใดในโลกนี้ที่สร้างเกียรติยศ และความเคารพจากผู้อื่น ให้

115 พระไตรปิฎกเล่มที่ 19 สุตตันตปิฎกที่ 11 สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค, เข้าถึงเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2567. เข้าถึงได้จาก <https://www.geocities.ws/tmchote/tpd-mcu/tpd19.htm#>

116 พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (น. 139), โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). เข้าถึงเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2567. เข้าถึงได้จาก https://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=139

คนเราได้เท่ากับการมี "สัจจะ" หรือไม่ มีสิ่งใดในโลกนี้ที่สร้างปัญญาให้คนเราได้เท่ากับการมี "ทมะ" หรือมี สิ่งใดในโลกนี้ที่สร้างทรัพย์สมบัติให้คนเราได้เท่ากับการมี "ขันติ" หรือมี สิ่งใดในโลกนี้ที่สร้างหมู่มิตรให้คนเราได้เท่ากับการมี "จาคะ" หรือไม่

การที่พระพุทธองค์ทรงทำให้ไปถามผู้รู้อื่น ๆ อย่างนี้ก็หมายความว่า ไม่มีธรรมะใด ๆ ที่จะใช้สร้างตัวให้ประสบความสำเร็จได้ยิ่งกว่าการสร้างสัจจะ ทมะ ขันติ จาคะให้เกิดขึ้นในตนอีกแล้ว หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ คนที่จะยืนหยัดผ่านอุปสรรคต่าง ๆ ในโลกนี้ไปจนกระทั่งพบความสำเร็จได้นั้น เขาต้องสร้าง "ฆราวาสธรรม" ให้เป็นคุณสมบัติขั้นพื้นฐานประจำตนก่อนนั่นเอง เพราะฉะนั้น ความหมายที่แท้จริงของ ฆราวาสธรรม คือ คุณสมบัติของผู้ที่สามารถสร้างเกียรติยศ สร้างปัญญา สร้างทรัพย์สมบัติ และสร้างหมู่ญาติมิตรให้เกิดขึ้นได้สำเร็จด้วยกำลังความเพียรของตน

2.4.5 ประชาธิปไตยกับพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิถีประชาธิปไตย มีแนวคิดที่สอดคล้องกันหลายด้าน โดยมีข้อมูลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้

1) **หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน** เพื่อแสดงออกถึงอำนาจในการปกครองของประชาชนโดยแท้จริง ประชาชนจะแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของโดยใช้อำนาจอำหนดตัวผู้ปกครอง และผู้แทนของตน รวมทั้งอำนาจในการถอดถอนในกรณีที่มีการใช้อำนาจโดยมิชอบ โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งของประชาชนอย่างอิสระเสรีแบบลับและทั่วถึง มีกำหนดเวลาที่แน่นอนในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักอธิปไตย 3 ประการ คือ

(1) **หลักอัตตาริปไตย** คือ การเอาตนเป็นใหญ่ ลักษณะของอัตตาริปไตย ถ้าเป็นตัวบุคคลก็เป็นบุคคลที่เชื่อมั่นในตนเองมากเกินไป โดยไม่ยอมฟังความคิดเห็นของคนอื่น เอาแต่ใจตัวเองเป็นเรื่องสำคัญ สิ่งใดที่เราได้ทำตามใจตัวเอง เรามีความสบายใจเพราะการกระทำของเรา แต่สิ่งนั้นอาจจะกระทบกระเทือนถึงประโยชน์และชีวิตของผู้อื่น คนที่เป็นอัตตาริปไตยไม่ได้คำนึงถึงข้อนี้ ตนคิดว่าจะทำอะไรก็ทำลงไป ไม่ได้พิจารณาว่า มันจะกระทบกระเทือนคนอื่นไหม จะทำให้คนอื่นเดือดร้อนไหม จะทำให้เราเดือดร้อนไหมถ้าจะว่าโดยกฎหมายปกครองบ้านเมือง คนพวกนี้เป็นหัวเผด็จการ อันนี้คือ ลักษณะของอัตตาริปไตย

(2) **หลักโลกาธิปไตย** คือ การเอาโลกเป็นใหญ่ลักษณะของโลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ อะไรที่ชาวโลกเขานิยมชมชอบ แม้จะเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายหรือศีลธรรมก็ตาม ก็ทำไปตามความคิดเห็นของโลก หรือความคิดเห็นของชาวบ้าน ซึ่งบางทีก็ทำให้ตัวเองต้องกลายเป็นคนอ่อนแอ หรือในบางครั้งเราอาจจะเห็นว่า เมื่อมติของคนส่วนมากมีความคิดเห็นอย่างนี้ แม้ว่าสิ่งนั้นมันเป็นการทำลายผลประโยชน์ของคนอื่น หรือเป็นการลบลู่เกียรติและชื่อเสียงของคนใดคนหนึ่งก็ตาม เรารวมหัวกันทำ ทำแบบชาวโลกที่เขานิยมชมชอบกัน อันนี้เป็นลักษณะของบุคคลที่ไม่เป็นตัวของตัวเอง หนักๆ เข้ากลายเป็นคนอ่อนแอ

(3) **หลักธรรมาริปไตย** คือ การเอาหลักธรรมเป็นใหญ่ ลักษณะของธรรมาริปไตย อาศัยธรรมเป็นใหญ่ ธรรมที่ทำให้คนเป็นธรรมาริปไตยก็คือ รัฐธรรมนูญ ในเมื่อสมาชิกรัฐสภาร่วมใจกันตรากฎหมายอันใดออกมา เป็นกฎหมายปกครองบ้านเมือง เราเคารพต่อมติของเขาเหล่านั้น เพราะเขาปรึกษาหารือกันแล้วเห็นสมควรจะออกกฎหมายมาตราบนั้น ๆ ออกมาบังคับ

เพื่อให้สังคมของเรามีความประพฤติปฏิบัติสม่ำเสมอ ซึ่งเราเรียกว่า รัฐธรรมนูญปกครองบ้านเมือง ซึ่งพุทธศาสนามุ่งเน้นหลักธรรมาธิปไตยเป็นรูปแบบในการปกครองที่ดีที่สุด

2) หลักเสรีภาพ หมายถึง การที่บุคคลสามารถกระทำ หรืองดเว้นการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามที่ต้องการทราบเท่าที่การกระทำหรืองดเว้นการกระทำนั้นไป ไม่ไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนตามหลักพระพุทธศาสนา มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ ไว้ในพระวินัยอย่างชัดเจน เช่น การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสงฆ์ในการทำอุตติกรรม ทำด้วยสังข์จตุรวรรค คือ สงฆ์ 4 รูปขึ้นไป ได้แก่ การสวดปาฏิโมกข์ ทำสังฆกรรม เป็นต้น การทำอุตติจตุตถกรรม ทำด้วยสังข์ปัญจวรรค คือ สงฆ์ 5 รูปขึ้นไป ได้แก่ การกรานกฐิน เป็นต้น และ ญัตติจตุตถกรรม ทำด้วยสังข์ 10 รูปขึ้นไป (ยกเว้นในที่กัณดารที่หาพระสงฆ์ได้ยาก) ได้แก่ การอุปสมบท เป็นต้น นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังให้หลักเสรีภาพในการคิด เช่น ชาวกาลามะในการที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อในกาลามสูตร 10 ประการ เช่น อย่าเชื่อเพียงเพราะเล่าสืบกันมา ฟังตามกันมา ข่าวลือ การอ้างตำราหรือทฤษฎี เป็นต้น หากจะเชื่อต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบตามหลักของโยนิโสมนสิการ

3) หลักความเสมอภาค ในระบอบประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่า หากมนุษย์มีโอกาสที่เสมอภาคเท่าเทียมกันถึงแม้ว่าจะมีความสามารถที่แตกต่างกันก็ตาม มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตที่ดีร่วมกันได้ ดังนั้นความเสมอภาคจึงหมายถึง ความเสมอภาคขั้นพื้นฐานที่ประชาชนในสังคมเดียวกันมีความเท่าเทียมกันภายในกฎหมายเดียวกันได้ ในพุทธศาสนาจะเห็นได้อย่างชัดเจนในการให้ความเสมอภาคในเรื่อง วรรณะ เชื้อชาติ เช่น บุคคลไม่ว่าจะอยู่วรรณะไหนก็สามารถเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้และนับถือกันในเรื่องของพรราชา โดยไม่คำนึงถึงว่าจะอยู่วรรณะใด เชื้อชาติใด หลักความเสมอภาคในการเคารพนับถือพระรัตนตรัย เป็นต้น

4) หลักการปกครองโดยกฎหมาย หลักการที่มีขึ้นเพื่อมุ่งเน้นให้ความคุ้มครองแก่สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้ปกครองจะใช้อำนาจใดๆ ได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้อีกทั้งการใช้อำนาจนั้นจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขต เจตนารมณ์ของกฎหมาย ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมายเท่านั้น การจำกัดสิทธิเสรีภาพใด ๆ ของประชาชนจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมายเท่านั้น ในพระพุทธศาสนามีพระวินัย ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายที่เป็นหลักปฏิบัติของสงฆ์ ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหมู่คณะมีความสุข ชุมชนชั่ว ปกป้องคนดีเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม คือพุทธศาสนา เป็นต้น

5) หลักเสียงข้างมาก การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้น ในการตัดสินใจใดๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดตัวผู้ปกครอง หรือการตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และ ฝ่ายตุลาการ จะต้องถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์และเพื่อให้มั่นใจว่าการตัดสินใจนั้นสะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่อย่างแท้จริงก็จะต้องให้ความสำคัญและคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย ทั้งนี้ เพื่อประกันว่าฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่ใช้มติในลักษณะพวกมากลากไปในพระพุทธศาสนา ก็ใช้หลักเสียงข้างมากเป็นเครื่องตัดสินใจ เช่น การรับกฐิน จะต้องมีการถามท่ามกลางสงฆ์ว่า พระภิกษุรูปใดสมควรได้รับผ้ากฐิน โดยมีการเสนอพระภิกษุรูปที่สมควรได้รับผ้ากฐิน หากพระภิกษุสงฆ์เห็นด้วยก็เปล่งวาจาพร้อมกันว่า “สาธุ” หรือหากพระภิกษุรูปใดทำผิดวินัย ก็มีการตัดสินใจที่เรียกว่า “เญยยสิกา” คือ การระงับด้วยเสียงข้างมากลงมติ ทั้งอธิกรณ์และการ

ระงับสงฆ์ส่วนใหญ่ และในการประชุมทำสังฆกรรมต่างๆ นั้น ต้องมีมติเป็นเอกฉันท์ หากมีข้อข้องใจมีสิทธิแย้งได้ แม้เพียงพระภิกษุรูปเดียวทั่วทั้งวงสงฆ์ ทั้งหมดก็ต้องฟัง ดังกรรมวาจาที่ว่า “ยสฺสายสมโตขมติ โสตุณฺณหสส ยสส โส ภาเสยฺย” แปลว่า “ถ้ากรรมนี้ชอบใจต่อท่านผู้ใด ผู้นั้นจงเงยบ ถ้าไม่ชอบใจต่อท่านผู้ใด ผู้นั้นพึงพูดขึ้น”

โดยสรุป หลักการสำคัญของประชาธิปไตยมีความสอดคล้องกับแนวคิดและการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทย ดังนี้

1) หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน สอดคล้องกับหลักธรรมาธิปไตยในพระพุทธศาสนา ที่เน้นการยึดถือหลักธรรมเป็นใหญ่ เช่นเดียวกับการปกครองในระบบประชาธิปไตย ต้องยึดหลักกฎหมายและเคารพเสียงของประชาชน

2) หลักเสรีภาพ พบในพระพุทธศาสนาที่ให้เสรีภาพในการคิดและเชื่อถือตามหลักโยนิโสมนสิการ รวมถึงการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของพระสงฆ์ในพระวินัย

3) หลักความเสมอภาค สอดคล้องกับหลักการในพระพุทธศาสนาที่ไม่เลือกปฏิบัติเรื่องวรรณะและเชื้อชาติ เช่นการรับบวชและการเคารพพระรัตนตรัย

4) หลักการปกครองโดยกฎหมาย สอดคล้องกับบทบัญญัติในพระวินัยที่เป็นกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันของพระสงฆ์

5) หลักเสียงข้างมาก พบในพระพุทธศาสนาในการตัดสินใจของสงฆ์ เช่น การรับกฐิน การลงโทษผู้ทำผิดวินัย และการทำสังฆกรรม ที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากเสียงส่วนใหญ่

2.5 ความเชื่อมโยงระหว่างประชาธิปไตย การเมือง การปกครอง และศาสนา

ประชาธิปไตย การเมือง การปกครอง และศาสนา ในรูปแบบที่มีการ พึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกันนั้น คือมีการใช้อุดมการณ์ทางศาสนาเป็นแนวทางในการปกครองบริหาร และ ศาสนานั้นได้อาศัยการอุปถัมภ์และการคุ้มครองบางประการเพื่ออำนวยความสะดวกในการปฏิบัติ ภารกิจทางศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์ของศาสนาพุทธของไทยเป็นลักษณะที่มีความยืดหยุ่น แต่ไม่ถึงกับออกข้อเสียทีเดียว ศาสนาพุทธนั้นมีลักษณะที่สามารถอยู่ร่วมได้ไม่ว่าจะเป็นการปกครองในรูปแบบใด ทั้งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ระบอบประชาธิปไตย ขอเพียงผู้นำ ประเทศมีความเป็นธรรมตามอุดมคติของทางศาสนา ภายใต้อาณัติสัมพันธในลักษณะพึ่งพาอาศัย ศาสนาไม่ได้อยู่เหนือกฎหมายและไม่ได้อยู่ภายใต้กฎหมายอย่างสิ้นเชิง

แต่ศาสนาต้องพึ่งพาระบบ การเมือง การปกครอง ในบางเรื่อง ในขณะเดียวกันการเมืองและการปกครองควรใช้หลักธรรม ทางศาสนาเป็นแนวทางการปกครองแม้แต่คำสอนของท่านเจ้าคุณอาจารย์พุทธทาสภิกขุ ท่านก็ได้ให้ในมุมมองแบบพุทธว่า “ประชาธิปไตยจะเป็นระบอบการปกครองที่ดีได้นั้น ประชาชนต้องมีศีล มีธรรม ปราศจากความโลภ โกรธ ความหลง การเมืองในระบบประชาธิปไตย ต้องมีประชาธิปไตยที่ใช้หลักธรรมะเป็นหลักสูงสุด ในการตัดสินใจ ไม่ปล่อยให้เสียงข้างมากที่ไม่มีคุณภาพกำหนดทิศทางทั้งหมด เพราะอาจไปเขาเกณฑ์ของอวิชชาธิปไตยได้ แต่ตอนเป็นประชาธิปไตยที่มีธรรมะเป็นแกนกลางที่เรียกว่า ธัมมิกประชาธิปไตยสังคมจึงจะอยู่รอดได้”

โดยท่าน ว.วชิรเมธี อธิบายความหมายของคำว่า “ธัมมิกประชาธิปไตย” ไว้ว่า ขอนี้เห็นได้ชัดเจนที่สุดดังที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

(ร.9) มีพระราชดำรัสว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” อันหมายความว่า การนำธรรมะเป็นเครื่องมือในการบริหาร ราชการแผ่นดิน ที่มีเป้าหมายเพื่อประโยชน์สุขของคนสยามทั้งประเทศนั้น นับได้ว่าเป็นการชี้ให้เห็นถึงเป้าหมายของธัมมิกประชาธิปไตย ที่เน้นประโยชน์สุข ไม่ใช่ผลประโยชน์¹¹⁷

โดยสรุปคือ การผสมผสานหลักธรรมะจากศาสนากับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย นั้น จะนำไปสู่สังคมที่สงบสุข มั่นคง และยั่งยืนได้ การมีประชาธิปไตย การเมือง การปกครอง และศาสนาที่สัมพันธ์กันอย่างเหมาะสมนั้นมีความสำคัญ เนื่องจากศาสนาเป็นแนวทางปรัชญาและหลักธรรมในการดำรงชีวิตที่ดำรง สามารถนำมาใช้เป็นหลักในการปกครองบริหารประเทศได้ ศาสนาและการเมืองควรมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน โดยศาสนาไม่อยู่เหนือหรือใต้กฎหมาย แต่เป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน การปกครองระบอบประชาธิปไตยต้องอาศัยประชาชนที่มีศีลธรรม ปราศจากกิเลสตัณหา ไม่ใช่ยึดเสียงข้างมากอย่างเดียว ควรมี "ธรรมาธิปไตย" หรือการปกครองที่ยึดหลักธรรมะเป็นแกนกลาง เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นสำคัญ ไม่ใช่ผลประโยชน์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

2.6 ข้อมูลบริบทงานวิจัย

2.6.1 โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย

โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย (อังกฤษ: Ayutthaya Wittayalai School, ย่อ: อ.ย.ว., A.Y.W.)¹¹⁸ เป็นโรงเรียนประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เปิดทำการสอนตั้งแต่ พ.ศ. 2448 - ปัจจุบัน โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยเปิดสอนทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ซึ่งในปัจจุบันเป็นการจัดการศึกษาแบบสหศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมปัจจุบันตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ และได้เข้าร่วมโครงการโรงเรียนมาตรฐานสากล (World-Class Standard School) ในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนมีศักยภาพเป็นพลโลก เป็นเลิศทางวิชาการ สื่อสารสองภาษา ล้ำหน้าทางความคิด ผลิตงานอย่างสร้างสรรค์ ร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคมโลก ปัจจุบันสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 (นนทบุรี-พระนครศรีอยุธยา)

สถาปนาโรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลกรุงเก่า พ.ศ. 2448 – 2484

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระผู้พระราชทานกำเนิดโรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลกรุงเก่าในแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศพระบรมราชโองการจัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นตามมณฑลต่าง ๆ โดยทั่วกัน ยึดแบบอย่างของโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยโรงเรียนหลวงแห่งแรกของประเทศไทย (จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2425) ด้วยสายพระเนตรอันยาวไกลในพระองค์ที่มีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นนี้เพราะพระองค์มีพระราชปณิธานอันยิ่งใหญ่ ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขา โดยมีความตอนหนึ่งว่า

¹¹⁷ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ผศ.ดร.ณกมล ปุณฺณเขตต์ทิกุล, การเมืองที่ไม่ใช่ “อวิชชาธิปไตย และไสยศาสตร์”. สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2567. เข้าถึงได้จาก <http://dspace.spu.ac.th/handle/123456789/4009>

¹¹⁸ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.ayw.ac.th/> [10/ 03/ 2567].

เจ้านายราชตระกูล ตั้งแต่ลูกฉันเป็นต้นไป จนถึงราชบุตรที่ต่ำที่สุด จะได้มีโอกาสเล่าเรียนได้เสมอกัน ไม่ว่าเจ้า ว่าขุนนาง ว่าไพร่ เพราะฉะนั้น จึงขอบอกได้ว่าการเล่าเรียนในบ้านเมืองนี้ จะเป็นข้อสำคัญที่หนึ่ง ซึ่งฉันอุตสาหะจัดให้เจริญขึ้นให้จงได้ ซึ่งในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้จัดการปฏิรูปการปกครองทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยการปกครองส่วนภูมิภาคนั้น โปรดให้จัดการปกครองแบบเทศาภิบาลขึ้น โดยให้รวมเมืองที่อยู่ใกล้เคียงกัน 3-4 เมือง ขึ้นเป็นมณฑล มีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้ปกครอง โดยในปี พ.ศ. 2438 โปรดให้จัดตั้งมณฑลกรุงเก่าขึ้น ประกอบด้วยหัวเมืองต่าง ๆ คือ กรุงเก่าหรืออยุธยา อ่างทอง สระบุรี ลพบุรี พรหมบุรี อินทร์บุรี และสิงห์บุรี โดยมี พระยาโบราณบุรณรัักษ์ เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลประจำมณฑล และได้สนองพระบรมราชโองการของพระองค์ท่านจัดตั้งโรงเรียนประจำมณฑลขึ้นใน ร.ศ. 123 หรือปี พ.ศ. 2448 โดยในระยะแรกใช้กุฏิพระ และศาลาวัดและบริเวณใกล้เคียงกับวัดเสนาสนาราม หลังพระราชวังจันทรถม เป็นสถานที่ทำการเรียนการสอน

ในช่วงปี พ.ศ. 2448 - 2449 มีปรากฏทะเบียนรายชื่อนักเรียนไว้ จำนวนประมาณ 259 คน (รวม 2 ปี) แต่ไม่ปรากฏรายชื่อครู โดยในเวลานั้น ยังมีนักเรียนที่เป็นพระและสามเณร และยังไม่มียามสกุลและเลขประจำตัวใช้

ครั้นถึงปี พ.ศ. 2450 กระทรวงธรรมการเห็นว่าประชาชนนิยมส่งบุตรหลานมาศึกษาเล่าเรียนเป็นจำนวนมากจนทำให้สถานที่เดิมคับแคบ จึงได้จัดสร้างอาคารเรียนแบบประยุกต์ ครึ่งตึกครึ่งไม้ ลักษณะถาวร 2 ชั้นแบบ 6 ห้องเรียนและห้องประชุมอีก 1 ห้อง ประชาชนในมณฑลกรุงเก่าขณะนั้นเรียกชื่อโรงเรียนกันว่า "โรงเรียนหลังวัง" (ซึ่งตึกที่กระทรวงธรรมการได้สร้างนั้นต่อมาโรงเรียนอยุธยาอนุสรณ์ขอใช้ตึกนี้เป็นที่ตั้งของโรงเรียน เพราะโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยย้ายมาอยู่ในสถานที่ปัจจุบัน) ในปีนี้ พระวิเศษกลปกิจ (รัตน ปัทมะศิริ) ได้เป็นครูใหญ่ ต่อจากพระอนุสิษฐ์วิบูลย์ (เปี่ยม จันทรสติย์) เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2450 ในเวลานั้นโรงเรียนไม่มีการจัดเป็นชั้นประถมและมัธยม โดยได้มีการจัดไว้เป็นชั้น 1, ชั้น 2, ชั้น 3 ฯลฯ เท่านั้น วันหยุดเป็นวันโกนวันพระ มีนักเรียนฝึกหัดสอน โดยครูในโรงเรียนจะต้องควบคุมดูแลการสอนของนักเรียนฝึกหัดสอนด้วย ในปีนี้มีนักเรียนเข้าใหม่จำนวน 89 คน

ในปี พ.ศ. 2451 ขุนบำเหน็จจรัสสาร (นายชิต) ได้เป็นครูใหญ่ โดยในปีนี้ พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ เจ้ากรมตรวจกระทรวงธรรมการ ซึ่งก็คือ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ประธานสภาผู้แทนราษฎรคนแรก และผู้ร่วมดำริให้ก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มาตรวจโรงเรียนเพื่อเปลี่ยนระเบียบของโรงเรียนใหม่ โดยได้ให้ชื่อโรงเรียนว่า "โรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลกรุงเก่า" เรียกนักเรียนฝึกหัดครูว่า "นักเรียนสอน" จัดนักเรียนออกเป็น 6 ห้องเรียน ได้แก่มูล 1, มูล 2, เตรียม, ประถม 1, ประถม 2 และ ประถม 3 เปลี่ยนทะเบียนใหม่ และได้รับนักเรียนใหม่เพิ่มในวันดังกล่าวจำนวน 151 คน ในเดือนพฤศจิกายนโรงเรียนได้ถูกใช้เป็นสถานที่พักข้าราชการในงานสมโภชกรุงเก่า โรงเรียนจึงทำการปิดการเรียนการสอนเป็นเวลา 2-3 วัน และในช่วงเดือนธันวาคม พระชานาญขบวนสอน (นายเฉย สุกุมานันท์) ครูรอง ได้มาทำหน้าที่เป็นครูใหญ่แทน ส่วนขุนบำเหน็จจรัสสาร (นายชิต) ได้ย้ายไปเป็นผู้รั้งข้าหลวงธรรมการ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2452 ได้มีการนำนักเรียนไปถือน้ำพิพัฒน์สัตยาเป็นครั้งแรก โดยได้จัดนักเรียนให้เดินแถวไปรับน้ำที่วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารในช่วงเดือนมีนาคม ต่อมาในเดือน

มิถุนายน พระขำนาถขบวนสอน (นายเฉย สุขุมลันนท์) ครูใหญ่ได้ย้ายไปเป็นผู้ช่วยข้าหลวงธรรมการ นายรัตน์ ครูรอง จึงมาเป็นครูใหญ่แทน ในเดือนกันยายน ขุนบำเหน็จวรสาร (นายชิต) ข้าหลวงธรรมการ ได้มีคำสั่งให้ย้ายนายสร้าง ครูใหญ่โรงเรียนเสนาสน์มาเป็นผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลกรุงเก่า ตั้งแต่วันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2452 และให้ครูใหญ่โรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลกรุงเก่าคือ นายรัตน์ ดูแลรับผิดชอบโรงเรียนเสนาสน์ด้วย โดยให้รวมโรงเรียนเสนาสน์มาอยู่รวมในการปกครองของโรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลกรุงเก่า ให้เป็นโรงเรียนเดียวกัน

เนื่องจากมณฑลกรุงเก่า ได้รับการยกย่องให้เป็นหัวเมืองเอกอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นโรงเรียนจึงอยู่ในความสนใจของผู้ใหญ่และเจ้านายชั้นสูงตลอดมา จนทำให้โรงเรียนมีมาตรฐานการศึกษาอบรมสูงสมฐานะเมื่อ ร.ศ. 127 และในปีต่อ ๆ มานักเรียนของโรงเรียนทุกคนต้องไป ทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ทุก ๆ ปี แม้ภายหลังจะยกเลิกเสีย แต่ก็ยอมแสดงถึงฐานะของโรงเรียนเป็นอย่างดี ครู อาจารย์ และนักเรียนเก่าก็ล้วนแต่เป็นผู้มีวิชาคุณและเกียรติอันควรคารวะทั้งสิ้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2467 ทางราชการได้ยุบเลิกมณฑลต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองอินทร์บุรีและเมืองพรหมบุรีเข้ากับเมืองสิงห์บุรี ตั้งที่ว่าการมณฑลที่อยุธยา ซึ่งก็คือพระราชวังจันทร์เกษม ในส่วนของตึกที่ทำการภาค (อาคารมหาดไทย) และพระที่นั่งพิมานรัตยา แต่อาคารหลังอื่น ๆ ในพระราชวัง ทางโรงเรียนก็ได้ขอใช้ทำการเรียนการสอนต่อ แต่ก็ส่งผลทำให้สถานที่เล่าเรียนของโรงเรียนมีพื้นที่น้อยลง และในปี พ.ศ. 2469 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อจาก "มณฑลกรุงเก่า" เป็น "จังหวัดพระนครศรีอยุธยา" ซึ่งจากการจัดตั้งมณฑลอยุธยาให้อยุธยามีความสำคัญทางการบริหารการปกครองมากขึ้น การสร้างสิ่งสาธารณูปโภคหลายอย่างมีผลต่อการพัฒนาเมืองอยุธยาในเวลาต่อมา จนเมื่อยกเลิกการปกครองระบบเทศาภิบาลตามพระราชบัญญัติ ว่าด้วยระเบียบราชการบริหารส่วนอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2467 เปลี่ยนให้มณฑลต่าง ๆ นั้นเลื่อนฐานะเป็นจังหวัดแต่อยุธยายังคงเป็นมณฑลเทศาภิบาลอยู่ จนกระทั่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อยุธยาจึงเปลี่ยนฐานะเป็นจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน และก็เป็นผลทำให้โรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลกรุงเก่า เปลี่ยนชื่อมาเป็นโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย ดังปัจจุบัน

อาคารพระราชทาน พ.ศ. 2484 – ปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ 8 พระผู้ทรงพระราชทานกำเนิดโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยในปัจจุบัน หลังจากที่เปลี่ยนชื่อโรงเรียนจากโรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลกรุงเก่ามาเป็นโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยแล้วนั้น การเรียนการสอนก็เป็นไปอย่างราบรื่นและได้เจริญก้าวหน้ามาโดยตลอด นับจากปี พ.ศ. 2448 จนถึงปี พ.ศ. 2483 โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยมีอายุถึง 35 ปี ที่ใช้อาคารเรียนอยู่ด้านหลังพระราชวังจันทร์เกษม จนประชาชนชาวบ้านเรียกกันว่า โรงเรียนหลังวัง จนมีศิษย์เก่าสำเร็จการศึกษาเป็นจำนวนมาก และซึ่งศิษย์เก่ารุ่นแรก ๆ เหล่านี้เป็นบุคคลที่มีเกียรติอันควรคารวะ อาทิ

ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ หรืออำมาตย์ตรี หลวงประดิษฐ์มนูธรรม รัฐบุรุษอาวุโส อดีตนายกรัฐมนตรี 3 สมัย อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และยังเป็นผู้สำเร็จ

ราชการแทนพระองค์ เข้าศึกษาใน ร.ศ. 131 หรือ พ.ศ. 2455 และสำเร็จการศึกษาใน ร.ศ. 134 หรือ พ.ศ. 2458 เลขประจำตัว 791

พลตรี พลเรือตรี นาวาอากาศเอก ถวัลย์ อ่างรณาวาสวัสดิ์ หรือหลวงอ่างรณาวาสวัสดิ์ อดีตนายกรัชมณฑล เข้าศึกษาใน ร.ศ. 131 หรือ พ.ศ. 2455 และสำเร็จการศึกษาใน ร.ศ. 136 พ.ศ. 2460 เลขประจำตัว 640 สิ่งที่เป็นอนุสรณ์คือสร้างหอพระพุทธรูปและมอบทุนการศึกษา

พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ หรือหม่อมราชวงศ์เฉลิมลาภ ทวีวงศ์ อดีตองคมนตรี สิ่งที่เป็นอนุสรณ์ คือ ตั้งทุนถาวรมอบให้โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย

ชื่อเสียงและประวัติศาสตร์อันยาวนานของโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย รวมทั้งครูอาจารย์ที่ทรงคุณวุฒิอีกมากมายหลายท่าน ทำให้ประชาชนในมณฑลกรุงเก่าขณะนั้น ให้การยอมรับและพร้อมใจกันส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษากันเป็นจำนวนมากยิ่งขึ้นทุก ๆ ปี จนสถานที้นั้นคับแคบลงทุกปี

จนกระทั่งเมื่อ ศ.ดร.ปรีดี พนมยงค์ นักเรียนเก่าอยุธยาวิทยาลัย ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (พ.ศ. 2481 - พ.ศ. 2484) ได้ตั้งปณิธานที่จะใช้เครื่องมือทางการคลังสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติ สร้างความเป็นธรรมและความสุขสมบูรณ์แก่ราษฎร และได้มีแผนที่จะปรับปรุงเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา และได้เล็งเห็นว่า สถานที่ตั้งของโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย แต่เดิมนั้นคับแคบ ไม่มีโอกาสขยายได้อีกเท่าที่ควร ซึ่งโดยความหวังของท่าน ศ.ดร.ปรีดี พนมยงค์ นั้น มุ่งหวังที่จะให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีมหาวิทยาลัยด้วย

ฉะนั้น เมื่อนายวิโรจน์ กมลพันธ์ นักเรียนเก่าอยุธยาวิทยาลัย ซึ่งดำรงตำแหน่งกรรมการจังหวัดในขณะนั้นได้ปรึกษาหารือกันในเรื่องการย้ายสถานที่ตั้งของโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย ศ.ดร.ปรีดี พนมยงค์ มีความเห็นชอบด้วย จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ จากพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร (รัชกาลที่ 8) ซึ่งได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณจากพระองค์ท่าน บริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นจำนวนเงิน 1 แสนบาท และได้มีพระราชดำริสรรส่ง ให้จัดสร้างอาคารตึกถาวร 2 ชั้น 1 หลัง เป็นสถานศึกษาโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยที่แข็งแรง สง่างาม พร้อมกันนี้ยังได้จัดสร้างหอประชุมพระราชทานอีก 1 หลัง และบ้านพักครูอีก 20 หลัง"

จากนั้น ศ.ดร.ปรีดี พนมยงค์ ได้มอบหมายให้ หลวงบริหารชนบท ข้าหลวงประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้พิจารณาเลือกสถานที่ ซึ่งนับได้ว่าเป็นโชคดีของโรงเรียนที่จะได้ไปอยู่ในที่ที่เหมาะสมมาก โดยหลวงบริหารชนบทได้เสนอแผนการก่อสร้างสนองความประสงค์ของท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และได้รับการเห็นชอบ เพราะเห็นว่าอยู่ในเกณฑ์เหมาะสม เป็นโรงเรียนรัฐบาลของจังหวัด นอกจากนี้ยังสามารถขยายบริเวณออกไปให้กว้างขวางได้อีก ซึ่งความหวังของท่าน ศ.ดร.ปรีดี พนมยงค์ นั้น มุ่งหวังที่จะให้มีมหาวิทยาลัยเกิดขึ้นด้วย ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในอนาคต

หลวงบริหารชนบทได้ให้ข้อคิดเห็นไว้ว่า "สถานที่ตั้งของโรงเรียนนี้เหมาะสมมาก โดยอยู่จุดกึ่งกลางของเกาะเมืองและมีบริเวณสภาพแวดล้อมที่สวยงาม มีปูชนียสถาน ซึ่งเหมาะสมกับสถานศึกษา ด้านหน้าของโรงเรียนก็เป็นที่ตั้งของ สวนสาธารณะบึงพระราม ด้านหลังก็เป็นถนนที่ตัดตรงมาจากกรุงเทพฯ มีสถานที่ราชการสองฝั่งถนน ซึ่งเหมาะสมในทุกๆ ด้าน"

งานก่อสร้างได้เริ่มขึ้นเมื่อเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2482 แล้วเสร็จเมื่อเดือน กันยายน พ.ศ. 2483 โดยมีหลวงบริหารชนบท เป็นกรรมการควบคุมการก่อสร้าง พร้อมกันนี้ยังได้ควบคุมงานก่อสร้างหอประชุมพระราชทานอีก 1 หลัง และบ้านพักครูอีก 20 หลังด้วย และอาคารเรียนนั้นได้ทำพิธีเปิดอาคารเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 และเนื่องจากอาคารหลังนี้สร้างขึ้นจากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ที่ได้ทรงพระราชทานให้จัดสร้าง ครู อาจารย์ และนักเรียนตั้งแต่บัดนั้นจึงเรียกว่า “อาคารพระราชทาน”

เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2519 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) และ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พร้อมด้วยสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ กรมพระศรีสวางควัฒนวรชัตติยราชชนรี เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร

และเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2534 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานชื่ออาคารนามว่า “สิริมงคลานันท์” ซึ่งยังคงความปลาบปลื้มมาแก่ชาวอยุธยาวิทยาลัยที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระองค์ที่ได้ทรงพระราชทานนาม “สิริมงคลานันท์” มาให้ตราប់เท่าทุกวันนี้

ภายหลังจากที่ทรงพระราชทานชื่ออาคาร เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2537 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ มาทรงเป็นประธานเปิดแพรคลุมป้ายอาคาร “สิริมงคลานันท์” และเสด็จพระราชดำเนินไปทรงทอดพระเนตรห้องพิพิธภัณฑ์ทางการศึกษาทั้ง 9 ห้อง บนอาคารสิริมงคลานันท์ รวมทั้งยังทรงปลูกต้นพิกุลไว้ด้านหน้าอาคารอเนกประสงค์ขณะที่กำลังก่อสร้างอยู่ด้วย เพื่อเป็นที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินมายังโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย

ต่อมา เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 10) พร้อมด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี กรมหมื่นสุทธนารีนาถ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเป็นประธานมอบเอกสารสิทธิที่ดินแก่ราษฎรชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ณ หอประชุมพระราชทาน รัชกาลที่ 8 ก่อนเสด็จพระราชดำเนินกลับ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปลูกต้นพะยอม และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี กรมหมื่นสุทธนารีนาถทรงปลูกต้นประดู่กิ่งอ่อนไว้ด้านหน้าหอประชุมพระราชทาน รัชกาลที่ 8 อีกด้วย เพื่อเป็นที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินมายังโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย

ด้วยพระบารมีปกเกล้าฯ ของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ที่ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์นั้น นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณยิ่งกว่าจะหาที่เปรียบได้ สร้างความปลาบปลื้มเป็นอย่างยิ่งแก่พวกเราชาวอยุธยาวิทยาลัยและชาวจังหวัด

พระนครศรีอยุธยา รวมถึงทำให้การเรียนการสอนของโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ

ครั้นถึงปี พ.ศ. 2486 - 2487 ประเทศไทยต้องประสบปัญหาภัยคุกคามจากสงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น และผลกระทบจากภัยสงครามก็ทำให้โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยจำเป็นต้องรับภาระด้วย กล่าวคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขออาศัยใช้สถานที่เรียนเป็นการลี้ภัยชั่วคราว จึงทำให้นักเรียนโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยมีการเรียนกันอย่างกระตือรือร้น ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย แต่ครู อาจารย์ และนักเรียนก็เต็มใจและยินดี เพราะถือได้ว่าได้ให้ความช่วยเหลือเอื้ออารีที่ยิ่งใหญ่แก่เพื่อนร่วมชาติและแก่สถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของไทยอันสูงส่ง

เมื่อชาติบ้านเมืองกลับคืนสู่สภาวะปกติในยุคต่อ ๆ มา การเรียนการสอนการศึกษาของโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีอาคารเรียนถาวรเพิ่มขึ้นอีกหลายอาคาร ภายใต้การบริหารของผู้อำนวยการโรงเรียน ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่อีกหลายท่านที่ล้วนเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมาก จำนวนครูและนักเรียนก็เพิ่มขึ้นหลายเท่าตัว เทคนิคและวิธีการสอนรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนเทคโนโลยีที่ทันสมัยจึงได้ถูกนำมาบรรจุเข้าไว้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน อย่างค่อนข้างพร้อมมูลในโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย

ปัจจุบัน โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จัดการเรียนการสอนแบบสหศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยมีการพัฒนาทุกด้านมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้โรงเรียนได้รับเกียรติบัตรรางวัลพระราชทาน จำนวน 5 ครั้งด้วยกัน คือ พ.ศ. 2522, 2537, 2546, 2557, 2561

และยังมีนักเรียนของโรงเรียนที่ได้รับเกียรติบัตรรางวัลพระราชทานเช่นกัน ซึ่งได้รับในปี

พ.ศ. 2526, 2527, 2546, 2549, 2551, 2557

ลำดับการเปลี่ยนชื่อโรงเรียน

- 1) โรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลกรุงเก่า พ.ศ. 2448 - 2469
- 2) โรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลอยุธยา พ.ศ. 2469 - 2476
- 3) โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย พ.ศ. 2476 - ปัจจุบัน

ข้อสังเกต โรงเรียนประจำมณฑลส่วนใหญ่จะมีคำสร้อย "วิทยาลัย" ต่อท้าย อาทิ ราชสีมาวิทยาลัย (โรงเรียนประจำมณฑลนครราชสีมา), ยุพราชวิทยาลัย (โรงเรียนหลวงประจำมณฑลพายัพ), ภูเก็ตวิทยาลัย (โรงเรียนตัวอย่างมณฑลภูเก็ต), ร้อยเอ็ดวิทยาลัย (โรงเรียนประจำมณฑลร้อยเอ็ด) และอยุธยาวิทยาลัย เป็นต้น

เกียรติบัตรรางวัลพระราชทาน

รางวัลพระราชทานสำหรับนักเรียน นักศึกษาและสถานศึกษา เกิดขึ้นจากน้ำพระทัยอันเปี่ยมด้วยเมตตาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงมีพระราชปรารภแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (ม.ล. ปิ่น มาลากุล) ในปี พ.ศ. 2506 เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน การศึกษา 2506 ใจความของพระราชปรารภมีว่า "มีนักเรียนจำนวนมากซึ่งมีความประพฤติดีและมีความมานะพยายามศึกษาเล่าเรียนได้ผลดี รวมทั้งมีโรงเรียนซึ่งจัดการศึกษาดี จนนักเรียนได้รับการเรียนดีเป็นส่วนรวม

นักเรียนและโรงเรียนที่มีคุณสมบัติดังกล่าวสมควรจะได้รับรางวัลพระราชทาน และทรงยินดีจะพระราชทานรางวัลให้" ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการ (โดยกรมวิชาการ) ได้รับพระราชปรารภมาพิจารณาดำเนินการด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น และถือเป็นภารกิจที่สำคัญที่ปฏิบัติสืบต่อมา เพราะนอกจากจะเป็นโอกาสอันดีในการทำกิจกรรมที่สนองพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว รางวัลพระราชทานยังเป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดการพัฒนามาตรฐานคุณภาพการศึกษาของชาติให้ดียิ่งขึ้นด้วย จึงเป็นที่ตระหนักชัดว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชนั้นทรงมีวิสัยทัศน์กว้างไกล ทรงเล็งเห็นความสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาแห่งชาติ พระราชทานขวัญกำลังใจแก่นักเรียน นักศึกษาที่มีความประพฤติดี มีผลการเรียนดี ตลอดจนผู้บริหารสถานศึกษาที่จัดการศึกษาได้มาตรฐานดีเด่นด้วยการพระราชทานรางวัลให้ ซึ่งในระยะแรกทรงพระราชทานด้วยพระองค์เองจวบจนบัดนี้เป็นเวลาเกือบ 40 ปี กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการและพัฒนางานมาโดยตลอด จนถึงปัจจุบันมีนักเรียน นักศึกษาได้รับรางวัลพระราชทานไปแล้วกว่า 3,000 คน มีสถานศึกษาที่เป็นผู้นำทางวิชาการประมาณกว่า 2,000 แห่ง

โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยได้สมัครเข้ารับการพิจารณาเพื่อเข้ารับรางวัลพระราชทานทั้งของนักเรียนและสถานศึกษา โดยเข้ารับคัดเลือกในระดับจังหวัดได้เป็นลำดับที่ 1 แล้วจึงเข้ารับการพิจารณาได้ระดับเขตการศึกษา และเขตตรวจราชการ โดยนำเสนอการพัฒนาระบบทั้งองค์กร 6 ประการ คือ

1. มุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีให้มีคุณภาพ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นโยบายปรัชญาปฏิรูปของกระทรวงศึกษาธิการและยุทธศาสตร์ 10 ประการ ของกรมสามัญศึกษา

2. เร่งพัฒนาการจัดการกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ มีกระบวนการคิดที่เป็นระบบ มีความคิดสร้างสรรค์ มีนิสัยรักการอ่าน และวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ

3. พัฒนาโรงเรียนให้มีบรรยากาศแห่งการเรียนรู้มีสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่นสวยงาม น่าอยู่เพื่อให้นักเรียนมีนิสัยที่อ่อนโยน ภูมิใจและรักโรงเรียน

4. ส่งเสริม สนับสนุนให้ครู อาจารย์ ได้พัฒนาความรู้ความสามารถ สร้างสรรค์ผลงานดีเด่นตามมาตรฐานวิชาชีพครู

5. สนับสนุนให้ชุมชนองค์กรท้องถิ่น สมาคมศิษย์เก่า สมาคมผู้ปกครองฯ เครือข่าย ฯลฯ ได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน

6. มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนให้อยู่ในระดับดีเยี่ยม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อขยายผล และพัฒนาแนวทางให้เกิดเป็นระยะที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ ยังได้นำโครงการและกิจกรรมดีเด่นของโรงเรียน ได้แก่ การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาองค์กร การจัดสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน โครงการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ และระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

คณะกรรมการประเมินโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย

คณะกรรมการการประเมินเพื่อรับรางวัลพระราชทาน เข้ามายังโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย เพื่อประเมินโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยในทุกด้าน โดยเริ่มประเมินตั้งแต่นักเรียนเริ่มมา

โรงเรียน จนถึงกลับบ้านในตอนเลิกเรียน การประเมินคณะกรรมการได้ทำการประเมินทุกรูปแบบ อาทิ ดูจากเอกสารร่องรอยของการดำเนินการ การสัมภาษณ์บุคลากรตั้งแต่ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นักเรียนเก่า ครู อาจารย์ และที่สำคัญที่สุดคือการสัมภาษณ์นักเรียน ทั้งนักเรียนที่นัดหมายหรือนักเรียนที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างของคณะกรรมการเอง

สถานศึกษารางวัลพระราชทานและนักเรียนรางวัลพระราชทาน

โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยได้รับการคัดเลือกให้เข้ารับพระราชทานเกียรติบัตรรางวัลพระราชทานถึง 5 ครั้ง โดยครั้งแรกในปี พ.ศ. 2522 นายเจริญ ลัดดาพงศ์ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน ครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2537 นายจักรกฤษณ์ ธีระอรอด เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน ครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 2546 นายอำนาจ ศรีชัย เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน ครั้งที่ 4 ในปี พ.ศ. 2557 นายเฉลิมศักดิ์ ภาระธัญญา เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน และครั้งที่ 5 ในปี พ.ศ. 2561 นายวรากร รื่นกมล เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน รวมถึงนักเรียนโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยยังได้รับเกียรติรางวัลพระราชทานถึง 6 ครั้งอีกด้วย อาทิ นายวิระ ชันธชัย, นายณัฐพล อัครสงคราม, นายอรอดพงษ์ รักขธรรม, นายตันตระการ ทรัพย์ภักดี

2.6.2 โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์

โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ เป็นโรงเรียนรัฐบาลประเภทโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 (นนทบุรี-พระนครศรีอยุธยา) (สังกัดเดิมคือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (อังกฤษ: Chomsurang Upatham School, ย่อ: จ.ส.) เป็นโรงเรียนประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เปิดทำการสอนตั้งแต่ พ.ศ. 2462 - ปัจจุบัน โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ ตั้งอยู่ บริเวณถนนอุทอง ตำบลหอรบตันไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เปิดสอนทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย โดยรับเฉพาะนักเรียนหญิง และเป็นโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้เข้าร่วมโครงการโรงเรียนมาตรฐานสากล (World-Class Standard School) ในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนมีศักยภาพเป็นพลโลก เป็นเลิศทางวิชาการ สื่อสารสองภาษา ล้ำหน้าทางความคิด ผลิตงานอย่างสร้างสรรค์ ร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคมโลก

โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2460 โดย สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อสร้างโรงเรียนสตรีประจำมณฑลอยุธยา ขึ้นเนื่องในโอกาสที่พระองค์ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 50 พรรษา จำนวน 30,000 บาท เพื่อสร้างโรงเรียนสตรีประจำมณฑลอยุธยาขึ้น พระราชทานนามว่า "โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์"¹¹⁹

119 โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [https://www.chomsurang.ac.th/new_web/?page_id \[4/03/ 2567\].](https://www.chomsurang.ac.th/new_web/?page_id [4/03/ 2567].)

การก่อสร้างได้เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2460 ณ บริเวณวัดร้าง ชื่อวัดฝาง บนเนื้อที่ 18 ไร่ 1 งาน 38 ตารางวา เป็นอาคารชั้นเดียว ก่ออิฐถือปูน แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2461 ถือเป็นอาคารเรียนหลังแรก ซึ่งต่อมาเรียกว่า อาคารพระราชทาน ปัจจุบัน คือ อาคาร 1

หลังจากที่ก่อสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2461 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชเสาวนีย์โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงพิชณุโลกประชานาถเสด็จแทนพระองค์ในพิธีเปิดโรงเรียนเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2462 และโรงเรียนได้เริ่มทำการสอนในวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2462

ในปี พ.ศ. 2476 ทางราชการได้ยุบเลิกมณฑลต่าง ๆ โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ จึงเปลี่ยนฐานะจากโรงเรียนสตรีประจำมณฑลเป็นโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดใช้ชื่อว่า โรงเรียนสตรีจอมสุรางค์อุปถัมภ์ ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2494 ก็ได้เปลี่ยนชื่อกลับไปใช้ชื่อเดิมอีกครั้ง

สัญลักษณ์ประจำโรงเรียน

ตราสัญลักษณ์ประจำโรงเรียน ตราพระราชเสาวนีย์

คติธรรม อติวิชา สุวโจ แปลว่า วิชาดี วจึงาม

คำขวัญ มีวินัย ใจสะอาด เป็รื่องปราดวิชา กีฬาเด่น

ดอกไม้ประจำโรงเรียน ดอกสารภี

สีประจำโรงเรียน กรมท่า-ขาว โดยสีกรมท่า หมายถึง โรงเรียนในพระองค์สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ และสีขาว หมายถึง โรงเรียนจะอบรมสั่งสอนนักเรียนให้เป็นกุลสตรีที่งาม พร้อมทั้ง กาย วาจา ใจ

เพลงประจำโรงเรียน ได้แก่ มาร์ชจอมสุรางค์อุปถัมภ์ จอมสุรางค์คืนถิ่น ความหลังครั้งเก่า สีขาวกรมท่า คำอำลาที่สุดอาลัย เขิญธง จอมสุรางค์ที่รัก ลาแล้วจอมสุรางค์ ตกลงแม่ศรีจอมสุรางค์

อาคารและสิ่งปลูกสร้างภายในโรงเรียน ปัจจุบัน โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์มีอาคารทั้งหมด 9 อาคาร คือ อาคาร 1 (อาคารพระราชทาน) อาคาร 2 อาคาร 3 อาคาร 4 อาคาร 5 อาคารคหกรรมศาสตร์ อาคารพลศึกษา อาคารเฉลิมพระเกียรติฯ 6 รอบ พระชนมพรรษา หอสมุดเฉลิมพระเกียรติ

มาตรฐานคุณภาพของโรงเรียน

ได้รับรางวัลโรงเรียนพระราชทาน ในปี พ.ศ. 2524, 2535, 2539, 2543, 2547, 2553 และปี พ.ศ. 2558

ได้รับรางวัลรองชนะเลิศประเภท ค และ ก จากการประกวดวงโยธวาทิตนักเรียน นักศึกษาซึ่งถ้วยพระราชทานฯ ครั้งที่ 27 และครั้งที่ 29 ตามลำดับ

ได้รับรางวัลชนะเลิศและรองชนะเลิศอันดับ 2 จากการแข่งขัน Kuala Lumpur World Marching Band Competition 2008 จากประเทศมาเลเซีย

ได้รับรองคุณภาพการศึกษาจาก สมศ.

2.6.3 โรงเรียนอยุธยาอนุสรณ์

ความเป็นมาของโรงเรียนแห่งนี้ ท่านอาจารย์วิโรจน์ กมลพันธ์ อดีตศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในขณะนั้นเป็นผู้ก่อตั้งโดยขอเช่าอาคารและสถานที่ ที่เดิมเป็นโรงเรียน

ประจําณทลกรุงเก่า โดยโรงเรียนประจําณทลได้ย้ายไปที่ตั้งใหม่คือที่อยู่ปัจจุบันของโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย เมื่อได้สถานที่แล้วได้จดทะเบียน เป็นโรงเรียนราษฎร์และเปิดสอน เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 สอนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 แบบสหศึกษา หลังจากนั้น 9 ปี ได้เปิดสอนถึงขั้นเตรียมอุดม เก็บค่าเล่าเรียนอัตราแผนกประถมปีละ 10 บาท แผนกมัธยมต้น ปีละ 15 บาท และแผนกมัธยมศึกษาปลาย ปีละ 20 บาท ต่อมา พ.ศ. 2487 ได้ขยายกิจการ โดยตั้งโรงเรียนสตรีอยุธยาสุรณี แล้วแก่นักเรียนหญิงไปเรียนต่างหาก ปี พ.ศ. 2493 เปิดสอน การศึกษาพิเศษเรียกว่าโรงเรียนผู้ใหญ่ โดยได้รับงบประมาณให้จัดการศึกษาผู้ใหญ่ ฝ่ายสามัญศึกษา จากทางราชการและการสอนส่วนนี้ในปัจจุบันก็ยังดำเนินการอยู่

พ.ศ. 2494 นายวิโรจน์ กมลพันธ์ ได้ขออนุญาตจัดตั้งอยุธยาสุรณีมูลนิธิโดยจดทะเบียนให้มูลนิธิเป็นเจ้าของโรงเรียน จึงเปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็น โรงเรียนอยุธยาสุรณีมูลนิธิและโรงเรียนสตรีอยุธยาสุรณี

เมื่อนายวิโรจน์ กมลพันธ์ ถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. 2522 นาย ศรีภพ คุรุใหญ่ โรงเรียนอยุธยาสุรณีมูลนิธิ และ พ.ต.อ. (พิเศษ) วิศิษฐ์ แสงไชย ผู้ตรวจราชการ สำนักนายกรัฐมนตรี บุตรเขย นายวิโรจน์ กมลพันธ์ ได้ดำเนินการโอนโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนรัฐบาลสังกัดกองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่วันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2523 โดยรวมโรงเรียน 2 แห่งเข้าด้วยกัน เปิดสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 แบบสหศึกษา แล้วใช้ชื่อใหม่ว่า “โรงเรียนอยุธยาสุรณี”

หลังจากเป็นโรงเรียนรัฐบาลแล้ว ได้งบประมาณก่อสร้างอาคารเรียนใหม่ได้รื้อเรือนไม้สองชั้นของเดิม จำนวน 6 หลังออก แล้วสร้างอาคารเรียนใหม่ 2 หลัง บนเนื้อที่ 13 ไร่ เป็นตึกสูง 4 ชั้น และ 5 ชั้น โดยยังคงอนุรักษ์อาคารเก่าหลังหนึ่งอายุ 90 ปี ไว้เป็นเรือนไม้สักชั้นเดียวทรงปั้นหย่า (ก่อสร้างตั้งแต่ครั้งเป็นโรงเรียนประจําณทลกรุงเก่า)¹²⁰

2.6.4 โรงเรียนปากกรานพิทยา

โรงเรียนปากกรานพิทยา ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2523 โดยความริเริ่มของนายแสวง ศรีภพ นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา โดยได้รับความอนุเคราะห์บริจาคที่ดินจากพระอธิการบุญเหลือ สุกโต เจ้าอาวาสวัดช้าง, นายสมบุรณ์-นางจำลอง เรือนเพ็ชร, นายแบน รัมมะสิงห์, นายพูล-นางละเมียด เจริญสม, นายสมบุญ-นางสำภา รัมมะนพ, นายเจียน เสถียรดี, นางสาวลี มีมะโน รวมเนื้อที่ทั้งหมด 26 ไร่ 3 งาน 44 ตารางวา ได้รับอนุมัติจากกรมสามัญศึกษา ให้เปิดเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา ตอนต้นประจำตำบล เริ่มเปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2523 รับนักเรียนเข้าศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 1 ห้องเรียนแบบสหศึกษาเป็นครั้งแรก มีนักเรียน รวม 33 คน เป็นชาย ๒๓ คน เป็นหญิง 10 คน มีครู 5 คน และได้อาศัยศาลาการเปรียญวัดช้างเป็นที่เรียน¹²¹

¹²⁰ [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://ays.ac.th/> โรงเรียนอยุธยาสุรณี [27/03/2567]

¹²¹ [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.google.com/search?q=โรงเรียนปากกรานพิทยา> [27/03/2567]

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมบุรณ์ สุขสำราญ (2559) ศึกษาเรื่อง "การส่งเสริมประชาธิปไตยโดยใช้หลักไตรสิกขาของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร" ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในระดับปานกลาง โดยมีการปฏิบัติตามหลักศีลมากที่สุด คือ การรักษาศีลห้ามจากการประพฤดิชั่ว อันดับรองลงมาคือหลักสมาธิ ได้แก่ การมีสมาธิจดจ่ออยู่กับสิ่งที่กำลังทำ และอันดับสุดท้ายคือหลักปัญญา ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างรอบคอบ และเสนอแนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยโดยใช้หลักไตรสิกขา ดังนี้ 1) ส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติตามหลักศีล โดยเน้นการเคารพสิทธิและให้เกียรติซึ่งกันและกัน 2) ส่งเสริมให้ประชาชนมีสมาธิ มีความตั้งใจและจดจ่ออยู่กับสิ่งที่กำลังทำ 3) ส่งเสริมให้ประชาชนใช้ปัญญาพิจารณาข้อมูลต่างๆ อย่างรอบคอบและเป็นกลาง¹²²

ประเสริฐ ธิลาว (2560) ศึกษาเรื่อง "การส่งเสริมประชาธิปไตยโดยใช้หลักไตรสิกขาของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโนนสูง อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา" ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในระดับปานกลาง โดยมีการปฏิบัติตามหลักศีลมากที่สุด รองลงมาคือหลักสมาธิและหลักปัญญา ตามลำดับ และเสนอแนวทางในการส่งเสริมประชาธิปไตยโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ควรส่งเสริมให้ประชาชนมีศีล สมาธิ และปัญญา ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การปฏิบัติธรรม การอบรมเชิงปฏิบัติการ และการสร้างแหล่งเรียนรู้¹²³

สุพจน์ ทรายแก้ว (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามแนวไตรสิกขา" ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการส่งเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามแนวไตรสิกขาประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) องค์ประกอบด้านศีล หมายถึง การปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ และข้อบังคับของสถานศึกษา เช่น การมาเรียนตรงเวลา การแต่งกายให้เรียบร้อย การไม่ทุจริตในการสอบ เป็นต้น 2) องค์ประกอบด้านสมาธิ หมายถึง การมีสติสัมปชัญญะในการทำงานและการตัดสินใจ มีความตั้งใจและจดจ่ออยู่กับสิ่งที่กำลังทำ ไม่ประมาท รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และ 3) องค์ประกอบด้านปัญญา หมายถึง การคิดวิเคราะห์ไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ใช้ปัญญาในการตัดสินใจ เข้าใจความหมายของประชาธิปไตยอย่างถ่องแท้ ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง¹²⁴ การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษา จะช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมประชาธิปไตยภายในสถานศึกษา ทั้งในด้านการปฏิบัติตามระเบียบวินัย การมีสติสัมปชัญญะ และการใช้ปัญญาในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "กระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา" ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเสริมสร้าง

¹²² สมบุรณ์ สุขสำราญ. (2559). การส่งเสริมประชาธิปไตยโดยใช้หลักไตรสิกขาของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.

¹²³ ประเสริฐ ธิลาว. (2560). การส่งเสริมประชาธิปไตยโดยใช้หลักไตรสิกขาของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโนนสูง อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อุบลราชธานี.

¹²⁴ สุพจน์ ทรายแก้ว. (2551). การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามแนวไตรสิกขา. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรี สาขาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.

ประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การพัฒนาด้านศีล โดยการปลูกฝังให้นักเรียนปฏิบัติตามระเบียบวินัย 2) การพัฒนาด้านสมาธิ โดยการฝึกสมาธิให้มีสติสัมปชัญญะในการทำงาน และ 3) การพัฒนาด้านปัญญา โดยการฝึกให้นักเรียนคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล¹²⁵

กุลเชษฐ์ แสงงาม (2559) ได้ศึกษาเรื่อง "การบริหารงานวิชาการตามแนวทางไตรสิกขา เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน" ผลการวิจัยพบว่า การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารงานวิชาการ ส่งผลให้นักเรียนมีคุณลักษณะประชาธิปไตย คือ มีระเบียบวินัย มีสมาธิจดจ่อกับสิ่งที่ทำ และมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตย ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย¹²⁶

อนุชิต สิงห์คำ (2561) ได้ศึกษาเรื่อง "การพัฒนาประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา" ผลการวิจัยพบว่า การนำหลักไตรสิกขาซึ่งประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา มาใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษา ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านศีลทำให้ผู้ปกครอง คณะครู และนักเรียนมีระเบียบวินัย ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน ด้านสมาธิทำให้ผู้ปกครอง คณะครู และนักเรียนมีสมาธิจดจ่อกับการเรียนรู้และปฏิบัติหน้าที่ มีความอดทนอดกลั้น รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ด้านปัญญาทำให้ผู้ปกครอง คณะครู และนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาธิปไตย เคารพสิทธิและให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ดังนั้น การนำหลักไตรสิกขามาใช้ จะส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมประชาธิปไตยในสถานศึกษา ช่วยพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ปกครอง คณะครู และนักเรียนในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขบนพื้นฐานของระบบประชาธิปไตย¹²⁷

ถวิลวดี บุรีกุล และโรเบิร์ต บี อัลบริทตัน (2543) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน กรณีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา” ผลการศึกษาพบว่า ประชากรที่ได้รับข่าวสาร สนใจ เข้าใจ มีความรู้ และเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองมาก จะทำให้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากด้วย ดังนั้น รัฐบาลควรที่จะส่งเสริมให้ประชากรได้รับข่าวสารทางการเมือง พร้อมทั้งกระตุ้นให้ประชากรมีความรู้และความเข้าใจกิจกรรมการเมือง รวมทั้งส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มต่างๆ จะช่วยให้ประชากรมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ การศึกษาและอายุ เมื่อพิจารณา

¹²⁵ สมศักดิ์ ภูวิภาดาธารธน์. (2554). กระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.

¹²⁶ กุลเชษฐ์ แสงงาม. (2559). การบริหารงานวิชาการตามแนวทางไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา). มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, เชียงใหม่.

¹²⁷ อนุชิต สิงห์คำ. (2561). การพัฒนาประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.

ถึงเรื่องการเลือกตั้ง พบว่า ผู้ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเลือกตั้งที่สำคัญ เรียงตามลำดับ คือ ครอบครัวและญาติ เพื่อนฝูง ผู้นำชุมชน นักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการท้องถิ่น และ หัวคะแนน¹²⁸

สุรเชษฐ์ เปาวัลย์ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อำเภอเมืองเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมประชาธิปไตยด้านองค์การบริหารให้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย และด้านการจัดการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย โรงเรียนมีการปฏิบัติในระดับปานกลางถึงมาก ส่วนด้านการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยและด้านการจัดบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมที่เป็นประชาธิปไตย มีการปฏิบัติในระดับปานกลางเมื่อเปรียบเทียบการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ระหว่างโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษากับโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ด้านการจัดองค์การบริหารให้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย ด้านการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย ด้านการจัดบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมที่เป็นประชาธิปไตย มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนด้านการจัดการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน¹²⁹

นันทิยา ดวงกมลเมศ, นิธิตา แสงสิงแก้ว และนันทิตา จันทรางศุ (2560) ได้ดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับประชาธิปไตยในวิถีไทยเพื่อเสริมสร้างความคิดเชิงบูรณาการในวัฒนธรรมไทยให้กับเด็กและเยาวชน โครงการวิจัยนี้มุ่งหมายที่จะเปิดรับความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทย โดยใช้วิธีการเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ภายใต้โครงการสร้างความตระหนักในวิถีประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชนผ่านวัฒนธรรมไทย มีขั้นตอนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มุ่งหมายให้เด็กและเยาวชนได้สะท้อนความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่อยู่ใกล้ตัว โดยใช้กิจกรรมเชิงกระบวนการที่ผสมผสานสอดแทรกประเด็นเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาวิจัยเอกสารและเสียงสะท้อนจากเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมเวที จากการศึกษาพบว่า ผลการวิจัยพบว่า หลักการประชาธิปไตยในแนวคิดสากลให้ความสำคัญกับสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วม และความเสมอภาค ในบริบททางวัฒนธรรมไทย การนำหลักประชาธิปไตยมาใช้ควรคำนึงถึงการใช้สิทธิโดยคำนึงถึงส่วนรวม ความพอเพียง การเคารพซึ่งกันและกัน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การเสริมสร้างประชาธิปไตยในสังคมไทยควรเริ่มจากทำความเข้าใจบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทย และบูรณาการหลักการประชาธิปไตยสากลเข้ากับวิถีชีวิตความเป็นไทย เด็กและเยาวชนเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมประชาธิปไตย โดยต้องเปิดพื้นที่ให้มีส่วนร่วมคิดวิเคราะห์ สะท้อนความคิด และสร้างสรรค์การสื่อสารประเด็นประชาธิปไตยผ่านกระบวนการ

128 ถวิลวดี บุรีกุล และโรเบิร์ต บี อัลบริทตัน, “ความต่อเนื่องของประชาธิปไตยในประเทศไทย: การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา 2543”, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสมาคมรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 8-10 ธันวาคม 2543, สถาบันพระปกเกล้า, 2543.

129 สุรเชษฐ์ เปาวัลย์. (2545) การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อำเภอเมืองเชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่/เชียงใหม่.

https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_Doi=10.14457/CMU.the.2002.211

แลกเปลี่ยนเรียนรู้และใช้สื่อใหม่ หลักความพอประมาณ หรือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักการสำคัญที่สะท้อนเอกลักษณ์ของวิถีไทยในการน าประชาธิปไตยมาประยุกต์ใช้¹³⁰

สำราญ ทองสิงห์คลี (2560) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของพนักงานส่วนตำบล อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี” โดยมีวัตถุประสงค์เอื้อศึกษา 1) แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของพนักงานส่วนตำบล 2) ความคิดเห็นต่อวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของพนักงานส่วนตำบล การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพนักงานส่วนตำบลจำนวน 15 คน ที่ได้มาจากการสุ่มอย่างง่ายจากพนักงานส่วนตำบลทั้งหมดขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 66 คน ผลการวิจัย พบว่า 1) พนักงานส่วนตำบลมีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย ยึดมั่น และเชื่อถือในความสำคัญและศักดิ์ศรีของบุคคล เคารพในกติกาของการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครองเป็นผู้มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตนและมีความเชื่อมั่นในตนเองมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจเพื่อนมนุษย์ วิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและเป็นไปในทางสร้างสรรค์ไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ 2) พนักงานส่วนตำบลมีความคิดเห็นต่อวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไม่ว่าหญิงหรือชายควรมีสติธิในทางการเมืองสามารถที่จะพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า มีความสำนึกในหน้าที่พลเมือง มีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลต่อบริหารประเทศ แต่ก็ยังมีแนวคิดที่ว่าในระบอบประชาธิปไตยของไทยในปัจจุบันไม่ควรจะมีการเมือง ภาคประชาชน กลุ่มเสื้อเหลืองเสื้อแดงเข้ามาเกี่ยวข้องทหารควรจะเข้ามาระงับความวุ่นวายจากกลุ่มการเมืองภาคประชาชน¹³¹

วชิระ เสระทอง และเพ็ญณี แนนรท (2562) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาการพัฒนาประชาธิปไตยสำหรับเยาวชนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” พบว่า การพัฒนาประชาธิปไตยในรูปแบบของการศึกษาเป็นแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยที่มีความสำคัญ เนื้อหาของหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย เน้นการสอนความเป็นพลเมือง และสอนเรื่องรูปแบบของประชาธิปไตย เทคนิคและบทบาทของครูผู้สอนมีความสำคัญการใช้วิธีการสอนที่แตกต่างมีผลต่อการรับรู้การสอนด้วยให้ผู้เรียนวิเคราะห์จะเป็นผลดีต่อการเรียนรู้ที่สุด อย่างไรก็ตามการรับรู้เรื่องประชาธิปไตยของเยาวชนยังไม่เข้าใจในเรื่องความเป็นพลเมืองเท่าที่ควร ทั้งนี้ครอบครัว เพื่อน และสถาบันทางสังคมอื่นๆ มีผลต่อพฤติกรรม การแสดงออกและแนวคิดของเยาวชนเช่นกัน¹³²

¹³⁰ นันทิยา ดวงกุ่มเมศ; นิธิดา แสงสิงแก้ว, นันธิดา จันทรางศุ (2560)ประชาธิปไตยในวิถีไทย: บทสังเคราะห์จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความคิดเชิงบูรณาการประชาธิปไตยในวัฒนธรรมไทยให้เด็กและเยาวชน. นครปฐม. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.

¹³¹ สำราญ ทองสิงห์คลี (2560) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของพนักงานส่วนตำบล อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. นนบุรี. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

¹³² วชิระ เสระทอง และเพ็ญณี แนนรท. (2562). การพัฒนาประชาธิปไตยสำหรับเยาวชนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. การประชุมวิชาการระดับชาติด้านการบริหารกิจการสาธารณะยุคดิจิทัล ครั้งที่ 5, 593-601.

ดวงดาว พุฒยอด, กันตภณ หนูทองแก้ว และสุปรีชา ชำนาญพุดิพร. (2565). ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาการส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเทศบาล 5 อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา” พบว่า 1) การส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยแก่นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาหลายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการนำไปปฏิบัติ รองลงมา ด้านทัศนคติ และด้านความรู้ และ 2) แนวทางการส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย ประกอบด้วย (1) การให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตยในรูปแบบที่หลากหลาย (2) การบรรจุเนื้อหาการปกครองระบอบประชาธิปไตยในหลักสูตรทุกระดับชั้น (3) การส่งเสริมให้มีกิจกรรมการรณรงค์ระบอบประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง (4) การส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนการสอนเชิงรุกที่เน้นการปฏิบัติจริง (5) การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีเวทีในการแสดงออกความคิดเห็นทางการเมืองภายใต้การดูแลที่ชัดเจน (6) การสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มทางการเมืองหรือชมรมทางการเมือง (7) การให้ความสำคัญกับข้อมูลหรือข้อเสนอเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้องและเป็นอิสระ และ (8) การส่งเสริมและสนับสนุนให้ครอบครัวเข้ามีส่วนร่วมในการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียน¹³³

ศุขาววัฒน์ ไชยสา และสินธวะา คามดิษฐ์ (2566) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนโดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา มหาสารคาม” ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน พบว่า ทั้งด้านหลักสูตรและการสอนที่ส่งเสริมประชาธิปไตยและด้านการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และผลการศึกษาสภาพที่พึงประสงค์ของการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ส่วนผลการศึกษาความต้องการจำเป็นของการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน พบว่า ด้านหลักสูตรและการสอนที่ส่งเสริมประชาธิปไตย โดยรวมมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นเท่ากับ 0.59 ซึ่งสูงกว่าด้านการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในสถานศึกษาซึ่งมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นเท่ากับ 0.47 2) ผลการศึกษาแนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนโดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ พบว่า ได้แนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนโดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ด้านหลักสูตรและการสอนที่ส่งเสริมประชาธิปไตย 13 แนวทาง และด้านการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในสถานศึกษา 9 แนวทาง รวม 22 แนวทาง ส่วนผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด¹³⁴

¹³³ ดวงดาว พุฒยอด, กันตภณ หนูทองแก้ว และสุปรีชา ชำนาญพุดิพร. (2565). การส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเทศบาล 5 อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารวิชาการ การจัดการภาครัฐและเอกชน, 5(3), 231–245. <https://doi.org/10.14456/jappm.2023.52>

¹³⁴ ศุขาววัฒน์ ไชยสา และสินธวะา คามดิษฐ์. (2566). ศึกษาการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนโดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา มหาสารคาม. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (2023): (พฤษภาคม-สิงหาคม 2566)

พรพิมล โปธิชัยหล้า (2566) ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบค่านิยมอุดมการณ์ ประชาธิปไตยของเยาวชนในศตวรรษที่ 21 ด้วยหลักพุทธวิธี พบว่า รูปแบบค่านิยมอุดมการณ์ ประชาธิปไตยของเยาวชนในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 6 ประการด้วยกัน ได้แก่ อำนาจเป็นของ ประชาชน สิทธิมนุษยชน การใช้เหตุผลและขันติธรรม การปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่ ฉันทานุมัติ และ กระบวนการประชาธิปไตยซึ่งในค่านิยมฯ ทั้ง 6 ประการนี้ ได้นำไปสู่การพัฒนารูปแบบค่านิยม อุดมการณ์ประชาธิปไตย 19 ตัวบ่งชี้ โดยประยุกต์เข้ากับหลักธรรมสัปปุสธรรม 7 ได้แก่ ด้านอำนาจ เป็นของประชาชน (ธัมมัญญตา) 3 ตัวบ่งชี้ ด้านสิทธิมนุษยชน (มัตตัญญตา) 2 ตัวบ่งชี้ ด้านการใช้ เหตุผลและขันติธรรม (อิตตัญญตา) 3 ตัวบ่งชี้ ด้านการปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่ (ปุคคลัญญตา) 4 ตัวบ่งชี้ ด้านฉันทานุมัติ (อิตถัญญตา) 3 ตัวบ่งชี้ ด้านกระบวนการประชาธิปไตย(กาลัญญตา) 4 ตัว บ่งชี้ ซึ่งจะเป็นเครื่องมือการเข้าถึงค่านิยมอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ถูกต้องและเที่ยงธรรมของ เยาวชนในศตวรรษที่ 21 ในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติตามระบอบประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน สืบไป¹³⁵

สรุปสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลัก พุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา คือ

1) การให้ข่าวสาร ความรู้ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จะช่วยส่งเสริม ให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งปัจจัยสำคัญ คือ การศึกษาและอายุ

2) การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนด้านองค์การบริหาร การจัดการเรียนการสอน การ จัดกิจกรรม และสภาพแวดล้อม ช่วยปลูกฝังประชาธิปไตยแก่นักเรียน

3) การใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยเสริมสร้าง ความคิดเชิงบูรณาการประชาธิปไตยในวัฒนธรรมไทยให้แก่เด็กและเยาวชน

4) การเชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตย จะให้ความสำคัญกับสิทธิและศักดิ์ศรีของบุคคล เคารพกติกาประชาธิปไตย มีส่วนร่วมทางการเมือง มีจิตสำนึกพลเมือง ไว้วางใจผู้อื่น

5) การพัฒนาประชาธิปไตยผ่านการศึกษา สอนเนื้อหาความเป็นพลเมืองและรูปแบบ ประชาธิปไตย มีความสำคัญ แต่เยาวชนยังขาดความเข้าใจในเรื่องพลเมืองดี

6) การส่งเสริมพฤติกรรมการเมืองประชาธิปไตยแก่นักเรียน ด้านการปฏิบัติ ทักษะคิด และ ความรู้ โดยให้ความรู้หลากหลายรูปแบบ บรรจุในหลักสูตร จัดกิจกรรมรณรงค์ สอนแบบเน้นปฏิบัติจริง เปิดพื้นที่แสดงความคิดเห็น สนับสนุนกลุ่ม/ชมรมการเมือง ให้ข้อมูลการปฏิบัติที่ถูกต้องอิสระ และให้ ครอบครัวมีส่วนร่วม

สรุปได้ว่า การส่งเสริมประชาธิปไตยต้องทำในหลายมิติ ทั้งการให้ความรู้ สร้างการมีส่วนร่วม ปลูกฝังผ่านการศึกษา สนับสนุนกิจกรรม และพัฒนาหลักสูตรและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อ ประชาธิปไตย โดยต้องให้ความสำคัญกับความรู้ความเข้าใจเรื่องสิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของ พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

¹³⁵ พรพิมล โปธิชัยหล้า (2566) ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบค่านิยมอุดมการณ์ประชาธิปไตยของเยาวชน ในศตวรรษที่ 21 ด้วยหลักพุทธวิธี. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ 11ฉบับที่ 5(กรกฎาคม-สิงหาคม2566)

ตารางที่ 2.6 แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ผลการวิจัย
สมบูรณ์ สุขสำราญ (2559) ศึกษาเรื่อง "การส่งเสริมประชาธิปไตยโดยใช้หลักไตรสิกขาของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองพิจิตรจังหวัดพิจิตร"	ประชาชนมีการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในระดับปานกลาง โดยมีการปฏิบัติตามหลักศีลมากที่สุด รองลงมาคือหลักสมาธิและหลักปัญญา ตามลำดับ
ประเสริฐ ธิลาว (2560) ศึกษา การส่งเสริมประชาธิปไตยโดยใช้หลักไตรสิกขาของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโนนสูง อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา	ประชาชนมีการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในระดับปานกลาง โดยมีการปฏิบัติตามหลักศีลมากที่สุด รองลงมาคือหลักสมาธิและหลักปัญญา ตามลำดับ
สุพจน์ ทรายแก้ว (2551) ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการส่งเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามแนวไตรสิกขา	รูปแบบการส่งเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามแนวไตรสิกขาประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) องค์ประกอบด้านศีล คือ การปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ และข้อบังคับ 2) องค์ประกอบด้านสมาธิ คือ การมีสติสัมปชัญญะในการทำงานและการตัดสินใจ และ 3) องค์ประกอบด้านปัญญา คือ การคิดวิเคราะห์ไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล
สมศักดิ์ ภูวิภาดาบรรณ (2554) ศึกษา กระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา	กระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การพัฒนาด้านศีล โดยการปลูกฝังให้นักเรียนปฏิบัติตามระเบียบวินัย 2) การพัฒนาด้านสมาธิ โดยการฝึกสมาธิให้มีสติสัมปชัญญะในการทำงาน และ 3) การพัฒนาด้านปัญญา โดยการฝึกให้นักเรียนคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล
กุลเชษฐ์ แสงงาม (2559) ศึกษา การบริหารงานวิชาการตามแนวทางไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน	การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารงานวิชาการช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณลักษณะประชาธิปไตย ได้แก่ การมีระเบียบวินัย มีสมาธิจดจ่อกับสิ่งที่ทำ และมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตย
อนุชิต สิงห์คำ (2561) ศึกษา การพัฒนาประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา	การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษา ช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน ทั้งในด้านการปฏิบัติตามระเบียบวินัย การเคารพสิทธิและให้เกียรติซึ่งกันและกัน และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
ถวิลวดี บุรีกุล และโรเบิร์ต บี อัลบริทตัน (การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนกรณีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา 2543)	ประชากรที่ได้รับข่าวสาร สนใจ เข้าใจ มีความรู้ และเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองมาก จะทำให้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากด้วย

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ผลการวิจัย
<p>สุรเชษฐ์ เปาวัลย์ (การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อำเภอเมืองเชียงใหม่ 2545)</p>	<p>การส่งเสริมประชาธิปไตยด้านองค์การบริหารให้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย และด้านการจัดการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย โรงเรียนมีการปฏิบัติในระดับปานกลางถึงมาก</p>
<p>นันทิยา ดวงภุมเมศ, นิธิดา แสงสิงแก้ว และนันทิดา จันทรางศุ (ประชาธิปไตย: บทสังเคราะห์จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความคิดเชิงบูรณาการประชาธิปไตยในวัฒนธรรมไทยให้เด็กและเยาวชน 2560)</p>	<p>หลักการประชาธิปไตยในแนวคิดสากลให้ความสำคัญกับสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วม และความเสมอภาค ในบริบททางวัฒนธรรมไทย การนำหลักประชาธิปไตยมาใช้ควรคำนึงถึงการใช้สิทธิโดยคำนึงถึงส่วนรวม ความพอเพียง การเคารพซึ่งกันและกัน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การเสริมสร้างประชาธิปไตยในสังคมไทยควรเริ่มจากทำความเข้าใจบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทย และบูรณาการหลักการประชาธิปไตยสากลเข้ากับวิถีชีวิตความเป็นไทย เด็กและเยาวชนเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมประชาธิปไตย โดยต้องเปิดพื้นที่ให้มีส่วนร่วม คิดวิเคราะห์ สะท้อนความคิด และสร้างสรรค์การสื่อสารประเด็นประชาธิปไตยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และใช้สื่อใหม่ หลักความพอประมาณ หรือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักการสำคัญที่สะท้อนเอกลักษณ์ของวิถีไทยในการนำประชาธิปไตยมาประยุกต์ใช้</p>
<p>สำราญ ทองสิงห์คีลี (วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของพนักงานส่วนตำบล อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2560)</p>	<p>พนักงานส่วนตำบลมีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีความคิดเห็นต่อวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไม่ว่าหญิงหรือชายควรมีสิทธิในทางการเมืองสามารถที่จะพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า มีความสำนึกในหน้าที่พลเมือง</p>
<p>วชิระ เสระทอง และเพ็ญณี แนนรท (ศึกษาการพัฒนาประชาธิปไตยสำหรับเยาวชนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาสังกัดสถานักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2562)</p>	<p>การพัฒนาประชาธิปไตยในรูปแบบของการศึกษาเป็นแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยที่มีความสำคัญเนื้อหาของหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย เน้นการสอนความเป็นพลเมือง และสอนเรื่องรูปแบบของประชาธิปไตย</p>
<p>ดวงดาว พุฒยอด, กันตภณ หนูทองแก้ว และสุปรีชา ชำนาญพุฒิพร (ศึกษาการส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แก่นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเทศบาล 5 อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 2565)</p>	<p>การส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยแก่นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาหลายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการนำไปปฏิบัติ รองลงมา ด้านทัศนคติ และด้านความรู้</p>

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ผลการวิจัย
	แนวทางการส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย ประกอบด้วย การให้ความรู้ บรรจุนโยบาย ส่งเสริมให้มีกิจกรรมการณรงค์ระบอบประชาธิปไตย
ศุทาววัฒน์ ไชยสา และสินธวา คามดิษฐ์ (ศึกษาการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนโดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา มหาสารคาม 2566)	การศึกษาสภาพปัจจุบันของการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนทั้งด้านหลักสูตรและการสอนที่ส่งเสริมประชาธิปไตยและด้านการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ด้านหลักสูตรและการสอนที่ส่งเสริมประชาธิปไตย โดยรวมมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นเท่ากับ 0.59 ซึ่งสูงกว่าด้านการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในสถานศึกษาซึ่งมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นเท่ากับ 0.47

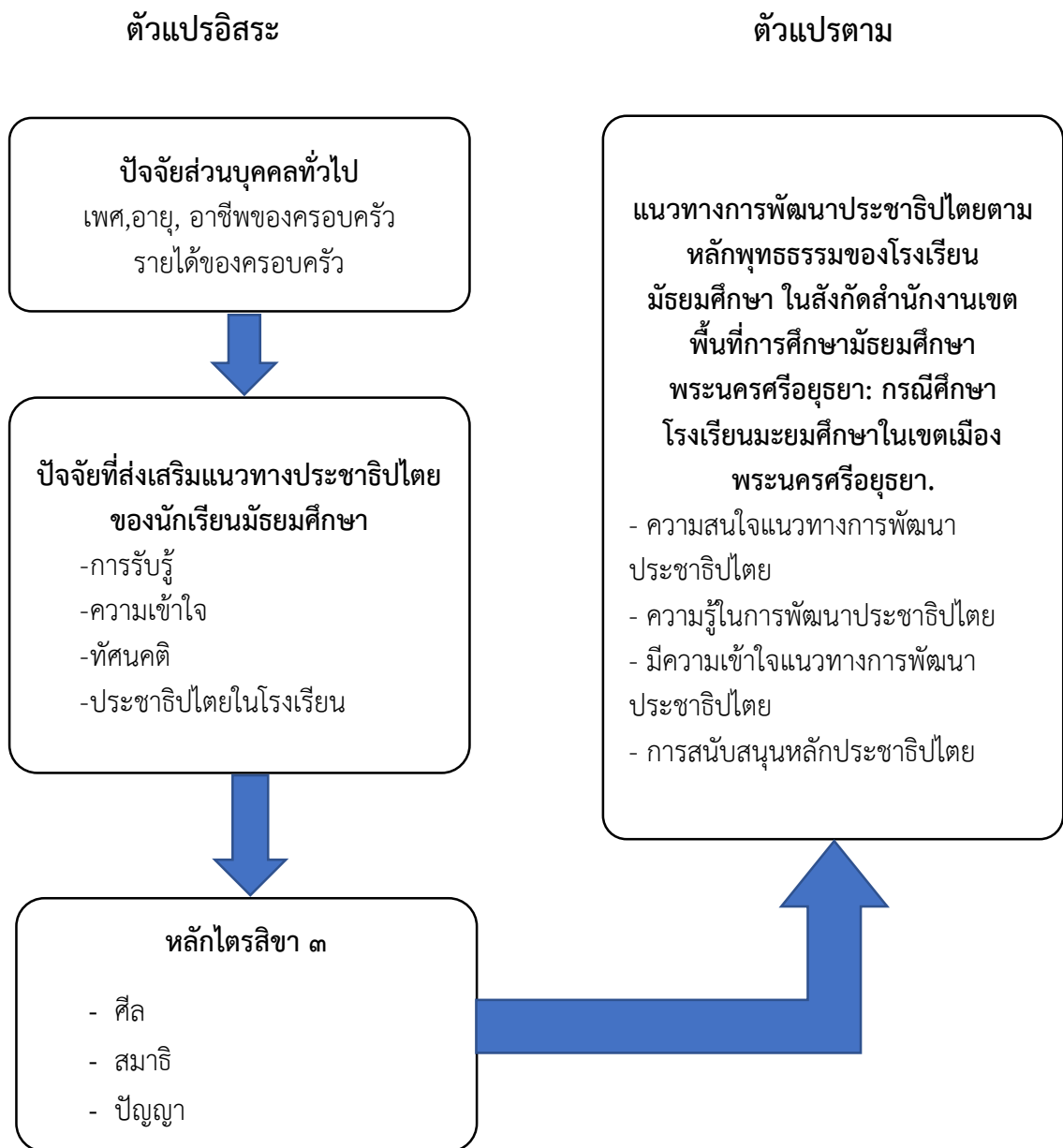
ที่มา: ผู้วิจัย

2.8 กรอบแนวความคิด

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ประกอบด้วย ตัวแปรอิสระ ได้แก่ แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตย แบบสัมภาษณ์แบบสอบถาม Facebook, Internet, Twitter และความรู้ความเข้าใจทางด้านประชาธิปไตย การสนใจ พฤติกรรมทางการเมือง บุคลิกภาพของบุคคล และตัวแปรตาม ได้นำแนวคิดของ Trond Solhaug และคณะ¹³⁶ ที่ได้อธิบายถึงองค์ประกอบ ๓ ประการ ของการตื่นรู้ทางการเมือง คือ ความสนใจ ความรู้ และความเข้าใจทางการเมือง และแนวคิดของ David Iston¹³⁷ ซึ่งได้อธิบายถึงความสนใจทางการเมือง ความรู้ทางการเมือง ความเข้าใจทางการเมือง และการสนับสนุนหลักประชาธิปไตย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและได้กำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแผนภาพที่ 2.8 ดังต่อไปนี้

¹³⁶ Trond Solhaug, Thomas Denk and Maria Olson, Political Awareness, Concept and Measurement, Paper presented for ECPR General Conference Hamburg, 2018, pp. 7-8.

¹³⁷ David Iston quoted in Russell J. Dalton, Citizen Politics Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies, (New York: CQ Press, 2006), p. 247.



ภาพที่ 2.8 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ “แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 3.1 รูปแบบการวิจัย
- 3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)
- 3.3 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

3.1 รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรี” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ระหว่างวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนเป็นลำดับต่อไป

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ซึ่งในส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรที่ใช้ในการศึกษาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารโรงเรียน เช่น ผอ.รอง ผอ. ครูผู้ปกครองนักเรียน เป็นต้น กลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มผู้ปกครอง และกลุ่มผู้นำโรงเรียนมัธยมศึกษา เช่น ประธานนักเรียน รองประธานนักเรียน เป็นต้น รวมทั้งสิ้น 36 คน ซึ่งเป็นประชากรที่ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสัมภาษณ์

3.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) และแบบสังเกตการณ์ (Observation) โดยมีขั้นตอน ลักษณะ และการตรวจสอบ เครื่องมือโดย ผู้ทรงคุณวุฒิ และมีขั้นตอนดังนี้

3.2.2 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

1. ศึกษาหลักการและทฤษฎี ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ บทบาทของสื่อทางสังคมในการสร้างประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากเอกสาร และผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

2. สร้างเครื่องมือโดยกำหนดประเด็นคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัย

3. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และปรับปรุงแก้ไข

4. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่ม ตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

5. หากพบว่า เครื่องมือมีความเชื่อมั่นแล้วจึงนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายต่อไป

3.2.3 ลักษณะของเครื่องมือสำหรับการสัมภาษณ์

ในการวิจัยนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) มีลักษณะ เป็นคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดย สัมภาษณ์กลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารโรงเรียน เช่น ผอ.รอง ผอ. ครูผู้ปกครองนักเรียน เป็นต้น กลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มผู้ปกครอง และกลุ่มผู้นำโรงเรียนมัธยมศึกษา เช่น ประธานนักเรียน รองประธานนักเรียน เป็นต้น รวมทั้งสิ้น 40 คน ดังในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.1 แสดงรายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ลำดับที่	กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่
1	ผู้อำนวยการโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัดนครศรีอยุธยา รองผู้อำนวยการโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัดนครศรีอยุธยา ครูฝ่ายครองโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัดนครศรีอยุธยา ผู้ปกครองนักเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัดนครศรีอยุธยา
2	ผู้อำนวยการโรงเรียนจอมสุรางค์ปถัมภ์ จังหวัดนครศรีอยุธยา รองผู้อำนวยการโรงเรียนจอมสุรางค์ปถัมภ์ จังหวัดนครศรีอยุธยา ครูฝ่ายปกครองโรงเรียนจอมสุรางค์ปถัมภ์ จังหวัดนครศรีอยุธยา ผู้ปกครองนักเรียนจอมสุรางค์ปถัมภ์ จังหวัดนครศรีอยุธยา
3	ผู้อำนวยการโรงเรียนอยุธยานุสรณ์ จังหวัดนครศรีอยุธยา รองผู้อำนวยการโรงเรียนอยุธยานุสรณ์ จังหวัดนครศรีอยุธยา ครูฝ่ายปกครองโรงเรียนอยุธยานุสรณ์ จังหวัดนครศรีอยุธยา ผู้ปกครองนักเรียนอยุธยานุสรณ์ จังหวัดนครศรีอยุธยา

4	ผู้อำนวยการโรงเรียนปากกระดานพิทยา จังหวัดนครศรีอยุธยา รองผู้อำนวยการโรงเรียนปากกระดานพิทยา จังหวัดนครศรีอยุธยา ครูฝ่ายปกครองโรงเรียนปากกระดานพิทยา จังหวัดนครศรีอยุธยา ผู้ปกครองนักเรียนปากกระดานพิทยา จังหวัดนครศรีอยุธยา
5	กลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, รศ.ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระมหาชาติชาย ปญญาวิชโร, อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาฯ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระคมสันต์ จิตเมธโส อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
6	กลุ่มนักวิชาการด้านประชาธิปไตย ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง รศ.ดร. ประณต นันทียากุล รศ.ดร.วีชรินทร์ รศ.อนุภูมิ โขเกษม

ลักษณะของเครื่องมือสำหรับการสังเกตการณ์

ในการวิจัยนี้ใช้แบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participative Observation) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ของพฤติกรรมการแสดงออกของผู้บริหารสถานศึกษา ครู บุคลากรทางการศึกษา และนักเรียนที่มีส่วนร่วมกับกิจกรรมของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการกล่อมเกลากิจกรรมการเมือง พร้อมกับความรู้สึกที่ได้ร่วมกิจกรรมนั้นๆ และแบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participative Observation) เพื่อให้ได้ข้อมูลการวิจัยเกี่ยวกับบริบทโดยทั่วไป และสภาพแวดล้อมของสถานที่ที่ศึกษาวิจัย

3.2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยจะได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตาม ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) และแบบสังเกตการณ์ (Observation) ตามกลุ่ม ตัวอย่างที่ได้จำแนกไว้
2. ติดต่อขอหนังสือจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงผู้บริหาร หรือหัวหน้าหน่วยงานกลุ่มเป้าหมาย และเวียนหนังสือขออนุญาตแก่ผู้บริหาร หัวหน้าหน่วยงานต่างๆ ที่จะเข้าเก็บข้อมูล
3. นำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงผู้บริหารหรือหัวหน้า หน่วยงานที่เป็นกลุ่มเป้าหมายโดยกำหนดวันที่จะไปสัมภาษณ์ด้วยตนเอง
4. ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถามแล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.5 การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต นำมาจัดกลุ่มคำตอบวิเคราะห์รายชื่อ วิเคราะห์โดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques)

3.3 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ซึ่งในส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ซึ่งเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 33,823 คน จากโรงเรียนทั้งหมด 29 แห่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีวิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนแรก เป็นการคัดเลือกพื้นที่ศึกษาโดยการสุ่มแบบง่าย (Simple Sampling) ได้ 3 แห่ง มีจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 9,981 คน และขั้นตอนที่สองทำการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) เพื่อกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการหาได้จากสูตร Taro Yamane ไปสุ่มตัวอย่างในโรงเรียนทั้ง 3 แห่ง ที่เป็นตัวแทน

จากสูตร

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับให้เกิดขึ้นได้ กำหนดที่ร้อยละ .05

แทนค่าในสูตร

$$\begin{aligned} n &= \frac{10,067}{1 + (10,067 * .05^2)} \\ &= 399.80 \end{aligned}$$

และผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างแบบกลุ่มตามโรงเรียน จำนวน 3 แห่ง โดยเฉลี่ยอัตราส่วนตามจำนวนประชากรของแต่ละโรงเรียนทั้ง 3 แห่ง คำนวณจำนวนของกลุ่มตัวอย่าง ดังแสดงตามตารางที่ 3.2 ต่อไปนี้

ตารางที่ 3.2 แสดงจำนวนกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ลำดับที่	หน่วยงาน	กลุ่มประชากร (คน)	กลุ่ม ตัวอย่าง
1	โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัดนครศรีอยุธยา	2,887	102
2	โรงเรียนจอมสุรางค์ปัญญ์ จังหวัดนครศรีอยุธยา	3,127	111
3	โรงเรียนอยุธยาอนุสรณ์ จังหวัดนครศรีอยุธยา	2,429	100
4	โรงเรียนปากกรานพิทยา จังหวัดนครศรีอยุธยา	177	10
รวม		8,620	323

ดังนั้น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้รวมทั้งสิ้น 498 กลุ่มตัวอย่าง

3.3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยมีขั้นตอน ลักษณะ และการตรวจสอบ เครื่องมือโดย ผู้ทรงคุณวุฒิ และมีขั้นตอนดังนี้

3.3.2 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

1. ศึกษาหลักการและทฤษฎี ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ บทบาทของสื่อทางสังคมในการสร้างการตื่นรู้ทางการเมืองของนักเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้
2. สร้างเครื่องมือโดยกำหนดประเด็นคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัย
3. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และปรับปรุงแก้ไข
4. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่ม ตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ
7. หากพบว่า เครื่องมือมีความเชื่อมั่นแล้วจึงนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายต่อไป

3.3.3 ลักษณะของเครื่องมือ

1. ลักษณะของเครื่องมือสำหรับการแจกแบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยได้ พัฒนาขึ้นตามกรอบของบทบาทของสื่อทางสังคมในการสร้างการตื่นรู้ทางการเมืองของนักเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มี 2 ปัจจัย คือ 1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา 2. ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ญาติ พี่ น้อง ครู และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นแบบสอบถาม แบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีฯ ได้แก่ ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

ระดับ 3 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย

ระดับ 1 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยที่สุด

เกณฑ์ในการแปลความหมาย ค่าเฉลี่ย น้ำหนักคำตอบ ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ใช้แนวคิด ของ Best , John W¹ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 – 5.00 มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51 – 4.50 มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.501 – 3.50 มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๑.51 – 2.50 มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.50 มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยที่สุด

¹ Best, John W. Research in Education. ๓ ed (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice Hall, Inc.1970), p

ตอนที่ 3 แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

3.3.4 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ขอคำแนะนำจากปรึกษาโครงการวิจัยและผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้
2. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธาน และกรรมการที่ปรึกษาโครงการวิจัย เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 4 ท่าน แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์รายข้อ (Index of Item-Objective Congruence : IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.71
3. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มประชาชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 30 คน เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งหมด เท่ากับ 0.9841
4. นำแบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเสนอต่อที่ปรึกษาโครงการวิจัย เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์เป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ในการวิจัย

3.3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยจะได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตาม ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ตามกลุ่มตัวอย่างที่ได้จำแนกไว้
2. ติดต่อขอหนังสือจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงผู้บริหาร หรือหัวหน้าหน่วยงานกลุ่มเป้าหมาย และเวียนหนังสือขออนุญาตแก่ผู้บริหาร หัวหน้าหน่วยงานต่างๆ ที่จะเข้าเก็บข้อมูล
3. นำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงผู้บริหารหรือหัวหน้า หน่วยงานที่เป็นกลุ่มเป้าหมายโดยกำหนดวันที่จะไปแจกแบบสอบถามด้วยตนเอง
4. ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถามแล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

3.3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้ จำนวน 400 ชุด มาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสำรวจ (Editing) แล้วดำเนินการลงรหัสตามคู่มือการลงรหัส (Code Book) หลังจากนั้น ได้มีการตรวจสอบแบบสำรวจเพื่อความถูกต้องอีก 1 ครั้ง แล้วจึงดำเนินการถ่ายรหัสดังกล่าวลงในแบบฟอร์มถ่ายข้อมูล (Transfer Sheet) บรรจุข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์ และวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาค่าทางสถิติ

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตามโดยการใช้การประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์และเสนอข้อมูล ดังนี้

1. สถานภาพส่วนบุคคลและปัจจัยทางด้านสังคม วิเคราะห์โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และ ค่าร้อยละ (Percentage)
2. ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชากรเกี่ยวกับบทบาทของสื่อทางสังคมในการสร้างการตื่นรู้ทางการเมืองของนักเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้การวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. (Standard Deviation) นำเสนอข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงประกอบตาราง
3. ข้อมูลข้อเสนอแนะแนวทางจากคำถามปลายเปิดผู้วิจัยได้นำมาจัดกลุ่มคำตอบวิเคราะห์รายข้อ วิเคราะห์โดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques)

บรรณานุกรม

- ที.ปา. (ไทย) 11/10/46.
ที.ปา. (ไทย) 11/330/333.
อง.สตตก. (ไทย) 23/68/143-146.
วิ.ม. (ไทย) 4/69/97.
ที.ปา. (ไทย) 11/323/252.
ที.ปา. (ไทย) 11/2421/197.
ที.ปา. (ไทย) 11/311/286.
ม.ม. (ไทย) 12/241/256-257.
ช.ชา. (ไทย) 27/78-79, ม.ม.อ. (บาลี) 1/2/22.
ม.อ. (ไทย) 14/92/107.
ม.อ. (ไทย) 14/105/127.
ส.ส. (ไทย) 15/31/35, ส.ส.อ. (บาลี) 1/31/55.
ส.ม. (ไทย) 19/25/27.
ส.ม. (ไทย) 19/1005/495.
อง.จตุกก. (ไทย) 21/3/4.
อง.จตุกก. (ไทย) 21/222/339.
อง.ติก. (ไทย) 20/45/207.
อง.อฐฐก. (ไทย) 23/201/321.
อง.อฐฐก. (ไทย) 23/37/296-297.
ที.ปา.อ. (ไทย) 3/2379.
ม.ม.อ. (ไทย) 1/1/56.
ม.อ.ฎีกา (ไทย) 105/341.
ที.ปา. (ไทย) 11/311/286.
อง.สตตก.(ไทย) 23/68/143-146.

- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2562). คู่มือการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อสาการศึกษาดินแดน.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2565). การใช้เสรีภาพทางศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2562). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: ชัคเชส มีเดีย.
- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, รัฐศาสตร์กับการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : ตะเกียง, 2534), หน้า 41.
- คณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2562). คู่มือการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง.
- ฉนิสร พานิชกรณ์พิพัฒน์. (2547). พุทธศาสนากับประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จ.เปรี๊ญ, อ่างใน พระสามารถ อานนโท, “ภาวะผู้นำตามหลักสัปบุริสธรรม”, ปริญญานิพนธ์ศาสนศาสตร์ มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2548), หน้า 33-34.
- दनัย ไชโยธา, พจนานุกรมคำศัพท์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2553), หน้า 297.
- ดวงดาว พุฒยอด, กันตภณ หนูทองแก้ว และสุปริษา ชำนาญพุดพิพร. (2565). การส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย แก่นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเทศบาล 5 อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารวิชาการ การจัดการภาครัฐและเอกชน, 5(3), 231–245. <https://doi.org/10.14456/jappm.2023.52>
- ดุลย์ สถิตสุวรรณ. (2557). จริยธรรมสาธารณะเพื่อสังคมประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถวิลวดี บุรีกุล และโรเบิร์ต บี อัลบริทตัน, “ความต่อเนื่องของประชาธิปไตยในประเทศไทย: การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา 2543,” เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสมาคมรัฐศาสตร์และรัฐประศาสตร์แห่งประเทศไทย, 8-10 ธันวาคม 2543, สถาบันพระปกเกล้า, 2543).
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2558). การมีส่วนร่วมของประชาชน: ความท้าทายของประชาธิปไตยไทย. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 13(2), 5-25.
- ทินพันธ์ นาคะตะ, ประชาธิปไตย: ความหมายปัจจัยเอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517, หน้า 9-12.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. (2558). ประชาธิปไตย: ความหมาย ปรัชญา และแนวทางปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

- ทิตินา แคมมณี. (2559). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิตินา แคมมณี. (2560). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธงชัย สิงอุตม, การนำหลักสัปปุริสธรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการวางแผนการบริหาร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.slideshare.net/pentanino/ss-27631253>. [5 กุมภาพันธ์ 2565].
- ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2560). นักการเมือง: จริยธรรมและการปกครอง. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2556). ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- นันทิยา ดวงกุ่มเมศ; นิธิดา แสงสิงแก้ว, นันธิดา จันทรางศุ (2560)ประชาธิปไตยในวิถีไทย: บทสังเคราะห์จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความคิดเชิงบูรณาการประชาธิปไตยในวัฒนธรรมไทยให้เด็กและเยาวชน. นครปฐม. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประเวศ วะสี. (2541). ประชาธิปไตยแบบพหุท. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- ประเวศ วะสี. (2554). ประชาธิปไตยชุมชน: กลไกเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจสังคมและการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ประเวศ วะสี. (2561). ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- ประสาร ทองภักดี, หลักการปกครอง (หลักรัฐศาสตร์), (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2525), หน้า 118-119.
- ประเสริฐ ธิลา. (2560). การส่งเสริมประชาธิปไตยโดยใช้หลักไตรสิกขาของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโนนสูง อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อุบลราชธานี.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง: ฐานของการพัฒนาประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ปรีชา หงส์ไกรเลิศ. (2548). การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ป่วย อึ้งภากรณ์, ประชาธิปไตยของไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529), หน้า 212.
- ปัญญานันทภิกขุ, หัวใจคนดี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ธรรมสภา ไม่ระบุปีที่พิมพ์), หน้า 19-20.
- พจนานุกรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สกายบุ๊กส์, 2553), หน้า 311.
- พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม (น. 139), โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). เข้าถึงเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2567. เข้าถึงได้จาก https://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=139

พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม (น. 326), โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). เข้าถึงเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2567. เข้าถึงได้จาก <https://84000.org/tipitaka/dic/>

พรพิมล โพธิ์ชัยหล้า (2566) ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบค่านิยมอุดมการณ์ประชาธิปไตยของเยาวชนในศตวรรษที่ 21 ด้วยหลักพุทธวิธี. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ 11 ฉบับที่ 5(กรกฎาคม-สิงหาคม2566)

พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ (คำมาก). 2563. พระพุทธศาสนากับการพัฒนาทางการเมืองการปกครองในสังคมไทย. เข้าถึงเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2567. เข้าถึงได้จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PPJ/article/view/243057/16542>

พระไตรปิฎกเล่มที่ 19 สุตตันตปิฎกที่ 11 สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค, เข้าถึงเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2567. เข้าถึงได้จาก <https://www.geocities.ws/tmchote/tpd-mcu/tpd19.htm#>

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ภาษาธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลี้ยงเชิง, 2548), หน้า 170-171.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2539). ประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2539). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเปลี่ยน ปลูกญาปทีโป, สัปปุริสธรรม 7 อย่าง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภา, 2552), หน้า 11.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมนุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ 19, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2555), หน้า 31.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์, 2551), หน้า 210-211.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ตถาตาพับลิเคชั่น, 2550), หน้า 27.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). กรุงเทพฯ: ผลิธีมม์.

พระไพศาล วิสาโล. (2530). หลักพุทธธรรมนำประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. (2551). คำสอนทางพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

- พระอัศวังสเถระ, สัททนีติธาตุมาลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์, พระมหานิมิต ธรรมสาโร, จำรูญธรรมดา แปล, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, 2546), หน้า 945.
- พฤทธิสาณ ชุมพล และ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 79-82.
- พุทธทาสภิกขุ. (2517). ประชาธิปไตยแท้ในแนวพุทธ. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2539). ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. (2563). การศึกษาเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. (2563). การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม. (2543). พุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมยุคใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ผศ.ดร.ณกมล ปุญชเขตต์ทิกุล, การเมืองที่ไม่ใช่ “อวิชชาธิปไตย และไสยศาสตร์”. สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2567. เข้าถึงได้จาก <http://dspace.spu.ac.th/handle/123456789/4009>
- มหาอำมาตย์ จตุรงค์พล, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พระมหาสมปอง มุทีโต แปลเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2542), หน้า 305.
- รงค์ รุ่งรุจีไพศาล, "การสื่อสารกับความตื่นตัวทางการเมือง ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านหาดสูง อ. กบินทร์บุรี จ.ปราจีนบุรี," (สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527).
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2560). ราชกิจจานุเบกษา, 134(40ก), 1-90.
- โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [https://www.chomsurang.ac.th/new_web/?page_id \[4/03/ 2567\]](https://www.chomsurang.ac.th/new_web/?page_id [4/03/ 2567]).
- โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://www.ayw.ac.th/ \[10/ 03/ 2567\]](http://www.ayw.ac.th/ [10/ 03/ 2567]).
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2550). การเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2552). การเมืองการปกครองไทย (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2559). การเมืองการปกครองของไทย (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2562). การเมืองการปกครองของไทย (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- วชิระ เสระทอง และเพ็ญณี แนนรท. (2562). การพัฒนาประชาธิปไตยสำหรับเยาวชนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. การประชุมวิชาการระดับชาติด้านการบริหารกิจการสาธารณะยุคดิจิทัล ครั้งที่ 5, 593-601.
- วรทิพย์ มีมาก และชีวินทร์ ฉายาชาวลิต, หน้าที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการเลือกตั้ง, 2547), หน้า 46.
- วศิน อินทสระ. (2558). ทฤษฎีการเมืองเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรพล พุทธรักษา. (2561). หลักประชาธิปไตย: ทฤษฎีและการปฏิบัติในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัฒนา มัคคสมัน. (2561). การพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตยในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิชัย ต้นศิริ. (2560). ประชาธิปไตยกับการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- วิชัย ภูโยธิน. (2553). หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2562). การพัฒนาหลักสูตรและการสอนมิติใหม่ (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- วิทยา วงศ์เทือก. (2550). การพัฒนาประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิทยากร เชียงกุล, ชมรมศึกษาผลงาน วิทยากร เชียงกุล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.witayakorndub.wordpress.com [10 มิถุนายน 2563].
- วิสุทธิ์ โปธิแทน. (2551). แนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตย (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วีระ สมบูรณ์. (2557). ประชาธิปไตย: หลักการและความท้าทายในปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- วุฒิสาร ตันไชย. (2560). หลักธรรมาภิบาลกับประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ศุภาวัฒน์ ไชยสา และสินธะวา คามดิษฐ์. (2566). ศึกษาการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนโดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา มหาสารคาม. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (2023): (พฤษภาคม-สิงหาคม 2566)
- สนธิ สมัครการพาณิชย์. (2554). ประชาธิปไตยกับการพัฒนาการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ. (2563). จริยธรรมแห่งวิชาชีพหนังสือพิมพ์ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2558). พุทธธรรม (ฉบับเรียบเรียงใหม่). กรุงเทพฯ: ผลิตivism.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ สมาสและตัทธิต,
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2532), หน้า 9.
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อุฎฐายี), “สัปปุริสธรรม” หนังสืออนุสรณ์เนื่องในโอกาสงานฉาปนกิจ ศพ นายชัย, หน้า 12.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์, การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : เสนาธรรม, 2539), หน้า 207-210.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2549). การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมาธรรม.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2559). การเมืองไทย: การวิเคราะห์เชิงจริยธรรมและเชิงจรรยาบรรณ (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมาธรรม.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2562). การเมืองไทย: การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยาการเมือง (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เสนาธรรม.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2563). การเมืองไทย: การพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: เสนาธรรม.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2559). การส่งเสริมประชาธิปไตยโดยใช้หลักไตรสิกขาของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- สมศักดิ์ ภู่วิภาดาบรรณ. (2554). กระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2564). คู่มือการใช้สิทธิและเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). แนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). แนวทางการดำเนินงานสภานักเรียน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). การติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาพลเมือง. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี่.

- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, วิธีประชาธิปไตยในสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2558), 29
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2566). การใช้เสรีภาพภายใต้กฎหมายในประเทศไทย. กรุงเทพฯ.
- สำราญ ทองสิงห์คลี (2560) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของพนักงานส่วนตำบล อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. นนบุรี. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองของไทย: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหารสถาบันทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537).
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2546). ระบบการเมืองการปกครองไทย: หลักการและกระบวนการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธาสินี เลิศวัชรสารกุล. We Watch กกับการสร้างพลเมืองตื่นรู้ สู่อำนาจประชาธิปไตยที่แข็งแกร่ง <https://www.thekommon.co/we-watch-creates-aware-citizens-towards-strong-democracy/>
- สุพจน์ ทรายแก้ว. (2551). การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษาตามแนวไตรสิกขา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สมน อมรวิวัฒน์. (2558). การสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมน อมรวิวัฒน์. (2560). การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเยาวชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สุรเชษฐ์ เปาวัลย์. (2545) การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อำเภอเมืองเชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่/เชียงใหม่. https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_DOI=10.14457/CMU.the.2002.211
- สุรีย์ มีผลกิจ, พระสัมมาสัมพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ คอมพิวเตอร์, 2556), หน้า 337.
- สุวรรณนา มีเดช, “การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), หน้า 36.
- อมร รักษาสัตย์, การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 118-119.

- อมร รักษาสัตย์. (2553). ประชาธิปไตย อุดมการณ์ หลักการ และแบบอย่างจากโลกยุคใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมร รักษาสัตย์. (2559). การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรวิชัย นาคทรพรพ. (2559). ประชาธิปไตยในโรงเรียน: กรณีศึกษาโรงเรียนนาร่อง. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2563). ประชาธิปไตยท้องถิ่น: การกระจายอำนาจในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: มติชน.
- [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://ays.ac.th/> โรงเรียนอยุธยาธรรม [27/03/2567]
- [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.google.com/search?q=โรงเรียนปากกรานพิทยา> [27/03/2567]
- C.B.Abdokatsipis, Women, Political Participation, and the Arab Spring: Political Awareness and Participation in Democratizing Tunisia, *Journal of Women, Politics & Policy*, 38(4), (2017): 413-429.
- David Iston quoted in Russell J. Dalton, *Citizen Politics Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*, (New York: CQ Press, 2006), p. 247.
- J. Zaller, *The Nature and Origins of Mass Opinion*, in *Cambridge Studies in Public Opinion and Political Psychology, The Nature & Origins of Mass Opinion*, 1992, p. 21.
- John R. Zaller, *The Nature and Origins of Mass Opinion*, (New York: Cambridge University Press, 2003), p. 21.
- O.P. Gauba, *An Introduction to Political Theory*, 6th ed., (New Delhi: Macmillan Publishers, 2009), p. 474.
- Trond Solhaug, Thomas Denk and Maria Olson, *Political Awareness, Concept and Measurement*, Paper presented for ECPR General Conference Hamburg, 2018, p. 8.

ภาคผนวก

แบบสอบถามสำหรับการวิจัย

เรื่อง แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาใน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา:
กรณีศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตเมืองพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงขอความกรุณาจากท่านได้ตอบแบบสอบถามโดยครบถ้วนทุกข้อ และตรงตามความเป็นจริงมากที่สุด และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

๒. แบบสอบถามชุดนี้ แบ่งเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ปัจจัยที่ส่งเสริมแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษา
จำนวน ๒๐ ข้อ

ตอนที่ ๓ แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรม จำนวน 30 ข้อ

ตอนที่ ๔ ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรม
จำนวน ๓ ข้อ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ที่ตรงตามข้อมูลของท่าน

- เพศ
 ชาย หญิง
- อายุ.....ปี
- ระดับการศึกษา
 มัธยมศึกษาปีที่ ๑ มัธยมศึกษาปีที่ ๒ มัธยมศึกษาปีที่ ๓
 มัธยมศึกษาปีที่ ๔ มัธยมศึกษาปีที่ ๕ มัธยมศึกษาปีที่ ๖
- สถานภาพครอบครัว
 อาศัยอยู่กับบิดามารดา อาศัยอยู่กับบิดา อาศัยอยู่กับมารดา
 อาศัยอยู่กับญาติ อาศัยอยู่กับผู้อื่น อื่นๆ.....
- จำนวนสมาชิกในครอบครัว
 น้อยกว่า ๒ คน ๒ - ๕ คน
 ๖ - ๙ คน ๑๐ คน ขึ้นไป

ตอนที่ ๒ ปัจจัยที่ส่งเสริมแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษา

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุดเพียงข้อเดียว โดยพิจารณาตาม

- เกณฑ์ ดังนี้
- ๕ หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด
 - ๔ หมายถึง เห็นด้วยมาก
 - ๓ หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง
 - ๒ หมายถึง เห็นด้วยน้อย
 - ๑ หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ข้อ	ปัจจัยที่ส่งเสริมแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษา	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
การรับรู้						
๑	การได้รับการอบรมให้มีศีล สมาธิ ปัญญา ช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมในกระบวนการประชาธิปไตยภายในโรงเรียน					
๒	การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมหลักไตรสิกขา จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจและปฏิบัติตามแนวทางประชาธิปไตย					
๓	การจัดกิจกรรมภายในโรงเรียนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา จะส่งผลต่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของนักเรียน					
๔	การสอดแทรกหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับไตรสิกขา ในกิจกรรมของสถานักเรียน จะช่วยส่งเสริมการรับรู้เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตย					
๕	การรณรงค์ให้นักเรียนประพฤติตนเป็นพลเมืองดี มีส่วนช่วยให้นักเรียนรับรู้ถึงความสำคัญของกติกาและระเบียบในระบบประชาธิปไตย					
ความเข้าใจ						
6	การพัฒนาปัญญาตามหลักพุทธธรรม มีส่วนช่วยให้นักเรียนเข้าใจและยอมรับความหลากหลายทางความคิดซึ่งเป็นหัวใจของประชาธิปไตย					
7	การพัฒนาการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล มีความสำคัญต่อการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยของนักเรียน					
8	การจัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักศีล เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ การรักษาสัจจะ ท่านเห็นว่าจะช่วยส่งเสริมแนวคิดประชาธิปไตยให้แก่ักเรียน					
9	หากครูแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติตามเป็นแบบอย่างที่ดีตามหลักไตรสิกขาจะส่งผลต่อการปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยแก่นักเรียน					

ข้อ	ปัจจัยที่ส่งเสริมแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยของนักเรียน มัธยมศึกษา	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
10	การฝึกให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และเคารพในความแตกต่าง มีความสำคัญต่อการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตย					
ทัศนคติ						
11	บรรยากาศของการเรียนรู้ที่เน้นหลักไตรสิกขา มีส่วนทำให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย					
12	การปลูกฝังให้นักเรียนมีศีลในการดำรงชีวิต เช่น ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ มีวินัย จะช่วยส่งเสริมค่านิยมประชาธิปไตยได้					
13	การจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ เช่น การตั้งกฎระเบียบของห้องเรียน การวางแผนกิจกรรม ฯลฯ จะช่วยปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตย					
14	การปลูกฝังให้นักเรียนตระหนักถึงผลกระทบต่อสังคมจากการกระทำของตนจะช่วยสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อส่วนรวมซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย					
15	การส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักเคารพและปฏิบัติตามกฎ กติกา ระเบียบของโรงเรียนและสังคม จะช่วยปลูกฝังจิตสำนึกการเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย					
ประชาธิปไตยในโรงเรียน						
16	การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน จะส่งผลต่อการส่งเสริมความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและการตัดสินใจอย่างมีสติของนักเรียน					
17	การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมมีส่วนช่วยปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและเสริมสร้างค่านิยมประชาธิปไตยแก่นักเรียน					
18	การจัดกิจกรรมกลุ่มที่ให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น รับฟังซึ่งกันและกัน ควรจะช่วยส่งเสริมทักษะประชาธิปไตย					
19	การให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบของห้องเรียนหรือโรงเรียน จะช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและยอมรับปฏิบัติตามมากขึ้น					
20	หากครูและนักเรียนมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังซึ่งกันและกันอย่างมีเหตุผล จะส่งผลต่อการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน					

ตอนที่ 3 แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรม

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุดเพียงข้อเดียว โดยพิจารณาตาม

- เกณฑ์ ดังนี้
- ๕ หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด
 - ๔ หมายถึง เห็นด้วยมาก
 - ๓ หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง
 - ๒ หมายถึง เห็นด้วยน้อย
 - ๑ หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ข้อที่	แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมใน โรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
๑. ด้านศีล (พฤติกรรม):						
๑	การรักษาวินัยและปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียนเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง โรงเรียนควรส่งเสริมด้านนี้มีส่วนช่วยปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตย					
๒	การเคารพสิทธิและให้เกียรติผู้อื่นเป็นหลักการสำคัญของประชาธิปไตย โรงเรียนควรมีกิจกรรมหรือวิธีการที่จะปลูกฝังค่านิยมนี้แก่นักเรียน					
๓	การไม่คดโกง ไม่ลอกงานของผู้อื่นเป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบและเคารพกติกา โรงเรียนควรมีมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหา					
๔	การรู้จักแบ่งปันและช่วยเหลือผู้อื่นเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย โรงเรียนควรส่งเสริมคุณลักษณะนี้แก่นักเรียน					
๕	ความอดทนและการยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตย โรงเรียนควรมีกิจกรรมหรือวิธีการในการปลูกฝังค่านิยมนี้แก่นักเรียน					
6	การรักษาสัญญาและปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกันเป็นหลักการสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย โรงเรียนควรมีมาตรการในการส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติตามนี้					
7	การไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาคือความขัดแย้งเป็นหนึ่งในหลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตย โรงเรียนควรมีกิจกรรมหรือวิธีการในการปลูกฝังค่านิยมนี้แก่นักเรียน					

ข้อที่	แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมใน โรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
8	การรับผิดชอบต่อหน้าที่และไม่ทอดทิ้งภาระกิจที่ได้รับมอบหมาย เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย โรงเรียนควรมีกิจกรรมหรือวิธีการในการปลูกฝังค่านิยมนี้แก่นักเรียน					
9	การรู้จักปกป้องและเคารพสิทธิของผู้อื่นเป็นหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย โรงเรียนควรส่งเสริมด้านนี้แก่นักเรียน					
10	การแสดงความเคารพต่อเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างเป็นรากฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย โรงเรียนควรมีมาตรการในการส่งเสริมด้านนี้แก่นักเรียน					
๒. ด้านสมาธิ (การฝึกจิตใจ)						
11	การฝึกสมาธิจะช่วยให้เด็กนักเรียนมีสมาธิจดจ่ออยู่กับสิ่งที่กำลังเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการเรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพ					
12	การฝึกสมาธิจะช่วยให้เด็กนักเรียนมีความอดทนและกล้าเผชิญกับความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในสถานการณ์การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแบบประชาธิปไตยได้มากขึ้น					
13	การปลูกฝังให้นักเรียนมีจิตใจที่สงบนิ่งและมีสมาธิ จะช่วยลดความรุนแรงหรือการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาคความขัดแย้ง					
14	การฝึกสมาธิจะช่วยให้เด็กนักเรียนสามารถจดจ่ออยู่กับการฟังความคิดเห็นของผู้อื่นได้ดีขึ้น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภายใต้ระบอบประชาธิปไตย					
15	การฝึกสมาธิจะช่วยให้เด็กนักเรียนตระหนักรู้และเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของตนเองและผู้อื่นได้ดีขึ้น ซึ่งจะทำให้มีความเข้าใจและยอมรับความแตกต่างหลากหลายได้มากขึ้น					
๓. ด้านปัญญา (การเสริมสร้างปัญญา)						
16	การฝึกให้นักเรียนมีความคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล จะช่วยส่งเสริมค่านิยมประชาธิปไตย					
17	การสอนให้นักเรียนรู้จักคิดแบบองค์รวม มองปัญหาได้หลายมุมมอง จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในระบบประชาธิปไตย					

ข้อที่	แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมใน โรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
18	การสอนให้นักเรียนรู้จักตั้งคำถามและหาข้อมูลด้วยตนเอง จะช่วยพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณและเป็นพลเมืองที่ดีในระบบประชาธิปไตย					
19	การสอนให้นักเรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล ไตร่ตรองก่อนตัดสินใจ จะมีส่วนช่วยเหลือหลอมค่านิยมประชาธิปไตย					
20	การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นต่างๆ อย่างอิสระ จะมีผลต่อการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน					
๔. แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรม						
21	การปลูกฝังศีลธรรมแก่นักเรียนจะช่วยสนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน					
22	การสอดแทรกคุณธรรมประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาต่างๆ จะส่งผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน					
23	การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาจะมีบทบาทมากขึ้นเพียงใดต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน					
24	การให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบของโรงเรียน ซึ่งจะสอดคล้องกับหลักไตรสิกขาและส่งเสริมประชาธิปไตย					
25	การปฏิบัติตามหลักศีลของนักเรียนจะมีผลต่อการพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยในโรงเรียน					
26	การนำหลักสมาธิมาใช้ในการส่งเสริมให้นักเรียนให้ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น					
27	การพัฒนาปัญญาหรือความคิดวิเคราะห์แก่นักเรียนจะสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้					
28	การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกถึงเสรีภาพทางความคิดอย่างสร้างสรรค์ ภายใต้กรอบของศีลธรรม					
29	การส่งเสริมให้นักเรียนมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักไตรสิกขา จะส่งผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน					

ข้อที่	แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมใน โรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
30	การนำหลักไตรสิกขามาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมต่างๆ ภายในโรงเรียนจะเป็นแนวทางที่เหมาะสมใน การส่งเสริมประชาธิปไตยแก่นักเรียน					

ตอนที่ 4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรม
ท่านมีความเห็นในประเด็นคำถามจากข้อ (๑ – ๓) หรือไม่อย่างไรและขอความคิดเห็นเพิ่มเติม การตอบ
คำถามของท่านจะเป็นประโยชน์ เพื่อการศึกษาของประเทศเป็นอย่างยิ่ง (ขอขอบพระคุณ)

ด้านศีล (พฤติกรรม):

1. ในโรงเรียน ควรมีกิจกรรมหรือโครงการใดบ้างที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลัก
ประชาธิปไตย เช่น การเลือกตั้งสภานักเรียน การแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ เป็นต้น

.....

.....

.....

.....

.....

ด้านสมาธิ (การฝึกจิตใจ):

2. เพื่อให้นักเรียนมีความตระหนักรู้และเข้าใจคุณค่าของประชาธิปไตย โรงเรียนควรจัด
กิจกรรมหรือโครงการใดบ้างที่ช่วยปลูกฝังจิตสำนึกประชาธิปไตย

.....

.....

.....

.....

.....

ด้านปัญญา (การเสริมสร้างปัญญา):

3. นวัตกรรมหรือกลยุทธ์ใหม่ๆ ที่ทำทนายมีอะไรบ้างที่สามารถนำมาใช้เพื่อส่งเสริมให้
เยาวชนเข้าใจและมีส่วนร่วมในกระบวนการประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

.....

.....

.....
.....

กราบขอบพระคุณมากครับที่ให้ข้อมูล
(ข้อมูลนี้เป็นความลับ)
รศ.ดร.พลวัฒน์ ชุมสุข
หัวหน้าโครงการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาใน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา:
กรณีศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตเมืองพระนครศรีอยุธยาจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

.....

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้การสัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ.....นามสกุล.....

อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....ตั้งแต่เวลา.....น. ถึง.....น.

สถานที่ที่ให้สัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์ ผู้วิจัย

บันทึกข้อมูล ผู้วิจัย (จดบันทึก, บันทึกเสียง)

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมใน
โรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยกับเยาวชนในปัจจุบัน

.....
.....
.....

๒. ท่านคิดว่าเยาวชนในปัจจุบันใช้วิถีประชาธิปไตยได้ดีหรือไม่

.....
.....

.....
.....

๓. ท่านคิดว่าสภาพการพัฒนาประชาธิปไตยในเยาวชนเป็นอย่างไร และสื่อสารทางสังคมควรจะใช้เพื่อการเผยแพร่เรื่องแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยกับเยาวชนหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....
.....

๔. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการสร้างแนวทางประชาธิปไตยสำหรับเยาวชน

.....
.....

๕. แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักพุทธธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรเป็นอย่างไร

.....
.....

๖. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรเป็นอย่างไร

.....
.....
.....

๗. แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรเป็นอย่างไรในสถานการณ์ปัจจุบัน

.....
.....
.....

๘. ท่านคิดว่าการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองและให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นในการเสนอแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตย ท่านเห็นอย่างไร

.....
.....

.....
.....
๙. การสนับสนุนเยาวชนพัฒนาความรู้ ทักษะ ทศนคติและค่านิยมในการสนับสนุน
ประชาธิปไตยมีความสำคัญต่อประชาธิปไตย อย่างไร

.....
.....
.....
.....

๑๐. ท่านมีแนวคิดและแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยในอนาคตควรเป็น อย่างไร

.....
.....
.....
.....

กราบขอบพระคุณมากครับที่ให้ข้อมูล (ข้อมูลนี้เป็นความลับ)

รศ.ดร.พลวัฒน์ ชุมสุข

หัวหน้าโครงการวิจัย